

صایی: ۳-۶۴

واپسین

تورکجه و فارسجا فرهنگي مجموعه
دقوز و نجوايل

مجله فرهنگي فارسي و ترکي
سال نهم

شماره امتياز ۸۵۳۸

مرداد و شهريور و مهر ۱۳۶۶
قيمت ۳۰۰ ريال

بسمه تعالی

ایچینده کیلر (فهرست)

- ۱- کلمه لر اوزه رینه (۶) : دوكتور حمید نطقی ۳
- ۲- فضولی نین دلی (۱) : دوكتور جواد هیئت ۱۵
- ۳- دوردلوك : ب. وهاب زاده ۲۶
- ۴- میانی دستور زبان آذربایجانی : «جملات» (۴) م. ع. فرزانه ۲۷
- ۵- صونسوز محبت و گذشت : گنجعلی صباحی ۳۳
- ۶- مراغه : ت. پیرهاشمی ۴۱
- ۷- عصری، اونودولموش استعدادلی شاعر : عزیز محسنی ۵۲
- ۸- دوردلوك : زینال خلیل ۵۲
- ۹- نهج البلاغه اوخویاق : اسماعیل هادی ۵۵
- ۱۰- حق : ح. ن. آیتان ۵۸
- ۱۱- دوردلوك لر - پایاتیلار دفتریندن (۳) : سؤنمر ۵۹
- ۱۲- بولبولوم - کوزه لیم - شاعریم! : سؤنمر ۶۰
- ۱۳- پنبه داغ جنون (تضمین) : ع. ائلچی ۶۱
- ۱۴- سنه قوربان : مهدی خازن ۶۲
- ۱۵- «دوكتور علی اکبر ترابی» دن شعرلر : م. ع. فرزانه ۶۲
- ۱۶- رباعی: فضولی ۶۵
- ۱۷- منیم نشانیم: احد زمانی (اوغور) ۶۶
- ۱۸- وارلیق دان کیلی: رضا پاشازاده - مراغه ۶۷
- ۱۹- سنگردن آناما مکتوب یازیرام: حاج پویوک علیپور ۶۸
- ۲۰- اوسناد شهریارین مرحوم شهیدی یه بیرال یازماسی ۷۰
- ۲۱- بیزه گلن مکتوبلار ۷۱
- ۲۲- قوجاسویود، دوردلوك : آدسیز - اورمیه ۸۲
- ۲۳- «من انسانام» حکایه سیندن : س - طاهر. گونده دن ا. آذرلو ۸۳
- ۲۴- بیزه گلن شعرلردن : رضا تبریزی ۸۴
- ۲۵- ایلک محبت : غ - آزاد ۸۵
- ۲۶- حسرلوك (بغداد شاهسوهن انلی لهجه سینده) : عزیزالله ناصر ۸۸
- ۲۷- آتالارسوزو : ع. ک. منظوری خامنه ای ۸۹
- ۲۸- آذربایجان شاهسوهن انلی نین آتالارسوزلریندن : صابر خیاولی ۹۰
- ۲۹- بیرغزله تضمین : یوسف ۹۱

ایچینده کیلرین قالانی (فهرست)

- ۳۰- چوخ پریشان ائله دین حال پریشانی می سن، رباعی. د. م. عاصی ۹۲
- ۳۱- سیگاردن اوغلان: اکبر قنبری ۹۳
- ۳۲- ساوالان: کرامت. تبریز ۹۴
- ۳۳- «تیزیل گول» ایله «شئه»: ح. م. ساوالان ۹۵
- ۳۴- درس اوخوماق هوسی، آنا: ابوالفضل حسینی ۹۷
- ۳۵- لغات ترکی مصطلح در زبان فارسی: علی اسماعیل فیروز ثمرین ۹۸
- ۳۶- دوردلوك: ف. مهدی ۱۰۰
- ۳۷- آلتینچی جدولین جوابی: علی اسماعیل فیروز ثمرین ۱۰۱
- ۳۸- اوخوجولاریمیزا تشکر، (سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی) کتابی حقیقده ۱۰۲
- ۳۹- ائل اوغلو: میانا ۱۰۳
- ۴۰- بؤیوک فضولی دئیر: ح. ن. «آیتان» ۱۰۴
- ۴۱- امیر هدایت الله و دیوانی: پروفسور زینب قورقماز، دوکتور جواد هیئت ۱۱۱
- ۴۲- گؤزه ل وطن: فائق ۱۱۵
- ۴۳- ایل اوغوز (ترکمن): محمدرضا بیگدلی ضیفمی ۱۱۶
- ۴۴- منم: علی آذری (داشقین) ۱۱۹
- ۴۵- ۱- ییلمه سین ۲. کوسموشم: رسول فتحی ۱۲۰
- ۴۶- زمانه سی بولبولون: زین الدین هریرلی ۱۲۱
- ۴۷- حسین خان باغبان (۵): صمد سرداری نیا ۱۲۲

اطلاعیه

ازمشر کین محترم مجله که حق آبونمان سال (۱۳۶۶) را نیرداخته اند خواهشمند است مبلغ (۱۵۰۰ ریال) حق آبونمان مجله را به آدرس بانک ملی ایران شعبه داریوش خیابان بهار حساب شماره (۲۱۶۳) دکتر جواد هیئت واریز و فتو کپی قبض آفرا به آدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه ای حاصل نشود.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیاتیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

وارلیق

دوققوونجو ایل مرداد، شهریور، مهر ۱۳۶۶ شمسی

دوقتور حمید نظقی

=====

کلمه لر اوزه رینه
کؤکلر - اکلر - گؤوده لر - کلمه لر

(۶)

سؤز دوزه لدیجی اکلر

(۵۷) - ر -

(۵۷ -) آددان فعل توره تمک اوچون ایشله نیر و " اولماق " معنا سی وئیریر : دلی - ر - مک ، دلیرمک (دلی اولماق) .
بیر مثال دا " باغیرماق " دیر . بونون دوزه لیشینی ایضاح ائده کی :
" بان " گؤکو قدیمدن " س - کؤی " معنا سینا ایشله نیلمیشدیر ، دیلمیز ده کی " بانلماق " دا بو کؤکدن کلمه دیر . " بان " قدیم تورکجه ده و ایندیکی بعضی لهجه لرده بؤرون دان تلفظ ائدیله ، یعنی بورا دا کی " ن " ، اصلاً " نون غنه " - دیر .
بو " نون " زمانلا بیزیم لهجه ده ساده " ن " سینی آلمیشدیر . بعضی کلمه لرده " ق " یا چور یلمیشدیر : " یالقیز " کیمی ، " بان " دا " باق " تلفظی ایله " باغیرماق " اولموشدور
۲ - ۵۷) سؤز کلمیشکن بورا دا بو غنه نونونو یازماق شکل سی

هقىندهكى فكريمىزى آچىقلاماقدا فايدا- وار. دىلیمىزده. دئدیگیمىز
كىمى غنه نونونون مخرجى ، اوبىر نون مخرجینه یاخىنلاشيب وپراتىك
جهتدن بىر اولوب دئىيله بىلر. بوناگوره زامانىمىزىن توركجه سىنى
يازماق اوچون ترتيب ائدىلميش اليفىالاردا " غنه نونونو" گؤسترىن
اشارت يوخدور . قديم متن لرده ايسه بو سىرايىكى شكىلده گؤسته رىلير ،
بىرىسى " نىگ " شكىلنده ، ايكىنجى سى " كئ " (اوچ نقطه لى ك) شكىلنده
بىرىنجى شكىله (نىگ شكىلنه) ايكى مثال ، * " نىسىمى " دن :
اىسته دى حقدن نىسىمى وطلنگى ، بولدى مراد
مالك ديدار اولدى ، گنج و دىنار اىسته مز .

۰۰۰

سى سندن دىلر گونگولوم نه دونيانىگ زر و گنجىن
كىم اول مالى سفون جانسىز بو مالنىگ قدرىنى بىلمز
(جلد ۱ غزل ۱۷۷ و ۱۷۸ دن)
ايكىنجى شكىل (اوچ نقطه لى ك) اوچون ايكى مثال ، " صابر " دن :
ظل سلطان ، بورا ساي ، دوگدوروب آلدىقلارىكى ،
سؤكوب آلدىقلارىكى ، سؤگدوروب آلدىقلارىكى

۰۰۰

حياتىگ نالىر بىزده صوكئ ساعتى ،
آغىردىر بو صوكئ ساعتىگ قىمىتى
(هوپ هوپ نامه - فرزانه نشرىا تىندان ص ۱۶۸ و ۱۹۹)
بىز لزوموندا اوخوجولارىن (ن) و (ك) سىلرىنى بىرلىكده
چىخارماغا دقت ائتمه لرى شرطى ايل مطبعه لرده و يازى ماشىنلارىندا
چتىنلىك چىخامدان چاپ و يازماق امكانى اولدوغو اوچون ، قديم شكىلى
يعنى " نىگ " شكىلىنى ايشله دىرىك .
۳ - ۵۷) بو اك (ر - ر) قارا خانلى توركجه سىنده آدلارا علاوه
ائدىله رك ايشله نىر . او ، " - گو - / - گو - " اكيندن صورنا گلن و لازم
فعل دوزه لدن بىر اكدير :

" بىلگو (بىللى) - ر - مك ، " بىلگورمك " (بىللى اولماق) .
" قاذغو " (قايغى) - ر - ماق " . " قاذغورماق " (قايغى لانماق) .
" قاراغو (قارارنىگ) - ر - ماق " . " قاراغورماق " ؛ قارارماق /
قارالماق) .

۴ - ۵۷) فعلدن فاعیل صفتی (پارتیسیپ) دوزه لتمک اوچون د
بو اكدن فايدالانیلیر : یا شا - ر / یا شار ، قاینا - ز / قاینار .
دقت : لظفا " آر " اکینه ده (نومره ۷) باخینیز .

(۵۸) - رک (- راق)

۱ - ۵۸) داها جوخ و آرتیق معنا سینا دیر . بو اک خاقانی تورکجه
سینده . ده . جوخ ایشله نیلیردی ، " قوداتفو بیلک " دن مثال .
آز ، آزر اق ؛ ائدگو ، ائدگورک . (یاخشی ، یاخشی راق) .
" ائدگو " سوزو زامانیمیزدا تورکیه تورکجه سینده " ایپی " اولموش .
دور و " یاخشی " نین یئرینی توتموش دور
اؤن اوچونجو عصرده یا شایان شیاد حمزه نین اثری " یوسف وزلیخا "
دات بیر بیئت :

ایمدی دینلن سوزومه . توتون قولاق
بیر سوز آیدان کیم شکردن اؤلوراق
دده تورقوددان بیر مثال :

" سندن پشگرک قادیر بیزه اوغول وئرمز . . . "

۲ - ۵۸) بعضاً ده : آزجا ، بیرآز ، بیرمقدار معنا سینی افاده
ائدهر . جامع الفرس " دن بیر مثال :

" شوخگین - (فارسی) = کیرلی رک و پاسلی راق . (ص ۱۰۲) " .
دیمک فارسجانین " - گین " اکی و امثالی دیلیمیزه " - رک " اکی
ایله قارشیلادیریللا بیلر . نجه کی عینی اثرده (اصلی ایستانبولدا
کوپرولو کتابخانا سیندا - ۱۵۴۰ نومره - اشارتی ایله محفوظ دور) .
" فام " سوزو د بئله ترجمه ائدیلیمیشدیر :

" فام (فارسی) : بیر لفظ دیر کی رنگلره دلالت ائدن لغتله آخربنه
گتورورلر . مثلاً : کبود فام دیرلر شول نسنه یه کی " گؤک رک " اوله ، قویو
(تند) گؤک اولمایا (ص ۱۱۲) "

۲ - ۵۸) صفتلرین معنالاری تاکید یوللاری ایله قوتلندیریلدیگی
کیمی ، اکلرله ، او جمله دن " - رک " اکی ایله کیچیلتیه ده بیلر .
بو دؤرومدا کلمه نین صونوندا " ک / ق " وارسا بو سس دوشر :

۴ - ۵۸) بو اک باشقا اکلرله ده بیرله شر . نجه کی قدیم تورکجه
دن بری رنگ و داد صفتلرینه گلرک بنزه رلیک صفتلری دؤزه لدن بیر

" - پمتیک " اکى نين پروفه سور بانغو اوغلو وجودونو دوشونور. و
 دئير، " شرق تورکجه سينده بو اک و دگيشيگى اولاه " پمتيل " اکى اولدن
 ايشلک گورسه نير . غرب تورکجه سينده ايسه عئيني معنادا اولان "
 " - يمسى " و " - يمتراق " اکلى يانيندا هر ايکيسى داهـ آـ ز
 ايشلک اولموشلار: ساريمتيق ، قارامتيق ، گويومتول ، ساريمتيل ،
 آجيمتيل ...

بو ايکى اک و " - يمتراق " اکى ، هاميسى قديم تورکجه ده صفتلر
 دوژه لدن " - تى " اکى (قوی + تو = قویتو ، ائل + تى = ائلتى) :
 قارداش آروادلارى نين بير- بيرينه اولان قوه مولوق مناسبتى " آذر-
 بايجان دىلى نين ايشاحلى لغتى، جلد ۲، صفحه ۲۰۴) اطرافيندا
 وجودا گلמש (- سمتیک ، - يمتيل ، - يمتيرک) ترکيب لر عئيني
 کلمه ساحه سينده بنزه رليک صفتلرى دوزه لتمش لر. بو صونونجو مثال
 " - يمتيرک " ده کى صون " - رک " بو ماده ده بحث موضوعو اولان اک
 دير. بنزه رليک گوسته رن صفتلردن اورنکلر : ساريمچيل ، ساريمتيل ،
 ساريمسى ، ساريمتراق ، ساريجا ، ساريراق ، سارمان

(تورکجه نين قرامه رى ص ۱۸۵)

۵ - ۵۸) بعضا ده " کيمى " و " بنزه ر " معنا سيني وئره ر :
 آجيراق - آجى کيمى ، آجى يا چالان بير داد. مثلا : اون بخشينجى
 عسره محمد بن اشرف - ين قلمه آلدينى طب کتابى " خزاین السعادات"
 دا " شراب " باره سينده يازدينى بؤلومده بو لغت ايشلنميشدير :
 " سؤجى (شراب) ... قبض ائيله مه يه ، سئودا ائيله مه يه ، آجيراق
 کيمى اولا ... " (آدى گئچن اثر ، ص ۳۴)

۶ - ۵۸) ظرف ، معناسى دا افاده ائده ر : قديم يازيلاردان
 مثال : ابن کمال - ين ۷۷۷۷ بئيتليک " يوسف و زليخا " سيندان :
 بو سؤزو سؤيله يوب واردى ايله رو * گوروندو قارشيراقدان بير پرى رو
 ۷ - ۵۸) بو اکله دوزه ليمش کيمى گورونن بعضى کلمه لردن بير
 مثال : آمراق : راحت ، ساکين " امرق کنکل (آمراق گونول)
 القلب المحموم و النقى " (ايستى گونول ، آرى گونول) . کتاب
 ديوان لغات الترك - ال يازماسى ص ۶۳

(۵۹) - ره (- را)

۱ - ۵۹) يئر معنالى اشارت ضميرلرى دوزه لدير . بورا ، اورا ،

ھارا ... تورکیه تورکجه سینده جوخ ایشله نیلن " نره " کلمه سی ده بو
قبیلدن دیر . قدیم دن " - ده " علاوه سیله " بوندا " ، " آندا " سوزو
" بورادا " ، " اورادا / اوردا " معناسینا گلیر .

۲ - ۵۹) " - ره " قدیم تورکجه ده آد تصریفی نین بیر " یثتیشمه
حالی " نی دوزه لدردی : " طیشرا " کیمی .

قدیم متن لرده " - رو " اکی ده . عئینی رولو اوینار : " گرو " مثال :
قابل امکان می اولور قانماق * مجمر نار ایچره اولوب یانماق
(صابر ، هوپ هوپ نامه ص ۹۲)

داشرا / ظاشرا ، صونرا / صورا ، اوزره / اوزره .
۶۰ - ره - (- را -)

بو اکین قدیم تورکجه ده . نمونه لرینی گورمک اولار : گهورنمک
(گوووشمک) ، بیگرنمک - (ایگرنمک) ، ککرشمک (آجیماق) .
" - ره " لی فعللرین اطلرینه انمک ساده ایش دگیلیدیر . بئله بیر
بؤلمه ممکن دور :

الیف - سسلری یانسیلاماقدان گلن فعللر ، مثال :

کؤکره مک (صیغیردا)

ب - بعضی حرکت لری گؤسته رن فعللر : تیتیره مک ، قاوراماق ،
داورانماق ، سیچراماق ، بودره مک ، اپری مک ، دوغراماق ، ایمرنمک
ایگرنمک ..

ج - مختلف معنالارداکی فعللر ، مثلا : سئیره مک .

۶۱ - ز

۱ - ۶۱) " - ز " اکی آدلارا علاوه ائدیلمیر و مناسبت مفهومی
وئرلر یقنی آدلار دوزه لیر : آی - ا - ز (آیاز) ، گئن - هر (گئنز -
آسان) . (دقت : نومره ۱۰ - دا یازیلی اکلرده باخینیز)
۲ - ۶۱) بنزه رلیک گؤسترک اوچون ده . ایشله دیلمیر :

توپ - و - ز / توپوز .

۶۲ - ز (- از / - هز)

بیر نچه دقته دگر کلمه : بوغاز (بوغ - از) : بوینون اون
طرفی ، دار گئچید . گویز / گووز (گوک - هز) گوک رنگینه ووران
آبی / ماوی . بنفشه یه چالان قیرمیزی .

ایگز (ایگ - هز) ایگ قدیم تورکجه ده خسته لیک . ایگزده خسته /

نوخوش معنا سینا دیر .

(۶۳) - ز (- پز / - ۱ / - یز / - ۲ / - ۳ / - ۴ / - ۵ / - ۶ / - ۷ / - ۸ / - ۹ / - ۱۰ / - ۱۱ / - ۱۲ / - ۱۳ / - ۱۴ / - ۱۵ / - ۱۶ / - ۱۷ / - ۱۸ / - ۱۹ / - ۲۰ / - ۲۱ / - ۲۲ / - ۲۳ / - ۲۴ / - ۲۵ / - ۲۶ / - ۲۷ / - ۲۸ / - ۲۹ / - ۳۰ / - ۳۱ / - ۳۲ / - ۳۳ / - ۳۴ / - ۳۵ / - ۳۶ / - ۳۷ / - ۳۸ / - ۳۹ / - ۴۰ / - ۴۱ / - ۴۲ / - ۴۳ / - ۴۴ / - ۴۵ / - ۴۶ / - ۴۷ / - ۴۸ / - ۴۹ / - ۵۰ / - ۵۱ / - ۵۲ / - ۵۳ / - ۵۴ / - ۵۵ / - ۵۶ / - ۵۷ / - ۵۸ / - ۵۹ / - ۶۰ / - ۶۱ / - ۶۲ / - ۶۳)

(۶۴ - ۱) - " - یز " شکلینده چوخلوغو گۆستهرن بو قدیم اک

ایله دوزهلمیش سۆزلر اردیر :

اڤو- یم - یز ، اڤو - ین - یز (اڤویمیز ، اڤوینیز) ، اڤویم - تکلیگی بیان اقدیر " اڤویمیز " چوخلوق فیکرینی گۆستهریر . گل - ین - یز (گلینیز) ، گئدینیز ... کیمی .

صایی لارا (عددلره) ده علاوه اولار . بورادان " ایکیز " سوزو وجودا گلر . " ایکیز " ین مقابیلی فارسجادا " دوقلو " دور . بیز بونا " ایکیز دوغولو " دا دئیهریک . اقله بورادان فارسجادا " دو - قلو " کلمهسی دوزهلمیشدیر کی اونا متنی اولراق " سهقلو " ، " چهار قلو " وسایرهتی دوزهلمیشلر . حالبوکی ، معلوم اولدوغو کیمی " دوغولو / دوقلو / دوقلو " - داککی " غولو / قلو " دوغماق مصدریندن کلمه " دوغولو " نون بیرحصهسی دیر . و اوندان قاناق گلن " دو " حصه سی نین فارسجادا " ایککی " معناسی وئرن " دو " ایله هنج بیی - مناسبتی یوخدور . لاکین ، اقله بو اساس اوستونده ، قیاس یولوایله " سهقلو " ، " چهارقلو " .. کیمی کلمهله ده قایریلمیشدیر . بیزده بو مفهوم لار اوچون " اوچوز " ، " دوردوز " ، " بئشیز " ، " آلتیز " وسایره موجوددور .

جوت - ایککی لی عضولرین آدلارینده دا بو اکین اولدوغو ظن

اولونور :

بوینوز ، کوکوس / کوکوز ، بنیز ...

۲ - ۶۳) کیچیلتمه و اوڤهگی یانما ، شفقت و سئوکی مفهوم لاری وئرن کلمهله دوزهلدر . چوخ زامان " - جیک " اکیندن صوراکلر : آدام - جیق - از (آدامجیغاز) . اوشاق - جیق - از (اوشاقجیغاز) قیز - جیق - از (قیزجیغاز) ...

۳ - ۶۳) " قوتادوغوبیلیک " اثرینده " - ز " علاوهسی ایله دوزهلمیش ، مثلا : " اوستا " معناسینا گلن " اوژ " کلمهسی گئچر . بوکلمه نین دوزهلمه شکلی بئله دیر : " اوماق " (یعنی " گوجو - قوتی کافی گلک) دان کوک اولان " او " آلینمیش و اونا " - ز " آرتیر - یلمیشدیر : او - ز ، اوز ، هابئله ، اوچماق " دان " اوچوز " (دگرسیز)

و سونرالار " اوجوز " و " بوغماق دان دا . بوغوز - بوغاز دوزه لمیشدیر .
 ۴ - ۶۳) " - یز " اکی ایله دوزه لمیش صفتلر موجود دور :
 اوجوز ، یووز ، جیلیز ، سمیز ، قودوز ، قورناز ، یالنیز ، اویوز ، قیلاووز
 ۵ - ۶۳) بو اک فعللرین بنیه سینده ، بخصوص شرق تورکجه سینده
 و قدیم تورکجه ده چوخ ایشله نیلیر . غرب تورکجه سینده ایسه بیزیم
 لهجه ده تورکیه تورکجه سینده گوره داها چوخ دور . دامیزدیرماق ،
 اودوزماق ، امزیرمک ...

۶۴) - زیک (- زیق / زوک / زوق)

" - زوک " و " بیلک " ایله دیلیمیزده " بیلکزوک / بیله زیک "
 کلمه سی دوزه لمیشدیر .

۶۵) - ساغی (- ساغو)

۱ - ۶۵) بنزه رلیک افاده ائدر . قدیم متن لردر :

" سرخ فام : قیزیل ساغی " (مفتاح اللغه ، ۱۵ میلادی عصر متن لریندن
 ص ۹۷)

" فام : بیر لفظ دیرکی رنگه دلالت ائدن کلمه لرین آخیرینه لایق
 اولور ، اول رنگه ماییل اولانا دلالت ائدر ... سیاه فام دئییرر
 " قاراساغی " معنا سینا " (معینی اثر ، ص ۱۱۱) .

۲ - ۶۵) بعضی متن لرده " - غان " یئرینه گنجر :

" اونود ساغو " اونودغان ، یادیندان چیخاران آدام دشمکدیر (کلمه
 ۱۵ - بنجی میلادی عصرده یازیلیمیش " خزاین السعادات ، اثریندن
 آلبمشدیر . ص ۴)

۶۶) - سک (- ساق)

" سک " اکی ایله چوخ چئشیدلی کلمه لره راست گلمکده ییک . بونلارین
 تحلیلی اکثرأ آیدین ذگیلیدر . مثلا :

" ارسک " (ار - سک) کلمه سی نین معناسی قدیم تورکجه ده " ار دلیسی
 قارین ، اخلاقسیز آرواد " (دیوان لغات الترک ج ۱ ص ۱۰۴ و ج ۲ ص ۵۶)
 اولدوغو حالدا ، " سوساق " کلمه سی نین معناسی " سوقابی " - دیر .
 قدیم تورکجه دن بری کلمیش بعضی بوجور اد و صفتلر مختلف صورت
 لرده تعبیر اولونورلار : قورساق (قوروق - ساق) ، دیرسک (تیرس -
 گک) ، باغیرساق (باغارسوق) ، یوکسک ، اخساق ، ساریمساق ، قانسیق
 / تانسوق (تعجبه سبب اولان شئی . تان / تانگ : عجب ، گوزله نیلمه یین

دښمخدير (فارسجادا . بو کلمه نني " تنسوخ " کيمي ده يازارلار .
تاوارساق (ثروت و دولت ، تاوار - داوار - اسکي ديده هرنوع
مال دښمکدي) .

توومک / دووموک ، توتساق (بيزده دوتساق / دوسداق) ، يوکسک
بونون اصلي نين " يوک " اولدوغو دوشونولور . " يوگهرو / يوخاري " ،
" يوکسک " عئيني مفهومو بيان ائديرلر و عئيني کؤکدنديرلر (اکسيک
(قديم متن لرده : اکسوک)

" - سک " اکي شرق تورکجه سينده . چوخ گئنيش صورتده ايشله نيلميش
دير : گليگسک (گلک ايسته گني) ، باريقساق (گشمک ايسته گني)

- سل (- سال)

صيراسي گليگده " - ل " اکينه باخينيز .

(٦٧) - سه (- سا)

(٦٧ -) فعللره علاوه اولار ، شرط يادا آرزو معناسي وئره .

آرزو معناسيندا : " گنجليک گونلري قايتسا و ايتيرديگيميز فرصتلر
بیر داها قاباغيميزا چيخسا " .

شرط معناسيندا : آختارسا تاپار " . " آغلاسادا يالوارسادا فايدياسي
يوخدور " . " آغلاسا دا ، آغلاماسادا اولان اولاجاق " .

" محمد عاکف " - ين مشهور شعري نين بير پارچاسيندا بو اک دال -
با - دال ايشله نيلميشدير ، بيرليگده اوخوياق :

شاعر شهيدلره خطابا دئير :

نه بؤيوکسن گي ، قانين قورتاري يور توحيدى

" بدر " ين اعلانلاري آنجاق بو قدهر شانلي ايدى .

سنه دار کلمه يه جک مقبري کيملر قازسين ؟

" گؤمه ليم * گل سني تاريخه " دئيس ، صيغمازسين (* قولوياق)

هرج و مرج ائتديگين ادوارا دا يئتمز او کتاب

سني آنجاق ابديتلر ائدر استيعاب * (* ايچينه آلماق)

" بو ، داشيندير " دئيه رک کعبه نني تيکسم باشينا ،

روحومون وحى نني دوبسام دا گفچيرسم داشينا ،

صونرا گؤک قبه نني آلسام دا ردا نامي ايله

قانايان لحدينه چکسم بوتون احرامى ايله

ابرنيسانى آچيق ترينه چاتسام داتاوان (تاوان = دام)

یئددی قندیلی شریانی اؤزاتسام اورادان
 سن بو آویزه نین آلتیندا بوروبنوش قانینا
 اوزانیر کن ، گئجه مهتابی گتیرسم یانینا ،
 توبه دارین دئییه تا فجره قدهر بکلتسم * (* گؤزه تلتسم)
 گوندوزون * فچرایله آویزه نی لبریز اٹتسم (* گوندوز وقتنی)
 تولنه ن * مغریبی آخشا ملاری سارسام یارانا (* تورکیمی اولان)
 یئنه بیر شئی ائده بیلدیم دئییه م خاطرهنه ! ...
 (صفحات ، عاصم ، ص ۴۲۷)

۲ - ۶۷) قدیم شکلی :

گؤک تورک داش یازیلاریندا (اورخون آبیده سینده) شرط اکی " - سر " دیر :
 " تورک اوغوز بگلری ایشیتین ، اؤزه تنگری باسماسار ، آسرا
 بیر تلینمه سر ... "

" دیوان لغات الترک " ده " - سه " دیر .

" بیلک بولسا سوز یازماس " (بیلک اؤلسا سوز یانیلماز)
 ۳ - ۶۷) داها چوق " - م " اکی نین ده علاوه سی ایله ایشله دیلیر

: گول - وم - سه - مک (گولومسه مک) کیمی .

۴ - ۶۷) " دیوان لغات الترک " ده بو اکلہ بومعنانی بیان اوجون
 دوزه لمیش بیر چوخ کلمه نمونه اولراق ، گتیریلیمیشدیر . اولاردان بیر
 نجه سی : ایچسه مک (ایچمک ایسته مک) ، اویسه مک (اویمک ایسته مک) ،
 اولسه مک (اولوم آرزولماق) .

اول اوق آتسادی (اونون گونلو اوخ آتماق ایسته دی)

اول آنی اورسادی (او ، اونو وورماق ایسته دی) .

بو اکین قارا خانلی تورکجه سینده آدلارا گلدیکین ده گوروروک :

ار اتسه دی (آدام ات بیتمک ایسته دی)

ار ائوسه دی (آدامین گونلو ائوینی ایسته دی) .

۵ - ۶۷) بعضا " - سه / ایسه " شرط معنا سینی بیان ائتمز ، اونون

یئرینه : الف - مقایسه مفهومی گؤسترر :

- " انسان اوشا قکن " نه ایسه ، بؤیوبنده ده ائله او اولار "

- " فلک کیشی نی ازرسه ده کیشی فلکدن اوستوندور ، ازیلدیگینی

و فلکین قدرتی نی بیلیر ، فلک ایسه بیلیمیر " (پاسقال)

ب - مضارع زامانینا شرط اکی (- سه) گتیریب و اوندان صورتا

عینی کۆکدن امر گلیرسه ، قطعیت معناسی چیخار : گئدرسه گفتسین !
ج - تاکید اوچون " ده " ربطی ایله برابر ، جو جملهده اولدوغو
کیمی ایشله نیر : ایسترسه ده ، ایسته مزسه ده .

د - " ده " ربطی ، شرطی فعللردن قاباق دا کلمه :
خیراتا هئج کیمین دئیجه گی یوخدور ، یاس دا اولسا ، یازم دا
اولسا .

۶ - ۶۷) اصل معناسیندان سیپریله رک بعضی کلمه لرله قایما شار :
نه ایسه ، یوخسا ، کیمسه ، مگرسه ... کیمی .

۷ - ۶۷) فعلدن صونرا " - دن " اکی گلدیکده ، بو " - سه " اکی ده
اونای علاوه اولار و بو نوعدن جمله لر وجودا گتیرر :
بو پیس هاوا ایشیکه گئتمکدنسه ائوده اوتوروب چالیشماق داها یا خشیدیر .
۸ - ۶۷) خلاصه " - سه " و " ایسه " شرط حالینی و " اما " مفهومونو
بیان ائدر :

لیمونا د سویوق ، چایسا ایستی ایچیلر .

کلسه گۆره ریک ، گئدرسه یولا سالاریق .

شرط لی فعل قالبی نین علامتی دیر ، آرزونو و شرطی بیلدیرر . آرزو و
شرط اوچون چوخ اینجه بیر فرق قویولار . دئییرلر :

" چاگیرارسا گئده ریک " مثالیندا " شرط " مفهومو غالیب دیر . و

" چاگیرسا گئده ریک " ده ایسه " آرزو " و " ایستک " داها چوخ قصد

ائدیلیلر . بو نقطه مخصوص بعضی فصاحت اهلی نین قلمینده اؤزونو گۆرسه در
یوخسا گونده لیک دانیشیقدا بو اینجه لیکلردن غفلت اولار : مثلا :

شاعیرین بو سؤزونده " آرزو " بیان ائدیلیلر :

کلسه اول شوخ مجلسه ناز - و تغافل ائیلسه ...

۹ - ۶۷) آد ، صفت ، ضمیر ، سیره ده صونونا کلمه .

- ایسته مک ، ایستکلی اولماق مفهومونو وئرر : سو - سا - ماق :

سوادیم غایت حرارتدن قاتی * سوندولار بیر جام دولوسو شربتی

(مولود نبوی " سلیمان چلبی ، ۱۵ نجی عصر)

(سونماق ، تقدیم ائتمک معناسینا دیر بیزیم آذری قلاسیک متنلریمیزده
ایشله نیلیلر) .

دوراق ساق (دورار کیمی گۆرونمک ، دورماق ایسته مک) .

۱۰ - ۶۷) بواک " ائله ساق " و " ائله گۆرمک " مفهومونو د

بیان ائلر . غریبسه مک (غریب، سایماق ، اوزونو کیمسه سیز گورمک)
کیچیمسه مک (تحقیر ائتمک ، کیچیک سایماق ، کیچیک گورمک) .

منیمسه مک (بیر شئی اوزمالی سایماق ، اوزوندن بلمک) .

۱۱ - ۶۷) بو اک ایله دوزه لمیش یعنی کلمه لر :

گره کسه مک (لازیم گورمک ، لزوملو سایماق) . اونه مسه مک (اونه ملی /
اهیتلی سایماق)

۱۲ - ۶۷) بیر فعلدن فعل دوزه لتمک اوچون ایسه گلر . لهجه میزده

گور - سه - ت - مک (گورستمک) بونون یاخشی بیر مثالی دیر .

۱۳ - ۶۷) یازی قایداسی " - سه " داها چوخ اوندان اولکسی

کلمه یه بیتیشیک یازیلیر :

الف - کلمه نین صونو صامت اولورسا ، اک قیسا شکلی ایله ، یعنی " - سه "
شکلینده اونا یا پیشار : گوزه نسه ، سئوهرسه ، گورموشسه ، ائله یه جکسه ...

ب - کلمه نین صونو مصوت اولورسا " - سه " - دن قابق " ی " گتیریلر
: اورادایسا ، یازیلیسا ... آذربایجان دیلی اوزه رینده چالیشان

دیچیلرین بیر چوخو کلمه نین صونو مصوت اولاندا " - سه " کی نیین
اوزون و مستقبل شکلی یعنی " ایسه " شکلینی آیری یازماق شرطی ایله

ترجیح ائدیملر : اورردا ایسه ، یازیلی ایسه ،

- سول

صیراسی گلدیکده " - ل " اکینه باخینیز .

۶۸ - سی (- سی)

۱ - ۶۸) بنزه رلیک بیان ائدر .

قدیم شکلی " سیغ / - سیق ... " ایتمیش . بیزیم تورکجه میزده " غ "

و " ق " کلمه نین صونلاریندان (باشقا کلمه لرده ده . اکثرا گورولدوگو

کیمی) دوشموشدور : دلی سی / دلی سو ، قارامسی (قارایا مایل) ،

آغیمسی (آغا مایل) ، آجیمسی

یعنی مؤلفلرین یازیلاریندا قادینسی ، خانیمسی (خانمیانا) ، کیمی

کلمه لره راست گلکم ممکندور .

قدیم متنلردن : " مردآسا : ارسی یعنی ار کیمی (جامع الفرس ،

۱۶ - یجی عصر)

۲ - ۶۸) " - سی " کی آد نوعوندان کلمه دن فعل گؤوده سی دوزه لدر :

یادسیماق ، یانسیماق بو اکلده دوزه لمیش یعنی کلمه لردن :

آنسیماق = یادا سالماق

۳ - ۶۸) " سی " اکی نه باشقا کلمه لرده ده تصادف اولونور :
سینسی ، یاتسی ، توتسو

۶۹) - سیز (- شیز / سوز / سوز)

۱ - ۶۹) وارلیق ، چوخلق بیلدیرن " . لی " اکی نین منفی سی
دیر ، " محرومیت " معنا سینا گلر :

دادسیز (دادی یوخ ، دادی آز) ، پولسوز (پول آلینمایان ، پولو
اولمایان) ، " ادبیاتسیز (ادبیاتی اولمایان) قوم ، دیلسسیز
(دیلی اولمایان ، دانیشا بیلمه یین) انسان کیمیدیر " (بو سوز
نامق کمال - داندیر) .

۲ - ۶۹) بو اکا ایله دوزه لمیش یئنلی کلمه لردن : آنلامسیز

(معنا سیز) ، اولومسوز (ابدی) ، اولومسوز (" منفی " معنا سینا
" مثبت " - ، ده " اولوملو " دئییرلر) .

۳ - ۶۹) " سیز " اکی بعضی کلمه لرده قالیبلانمیش اولاراق ایش

له دیلییر : آمانسیز ، صونسوز ، کیمسه سیز ، شبهه سیز ، تقلسیز (فارسیجا
: بی سیم) ، اوکسوز (یتیم) ...

۴ - ۶۹) " سیز " اکی " - ماق / - مک " مصدر اکی ایله " - ن "

حالی اکی آراسیندا قالیبلاشمیش اولاراق ربط صیغه سی کیمی ایشله دیلر :
آلماقسیزین (فارسیجا : بدون اینکه بگیرد ...) ، گئتمکسیزین ...

۵ - ۶۹) " سیز " اکی آلمیش کلمه لر قوشا سوزلر دوزه لدر :

بورجسوز - خرجسیز ، ایپسیز - ساپسیز ، قیدسیز - شرط سیز ، سسیز -
صداسیز ، دادسیز - دوزسوز ، اوجسوز - بوجاقسیز ، یئرسیز - یوواسیز
سسیز - سسیز

۶ - ۶۹) " ایله " / " ایلن " اداتی نین منفی سی نی وجودا کتیرر

قلمله یازیلییر - قلمسیز یازیلماز ، سنینله / سنین لن گئده جک -
سنسیز گئده جک

۶ - ۶۹) قدیم یازیلاردا " - سوز " کلیر : یازوقسوز (گونا هسیز)

اوکسوز (" اوک " آنا دئمکدیر ، اوکسوز ، یتیم . " اوک " بیبرده
" عقل " معنا سینا دیر) .

(دوام ائده جک)

✦ فضولی نین دیلی * ۱

۱ - قرامر

فضولی دونیا ادبیاتی نین نادر سیمالاریندان دیر . او ، اوچ - دیلده (تورکجه ، فارسجا ، عربجه) اؤلمز ادبی اثرلر یاراتمیشدیر لکن ان قیمتلی اثرلرینی اؤز آنا دیلی اولان آذری تورکجه سلیله یازمیشدیر . فضولی اؤز ساغلیغیندا بوتون یاخین شرقده ، اورتتا آسیادا تانینمیش و بؤیوک خلق کوتله لری نین سئوگی و صایغی سینی قازانمیشدیر .

فضولی آذربایجان ادبی دیلینی ان یوکسک زیروه سینه قالدیرمیش و ادبیاتیمیزدا اولدوغو کیمی ادبی دیلیمیزین انکشاف تاریخینده ده یثنی بیر مرحله آچمیش و دؤنوم نقطه سینی (عطف نقطه سی) تشکیل وئرمیشدیر .

مشهور انگلیس شرقشناسی و تورک ادبیاتی محقق آ . گیب اونو مشرقده پارلایان گونشه بنزه تمیش و تورک ادبیاتی نین ان بؤیوک شاعری صایمیشدیر . ایتالیانین تورکولوژی استادی پرفسور بومباچی

۱) ملا محمد فضولی (۱۴۹۳ م = ۹۰۰ هجری) ده احتمالاً نجفده آنادان اولموش و ۱۵۵۶ م = ۹۶۳ هجری ده کربلا دا طاعون مرضیندن اولموشدور او مدت لر حضرت علی (ع) نین حرم خادمی اولموش (راتبه خوار) و تورک ، عرب ، فارس ادبیاتیله یاناشی دؤرونون اسلام معارفینه دریندن وقوف تاپمیش و ملا (عالم) لقبیله مشهور اولموشدور . او اسلامین اوچ مهم دیل لرینده (عربجه ، فارسجا و تورکجه) شعر دیوانی یازمیش ، تورکجه و فارسجا دیوانلاری خصوصاً تورکجه اثرلری ایران ، تورکیه و شمالی آذربایجاندا دفعه لرله باسیلمیشدیر . عربجه دیوانی دا ۱۹۵۸ دا باکی دا باسیلمیشدیر . فضولی ۱۸ اثر یازمیش . ان مهم لری غزل دیوانلاریندان باشقا بونلاردیر : لیلی و مجنون مثنویسی ، بنگ و باده ، قصائد ، صحبت الایثار ، ترجمه حدیث اربعین ، مکتوبلاری ، حدیقه السعداء (تورکجه) و رند و زاهد ، صحت و مرض ، ساقی نامه ، رساله معنائیات (فارسجا) و مطلع الاعتقاد (عربجه) . لیلی و مجنون مثنویسی اوروپا دیل لرینه ترجمه ائدیلمیشدیر . بعضی تذکره لرده فضولی نین کربلاو یا حله ده آنادان اولدوغو یازیلیمیشدیر .

مشهور انگلیس شرقشناسی و تورک ادبیاتی محقق آ. . گیب اونی
مشرقیه پارلایان گوشه بنزه تمیش و تورک ادبیاتی نین ان بویوک
شاعری صایمیشدیر. ایتالیانین تورکولوژی استادی پرفسور بومباجی
نین سؤیله دیگینه گؤره فضولی بوتون تورک شاعرلری نین ان بویوکو
یا ان بویوکلریندن بیردی . بویوک تورک عالم و ادبیات شناس
پرفسور فؤاد کؤپرولو اونون حقینده بئله یازیر :

تورک ادبیاتی نین سختلف ساحه لری اوزه رینده عصرلردن بیری
فضولی قدر تاثیر بوراخمیش شاعر چوخ آز دیز . نسیمی و نواشی دن
صونرا آنجا ق فضولی دیر کی ، تورک عالمی نین هر طرفینه اثرلری
یا ییلیمیش ، تقلید و تنظیر ائدیلمیشدیر . یالینیز فضولی نی یشتیشد-
یرن آذری ساحه سی یوخ ، عثمانلی و جغتای ادبیاتلاری دا عصرلردن
بری اونون قوتلی نفوذو آلتیندا قالمیشدیر

فضولی تاثیر یالینیز یوکسک ادبی محیط لرده و کلاسیک شاعرلر
اؤزه رینده اؤزونو گؤسته رملکه قالما میس بیر طرفدن تگه (خانقاه)
شاعرلری و دیگر طرفدن ده ساز شاعرلری واسطه سیله گئنیش خلق کوتله
لرینه یا ییلیمیشدیر. فضولی نین ان چوخ ایشلتدیگی وزن سر و نظم
شکیللری عاشق ادبیاتینا دا گیرمیش ، جوان عاشق لر اؤزلرینه تخلص
سچمک اوچون اونون دیوانینا مراجعت ائتمیشلر

فضولی نین یارادیجیلیغی و ادبی شخصیتی و اثرلری بیر چوخ
ادبیاتچیلار طرفیندن تدقیق ائدیلمیش و اونلارا بیر چوخ شرح لر
یا ییلیمیشدیر . لکن فضولی نین دیلی حقینده اساسلی تدقیقات
آپاریلما میس و بیر ایکی مقاله - یادداشت دان باشقا علمی بیر اثر
نشر ائدیلمه میس و یا بیسیم نظریمه زه چاتما میشدیر . (۱۹۱) (۱۹۱۰) ییندییه
قدر چیخان متن لرده داها چوخ ادبی جهت نظرده توغولموش و دیل
خصوصیتلرینه اهمیت وئریلمه میشدیر .

اسکی تذکره لرده اونون (آذری لهجه سیله) ویا " نواشی طرزینه

-
- (۱) فضولی سین دیلی حقینده نوتلار . دوکتور زینب قورقماز : دوکتور
صلاح الدین اولجای . تورک تاریخ قورومو باسیم اثوی . آنکارا ، ۱۹۵۶
 - (۲) ادبی دیلیمیزین انکشافیندا فضولی مر له سی ا . دمیرچی زاده .
فضولی نین دیلی آذر نشر ۱۹۵۸ - باکی .

قريب و اسلوب عجيب" ايله يازديغي ميد ائدليميشدير. بؤيوك شا-
 عرين شهرتى بوتون توركلر آراسيندا يايلىديغي اوچون اونون
 ديوانى و اثرلىرى مختلف تورك لهجهلرينه منسوب مستنسخ لر طرفيندن
 كوپيه ائدليميش و استنساخ ائناسيندا دا اونلارين لهجه و ذوقلرينه
 گؤره، وزن و قافيه نين اجازه و ثردىگى نسبت ده، بعضى دگيشليك لره
 معروض قالميشدير. بوندان باشقا فضولى نين ياشا ديغي دؤورده عراق
 و بغداد بير مدت ايرانين (شاه اسماعيل) و صونرادان (۱۳۳۴ م دن
 صونرا) عثمانلارين ائنه گئچميش و حاكم اولان ادبى دىل و
 لهجه لر ده. شاعرين ذيلينده ايستر - ايسته مز تاثير بوراخميشدير.
 بونلارلا برابر فضولى نين ياشا ديغي چاغى و اوچاغداكى تورك لهجه-
 لرينده يازيلان ادبى اثرلىرى ذيل جهتندن تدقيق ائدرسك اونلارين
 آراسيندا بوگونكو قدر آيرىلىق اولما ديغىنى گؤره جه ييك. او زما-
 نين كلاسيك تورك شاعرلىرى ايستر عثمانلى، آذرى و يا جغتاي توركجه
 سى حاكم اولان منطقه دن اولسون هاميسى اسلام فرهنگى نين و فارسجا
 ادبياتى نين تاثيرى آلتيندا قالميش و بير چوخلارى دربارلارين و
 اميرلرين اطرافيندا توپلانميش و اوخوموش طبقه نين ذيليله او طبقه يه
 خطاب ائتميشلر. بوشاعرلرين اكثرى عربجه، فارسجا اوخوموشلار
 و زمانين و منطقه نين حاكم ديلىلى اولان بو ديلىلرون اؤز اثرلرينده
 سؤزلر و حتى تركيبلر ايشلتميشلر. بوشاعرلر بير- بيرلىرى نين اثر
 لريني اوخوياراق بير- بيرلرينه نظيره لر يازميشلار و آز - چوخ
 بير - بيرلىرى نين تاثيرى آلتيندا قالميشلار.

مثلا ۱۵ - اينجى عرصده جغتاي توركجه سيله يازان امير عليشير
 نواى كيمي داھى شخصيتين ظهورو يالنيز جغتاي شاعرلرينى يوخ، بلكه
 بوتون تورك شاعرلرينى او جمله دن آذرى، عثمانلى شاعرلرينى ده
 اونون تاثيرى آلتيندا بوراخميش و بوشاعرلرين بعضى لرى نواى نير
 لهجه سى ايله، جغتاي توركجه سيله ده شعر يازماغا باشلاميشلار.

فضولى ده اؤز محيط و زمانى نين شاعرى اولدوغو اوچون —
 تاثيرلردن ميراخدا قالما ميش و فارس ادبياتى نين تاثيريله برابر
 اونون سلفى و استادى ضايبلان حبيبي نين و خصوصاً امير عليشيرنواى
 نين تاثيرى آلتيندا قالميش دير. فضولى نين ذيلينده يوخاري-
 مايدىغيميز سببلردن اؤتورى آذرى لهجه سى ايله يازديغي حالدا

عربجه ، فارسجا سؤزلر و بعضی ترکیبлер، عثمانلی و جغتای لهجه لری
سؤزلری و ایزلری گؤرولمکده دیر .

فضولی دیوانی نین اوریژینال نسخه سی یوخدور . الدهه کی نسخه لرده
یازیلدیغی منطقہ و زمانا گؤره بیر . بیریندن فرقی دیر . نسخه لر
عرب الفباسیله یازیلدیغی اوچون اونلارین سسلی حرفلرینی تشخیص
و ثرمکده غیر ممکن درجه ده چتین دیر . صونرا اون آلتینجی عصرده
آذری تورکجه سی نین گرامر خصوصیت لری هنوز قطعی و کامل شکیلده . تدقیق
اشدیلیب آیدینلانما میشدیر . بیرده ناشی مستنسخلرین خطا لارینی نظر
ده توتار ساق بو ایشین نه درجه چتین اولدوغو آیدینلاشار .

بو مشکلاتی ذکر اشدیکدن صونرا ، بیزدن قباقلکی تدقیقی چالیشما
لاردان دا فایدالاناراق مقاله میزده . فضولی اثر لری نین دیلینی تدقیق
ااتمگه چالیشا جاغیق .

عمومی اولاراق دئییه بیلهریک کی فضولی نین دیلی گرامر و حتی
سؤز داغارجیغی جهتیندن اسکی آناطولی و آذربایجان تورکجه لزینیه
چوخ یاخین دیر ، یالنیز هر ایکی باخیمدان دا اولدا یئنی خصوصیت
لر ظهور اتمیشدیر .

فضولی نین دیلینی تدقیق اشدرکن اولاس خصوصیت لری (فونم)
صونرا مورفولوژی و گرامرینی و بالآخره سؤز داغارجیغی ، لکسیکا سینی
تدقیق ااتمک لازم دیر .

۱ - س خصوصیت لری :

فضولی زمانیندا بوگون دیلیمیزده حاکم اولان آهنگ قانونی بو
گونکو قدر انکشاف اتمه میس و خصوصا بسوند (اک = شکیلی) لرده
دوداخلانما ویا یوواراقلاشما یا میل موحد ایدی . فضولی دیلینده
دیل بنزشمه سی قوتلی لکن دوداق بنزشمه سی ضعیف دیر .

سسلی لردن آ ، او ، او ، او ، ای و ببرچوخ یئرلرده فتحه ،

کسره و ای (i) بوگونکو آذری ویا تورکیه تورکجه سسی کیمی دیر .

فضولی نین اثرلرینده بو باخیمدان آشاغیداکی خصوصیت لر موجود دور :

کلمه باشیندا ویا ایلک هجا داکی کسره چوخ یئرده ای (i)

شکلینده تلفظ اشدیلیمیشدیر . مثلا گئجه یئرینه گیجه ، ائت یئرینه

ایت ، وئر یئرینه ویر ، نئجه یئرینه نیجه کیمی . بو خصوصیت

فضولی نین لهجه سینه یاخین اولان قدیم آناطولی لهجه سینده ده موجود دور .

سلر آراسینداکی آهنگ قانونونی عرب حرفلریله تشخیص و عرمک چتین و همیشه ممکن اولمادیغی حالدا ق - ک ، غ - گ ، ت - د ، خ سس سیزلرین کؤمگیله سسلی لرین قالین ویا اینجه اولدوقلاری بیر حدّه قدر تعیین ائدیله بیلر .

البتّه نادر گؤرولن استثنالار دا واردیر . مثلا : آچه ، اولوبن کیمی . بعضی اکلر (پسوند) آهنگ قانونا تابع دگیل لر . مثلا :
۱ - صفت پسوندی اولان لو ، لو ، دۆز سسلی سؤزلردن صونرا دا یووارلاق قالیرلار . مثلا : گیزلو (گیزلی یثرینه) ، قانلو (قانلی یثرینه) ، یاشلو ،

۲ - سۆز ، سۆز اکلری ده عمومیتله یووارلاق (دوداقلانان = گرد) دیر . مثلا : سن سۆز (سن سیز یثرینه) کیمی . بعضا ده سۆزون سسینه تابع اولاراق دۆز دور مثلا دیلسیز ، دردسیز کیمی .
۳ - یییهلیک اکلری (ملکی پسوندلر) ، بیرینجی ، ایکینجی مفرد و جمع ده همیشه یووارلاقدیر . دوستلارؤم ، گؤزلرؤم ، جانؤنگ کیمی . اوچونجو شخص ده همیشه دۆز دور :

اوردوسی ، اؤزی ، اؤزینه ، قولى ، قولیندا .

۴ - GENITIF حالی همیشه یووارلاقدیر : یارون ، باغرومون
۵ - مفعول صریح اکى (ای ، نی و این) ده همیشه دۆز دور : یوزینی ، گۆزینی ، مصیبتین ، سۆزی ، نظومی .

۶ - بیلدیرجی اکى (ایمک یا وارلیق فعلیندن) همیشه یووار لاق دیر (دور) : بلا دور ، فجر دور ، اولاجاقدور ، آغلا یاسی دور . (الیمیزده کی اثرلرده اکثرا (در) یا زیلمیشدیر) یال نیز اونونجو عصرین صونلاریندا استنساخ ائدیلم بیرنسخه ده دور یا زیلیدیغینی گؤردوک: فضولی بینواتاروضه کوینده ساکن دور

تمنای بهشت و میل گلگشت ارم قیلمز
۷- فعلدن فعل دوزه لدن اکلری اور ، اورور ، دور ، دور (متعدی اکلر) همیشه یووارلاقدیر :

ایچورمک ، یثورمک ، ایتورمک ، بیلدورمک ، چکدورمک ، یاندورماق .
۸ - سؤال اکى همیشه دۆزدور : می .

۹ - اوچون ، اوچون اداتی نین ایلک سسلیسی ای (i) دیر یعنی اوچون یثرینه ایچون ایشلنمیشدیر .

سس سیز لر :

سس سیزلرده آذری لهجه سی نین خصوصیتلرینی گؤسته ریر .
ن غنه هنوز موجود دور . کؤنگول ، صونگرا ، مینگ ، سنگا (ن غنه
بو تون نسخه لرده ثابت دگیل ایجابیتدا حذف ائدیلمیشدیر)
با ایله باشلانیب هجاسی غنه ن ایله بیتن کلمه لرده بیئرینی م
توتموشدور . مثلاً بن یئرینه مینگ یا من ، منگا " موندان ، بین
یئرینه مینگ کیمی ، بو حادشه شرق تورکجه سی تاثیر یله اولموشدور
چونکی اوغوز تورکجه سینده م یئرینه ب واردیر .
(بن و من سؤزوده مختلف نسخه لرده مختلف دیر حتی بعضی نسخه لرده
هر ایکی شکیل واردیر) .

بعضی کلمه لرین باشیندا کی (اسکی تورکجه ده و تورکیه تورکجه
سینده) ت لرد اولموشدور یعنی حینگیلتیلی اولموشدور . مثلاً
داش ، دارت ، دوت ، دوتوش . بو حادشه نین عکسی ده گؤرولمکده دیر .
مثلاً : تۆک ، تیکن

اسکی تورکجه ده کی ق (قالین ک) بعضی کلمه لرین ایچینده ویا
صونوندا خ اولموشدور مثلاً : چوخ ، یاغین ، اوخ ، یوخ ، قیلماخ .
خاقانی و عثمانلی تورکجه لرینده ی ایله باشلانان بیر چوخ سؤز
لرین ی لری بوگونکو آذری تورکجه سینده اولدوغو کیمی دؤشموشدور
مثلاً : ییلان ، ایلان - ییل ، ایل - یوجا ، اوجا کیمی .
بیلدیرجی و یاردیمجی ایملک فعلی نین گئنیش زمانی (دور) شکلینده
ایشلنمیش لکن بعضی یئرلرده شرق تورکجه سی کیمی (دورور) و (تورور)
شکلینده ده ایشلنمیشدیر .

صاییلاردا بو گونکو آذری لهجه سی کیمی تشدید واردیر . مثلاً : ییدی

سؤز دوزه لدن اکلر :

کلمه تشکیل و ثرن اکلری آشاغیدا کی صیرا ایله تدقیق ائده جه گیک

الف - آد دان آد دوزه لدن اکلر :

جا ، جه : آذری تورکجه سی اولان فضولی نین دیلینده بو اکلر قید
یئرینه و قدر ، کیمی و گوره معنا سیندا ایشلنمیشدیر . مثلاً :
هوای عشق ایله مین سنبه اشک افشانلیغوم واردور (قدر)
شکر کیم رایونجه دوران ایتدی چرخ چنبری . (گوره)
هنور آردونجا دور قید تعلق زلف تاریندان (کیمی)

راق ، رک : صفت تفضیلی علامتی اولراق ایشلنمیشدیر . بیگرک ، یاخشی راق .

ب ه فعل دن آد دۆزلدن اکلر :

ب ، گ اکلری فعلدن آد ویا صفت دوزهلدر . بو اکلر فعل ریشه سیسنه یووارلاق سسلی (او ، او) ایلده باغلانیر مثلا : ته پوک (ته پیک یئرینه) ، ده لۆک (ده لیک یئرینه) سینوق (سینیق یئرینه) ، آرتوخ ، آرتوق (آرتیخ یئرینه) .

ج - فعل دن فعل دۆزلدن اکلر :

بوگونکو آذری تورکجه سی کیمی دیر یالنیز بوگون ادبی دیلیمیزده ایشلنمه یین (گور) اکی متعدی فعل اوچون ایشلنمیشدیر . مثلا : دۆرگور = دوردور .

فضولی نین دیلینده تورکجه اکلرله برابر فارسیجا اکلرده بول - بول ایشلنمیشدیر . مثلا : وفاسیز یئرینه بی وفا ویا یولداش یئرینه همراه کیمی . بونلارین بول ایشلنمگینه عروض وزنیله یازیلان شعرلرین وزن و قافیله خصوصیتلری ده سبب اولموشدور .

آد فعللر :

(PARTICIPE) بونلار جمله ده اسم نقشینی ایفا ائدیرلر .

بونلارین تشکیل اکی همیشه یووارلاق دیر . باخدوقجا ، دیرتدوکه ، گوردوگی ، آلدوگی ، اولدوگی ، اولدوغین و منفی شکللری آلمادوغنی و ... کیچی مثلا :

خوبلار عاشقه رحم ائتمه دوگین بیلسه ایدوم

اغزومی عشق ایله رسوای جهان ائتمزایدوم

چچن رسوا الوردوم قان یودوب صبر ایده بیلسیدوم

ملامت چکدوگوم بیهوده افغان ایتدوگومدن دور

قید فعللر (GERUNDIUM)

قید فعللر فضولی سین دیلینده چوخ ایشلنمیشدیر . مثلا :

پ یا ب . متن لرده هر ایکی حرف ایشلنمیشدیر .

چوخ ال گۆتوروپ دعالر ایتدی ،

بن = (آراق و رک یئرینه) : گوللر آچیلدی فضولی یقه لرچاک ایدوبن .

آ ، ا ، او ، او : بونلارین هاردا دوزو هاردا یووارلاق اولدوقلاری

عرب یازیسیندا بللی دگیل . بونلار یا آراق قید فعلی نین یئرینه سی

توتار و اساس فعلله بیر زماندا اولان ایشی گؤسترر .
اؤزینی بنگ مجلسینه سالا * سوزوی سؤیله یو جوابم آلا
یادا بیر ایشین ادامه سین گؤستریر .

دؤنه - دؤنه گرچه بیداد ایتدی چرخ دون منگا
اینجا ، پینجا ، بوگون ده ایشله نیر .
ایجک ، ایجاق : ائدن کیمی ، ائدن زمان یفرینه ایشلنمیشدیر ..
(INCA یفرینه) .

لحظه لحظه لبون انوپ ایدیجک افغانلار
قطره قطره ساچیلور دیده لرومدن قانلار
بعضا ده الورسا (شرط) معناسینی وثریر :
لبوندن قطره قطره قان ایچر کونلوم کراحتسیز
شکردن اولیجاق می قطره سی گویا حرام اولماز
مادان ، مادی ، غرب و شرق تورکجه سینه مخصوص بو ایکی شکل هر
ایکیسی فضولی طرفیندن ایشلنمیشدیر .

آلی ، الی : بیر زماندان بری معناسیندا ایشله نیر :
قاشلارون یایینه میل ائیلیه لی جان و کونول
دون و گون من بیلورم کیم نه چکرلر آنلار
قاچ ، گچ : شرق تورکجه سینه مخصوص دور و ائدن کیمی ، ائدن زمان
معناسیندا ایشلنمیشدیر .

کونلم آچیلور زلف پریشانونی گورگچ
نطقوم طوطولور غنچه خندانونی گورگچ

فضولی دیلینده فعل تصریفی

فضولی نین دیلینده فعللرین ماضی مطلق ، ماضی نقلی ، مضارع ، وارلیق
فعلی (ایمک) امر و قید فعللرده سسلی لرین یووارلاشماغا (کرد)
میلی واردیر .

ماضی مطلق : بیرینجی و ایکینجی شخص اکی یووارلاق ، مفرد و جمع
اوچونجو شخص اکی دوز دور . مثلا :
بیلدوم ، بیلدون ، بیلدی ، بیلدیلر .

سؤال شکلی : بیلدوم می ، ایشیتدوم می
ماضی نقلی : داها چوخ میثرو بعضا ده اوپ اکلری ایشلنمیشدیر .
مشکل ایشه دوشمیشم مدد قیل * می حرزیله (۱) بلامی رد قیل

بولموشام ، بولموشان ، بولموشدور .
 دیوانداکی بیرینجی تخمیس ده شرق لهجه سی کیمی اولماق یئرینه بولماق
 فعلی و مین اکی ایله صرف ائدیلمیشدیر : بولما میس مین .
 سؤال شکلی ایتمیش می .

پ اکی همیشه اوپ شکلینده ایشلنمیشدیر : اولوبام ، ایدوپم ،
 بیلوبسن ، اولوبسان ، قیلوبسان ، اولوبدور ، اوروبدور .
 بعضا ده شرق لهجه سی کیمی اولوبدورور ، دولوبدورور شکلینده . ایش
 لنمیشدیر .

سؤال شکلی : اولوپ می سن .
 بعضا ده حال معنا سینده ایشلنمیشدیر مثلا :
 یار حال دلومی^۲ زار بیلوبدور بیلویم (بیلیرم)
 دل زارومده نه کیم وار بیلوبدور بیلویم

مضارع (گنیش زمان)
 فضولی نین اثرلرینده مضارع اکی ، صونو سن سیز اولان فعللرده ار ، آر
 ویا اور ، اور ، صونو سلی اولان فعللرده ده فقط ر . دیر . مثلا :
 دوتارام ، ائیلهرم ، قیلورام ، قیلورسان ، قیلور .
 بکلهرم ، بکلهر ، بکلهر روز ، ایدهرم ، ایدهر روز ، سویلهرلر .
 سؤال شکلی : ائیلرمی ، آغلارمی .

ر ویا اور ، ار اکلری حال و گله جک زمان ایچون ده ایشلنمیشدیر .
 مثلا : حال اوچون :
 صبروم آلوب فلک بنگا یوزمین بلا ویرور

آز اولسه بیر متاع آنکا ایل چوق بها ویرور
 نیچون اوژونه زیان ایدرسن * یاخشی آدونی یا مان ایدرسن
 گله جک اوچون :

البته ذلیل و خوار اولورسن * بو فعل ایله شرمسارا ولورسن
 فضولی ده مضارع صیغه سی نین دیگر اوچ شکلی ده ایشلنمیشدیر :
 حکایه اوچون : گزردوم ، دیرایدوم ، اولوردوم ، ایسترایدوم ، چکردی
 دیرلرایدی ، قالورلار ایدی .

جمع اوچونجو شخص ده تورکیه لهجه سی کیمی زمان اکی شخص اکیندن
 صونرا گلمیشدیر : (دیرلر ایدی) بو گون آذری لهجه سینده دیرلر
 دئیلیر .

روایت شکلی : دیرایمیشرسن ، دیر ایمیش .

شرط اوچون : دیلرسم ، دیلرسن ، دیلرسه ، قالورسا .

مضارع ین منغی شکلی : ماز، مز اکیله صرفا ئیدیلیر. مثلا : بیلزم
بعضا ده قیلمان ، آچمان شکلینده ایشلنمیشدیر (شرق تورکجه سی)
سئوال شکلی : بیلزمی ، قیلمازمی سان ، دئمزلمی (بوگون قیلماز
سان می سؤیله نیر) .

مضارع ین منغی شکلی بعضاً حال اوچون ده ایشلنمیشدیر. مثلا :

ای فضولی خوبلر وصلنه ایلرسن هوس

غین

گوئیا بیلزمسن اول وصل ایچره هجران اولدو

فارسجانین تأثیریه منغی شکل نه ایله ده ایشلنمیشدیر. مثلا :

نه چکر عالم ایچون غم نه بیلور غم نه ایمیش .

گلهجک زمان : فضولی نین اثرلرینده گلهجک اوچون دؤرد جور

اک ایشلنمیشدیر : آسی ، اسی : من دئمز می دوم که بیرگون آغلایسی
دورگولن (حبیبی دن تخمیس)

ایسر : اولیسر .

قای ، گی : قیلماق ای (قیلما یا جاق) ، گیتگی (گئدهجک)

آجاق ، اجک : بو اکلر یالنیز مفرد اوچونجی شخص ده ایشلنمیشدیر و

داها چوق دور اکیله برابر دیرلر . مثلا :

اولاجاق ، اولاجاقدور ، چیقاچاقدور ، دوشه جکدور ...

آرزو و التزامی وجهی (کیپ^۱) : آ و آاکی آلیر . بو اکلر

گلهجک و مضارع معنالارینی دا وئیریر مثلا :

مفرد بیرینجی شخص اوچ شکلیده ایشلنمیشدیر : آم آیوم ، آیین :

کیدم ، قیلام ، قیلایوم .

فعلین صونو سسلی حرف اولاندا ی اضافه اولور: ائیله یوم ،

اولایین ، مفرد ایکینجی شخص : گؤره سن ، بیله سن ، قیلاسان . (بوگونکو

دیلیمیزده اولدوغو کیمی)

اوچونجو شخص : اولا ، اولمایا .

لوم

جمع بیرینجی شخص : دوتالوم (دوتاخ یفرینه) اونودالوم، گیده

سئوال شکلی : وئره یوم می ، اولایوم می .

مضارع و گلهجک معناسیندا :

حکم ایتدون کیم نه اولا احوال نه وضع ایله چیزگینه مه و سال

دوران نه زمان اولا آخـر هر ذوربنده نه اولا ظاهر
 نیشه اولافر د نسل آدم هرفردی آنون نه ایده هردم
 (لیلی ومجنون)

آرزو و التزامی وجهین حکایه شکلی ده بول بول ایشلنمیشدیر :
 اولایدوم ، اولایدی ، قیلما یایدی .
 شرط وجهی : سا و سه اکیله دوزه لیر و بیئرینه گوره شرط ودیلهک
 ویا هر ایکی معنایی وقریر :
 قیلسام ، قیلسانگ ، قیلسا ، دسه نوز (دسه ز یا دسه نیز بیئرینه)
 آلسار .
 وجه شرطی نین حکایه شکلی ده واردیر : بیلسه ایدون ، وئرمه سیدوم ،
 اولماسایدی .
 وجه التزامی یا وجویی : بونون اوچون گرهک و لازم کلمه سی فعله
 علاوه ائدیلمیشدیر :
 بیلمک گرهک آتی کیم جواهر نه گنج نهاندان اولدی ظاهر

تعذیرومه ائیلسم تعلل لازم منی اولدورور تغافل
 امر وجهی : امر فعلی یا اک سیزدیر : آل ، قیل ، وئر کیمی ویا
 صونونا قیل ، گیل علاوه ائدیلیلر : وئرگیل ، وئرمه گیل . بودا شعرده
 وزنه تابع اولاراق ایشلنمیشدیر . مثلا :
 دف کیمی گوگوسده لوح قویما ننی کیمی هوای نفسه اویمما
 داما ن طریقی شرع دوتقییل هر نه کی خلاف شرع اونوتقییل (لیلی ومجنون)
 جمع ایکنجی شخص (بیغیلون ، سانمانوز) و مفرد اوچونجو شخص اکلری
 همیشه یووارلاق دیر : (آچیلسون ، اولماسون)
 وارلیق فعلی : بیرینجی شخص ده فارسجانین خلافینا کلمه ایله اک آرا
 - سینا ی گیرمز مثلا : پروانه ام ، آزاده ام " بعضا ده ی گیره ر :
 توطی یم . ایکنجی شخص اوچون سن ایشله دیلیلر : دلوسن .
 اوچونجی شخص همیشه د ایله دیر یعنی دور ویا دورور (قدیم شکلی)
 مثلا اهلی دور ، قانسی دور ، بوخ دورور ، دورور شکلی یال نیز شعر-
 لرینده ایشلنمیشدیر . مثلاً
 چوخ دورور باده نین فساد و شری سن ده دور فقر و مسکنت اثری

دیوانین بعضی نسخه‌لرینده دور یئرینه شرق تورکجه‌سینده اولدوغو
کیمی ایرور ایشلنمیشدیر .

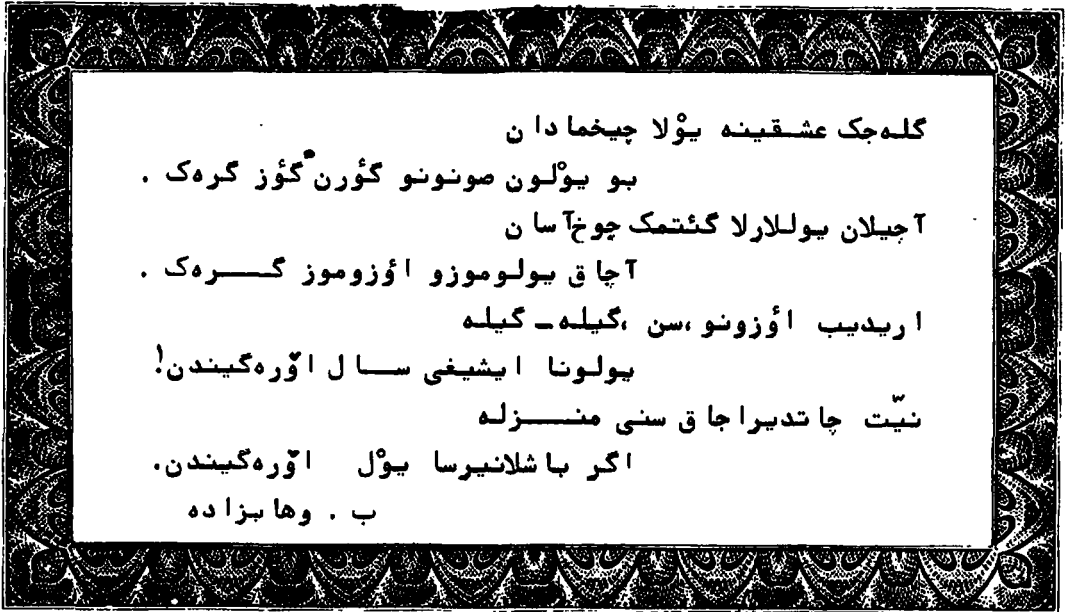
دشوار ایرور ، عیب‌ایرمز ویا عیب‌ایمز . (عیب‌دگیل)
جمع بیرینجی شخص اوچون اوز ، یوز اکلری ایشلنمیشدیر :
امیدو! روز ، چکمکده یوز .

سئوال شکلی : ممکن می دور ، مؤده‌لردور می .
سئوال علامتی نین وارلیق فعلیندن قابق ویا صوراً گلشی ده
وزنه تابع دیر .

منفی شکل اوچون دگیل یئرینه دگول ایشلنمیشدیر . تدقیق ائد-
یگیمیز نسخه‌لرده دگل یازیلیمیشدیر . و فونه‌تیک اشارت یوقدور (نئجه
کی کئول یئرینه ده کوکل یازیلیمیشدیر) بو باره‌ده مینورسکی نین
قاراقویونلو جهان‌شاه (حقیقی) و شعرلری حقینده یازدیغی مقاله ده
ده عینی فکر بیان ائدیلمیش و حقیقی نین ده دگول ایشلتدیگی
مدافعه ائدیلمیشدیر (۲) .

(آردی وار)

(۱) خرز = دعا ، کاغذ دعا . ۲) قاراقویونلو جهان‌شاه و شعرلری ،
و . مینورسکی ، چئویرن ، مینه ار اول . سلجوقلو آراشتیرمالار درگی
سی - ۱۱ - ۱۹۷۰ - آنکا ، ۱۹۷۱ .

مبانی دستور زبان آذربایجانی

✧ مبحث جملات ✧

(۴)

جملات مرکب وابسته

جملات مرکب وابسته، جمله‌های مرکبی هستند که جملات ساده تشکیل دهنده آنها از حقوق همسان برخوردار نبوده، بلکه یکی از آنها بعنوان جمله اصلی و جمله یا جملات دیگر بعنوان جملات وابسته و تبعی و وظیفه توصیف و توجیه اندیشه و مضمون مندرج در جمله اصلی را انجام میدهند. در جمله‌های مرکب وابسته، جمله‌های تبعی وسیله ادات یا پیوندهای ربط با جمله اصلی ارتباط برقرار می‌کنند:

۱ - " اوتوز ایلدن آرتیق‌دیر کی، او بو ایشده چالیشیری = بیش از سی سال است که او در این کار تلاش می‌کند. "

۲ - " اوگون کی، عالمه یاییلدی شعلن، داغلار اؤز دونونو لاله‌دن بیچدی = آن روز که شعله‌ات به جهان گسترده شد، کوه‌ها پیراهن خود را از لاله بردند " (صمد وورغون)

۳ - " هرکسین هر نه‌یی وارسا، گتیرسین آریا = هر کس هر چه دارد بیاورد وسط. "

۴ - " سحر چوخدان آچیل‌میشا دا، هله کوچه‌لرده گل - گشت‌گورو - نمودو = هر چند صبح خیلی وقت پیش دمیده بود، هنوز در کوچه‌ها رفت و آمد دیده نمی‌شد. "

در مثال‌های بالا، جملات " اوتوز ایلدن آرتیق‌دیر (کی) " (او گونکی) عالمه یاییلدی شعلن، " هرکسین هر نه‌یی وارسا)، " سحر چوخدان آچیل‌میش (سادا) " جملات وابسته‌ای هستند که مضمون مندرج در جمله اصلی بعد از خود را توجیه می‌کنند و با ادات و پیوندهای ربط: کی، اوگون کی، سا، سادا، با جمله اصلی ارتباط یافته‌اند.

جملات تبعی وارد در ترکیب جملات مرکب وابسته در توصیف و توجیه مضمون جمله اصلی وظایف گوناگونی را انجام می‌دهند، بعضی از آنها بجای اعضای جمله اصلی می‌نشینند، بعضی تمام جمله اصلی و یا رویا - روئی دو رخداد و از این قبیل را توضیح می‌دهند. از این نقطه نظر

جملات وابسته را می توان به شکل زیر رده بندی کرد :

- ۱ - جملات وابسته مبتدائی .
- ۲ - جملات وابسته خبری .
- ۳ - جملات وابسته متممی .
- ۴ - جملات وابسته تعیینی .
- ۵ - جملات وابسته ظرفی که به نوبه خود دارای انواع جملات وابسته طرز حرکت ، جملات وابسته کمی ، جملات وابسته مکانی ، جملات وابسته زمانی ، جملات وابسته نتیجه ، جملات وابسته مقصد .
- ۶ - جملات وابسته شرطی .
- ۷ - جملات وابسته رویاروئی

۱ - جملات وابسته مبتدائی

جملات وابسته مبتدائی به منظور ایجاد تصور گسترده تر در بیااره مبتدای جمله اصلی به کار می روند. جمله وابسته مبتدائی معمولا به جای مبتدای غایب جمله اصلی می نشیند و یا مبتدای جمله اصلی را که با ضمیر سوم شخص بیان شده. توجیه می کند :

- ۱ - " دوغروسو ، عومرومده بیرینجی دفعه ایدی کی، تازا پالتار گئییردیم = راستش ، در عمرم اولین بار بود که لباس نومی پوشیدم "
- ۲ - " هرکیم آنا دیلینی سئوسه ، او منیم یانیمدا عزیز در = هرکس زبان مادریش را دوست بدارد، او پیش من عزیز است .
جمله های وابسته مبتدائی بر حسب اینکه به سئوال " کیم - که ، کی " یا " نه - چه ، چی " جواب بدهند، به دو گروه تقسیم می شوند.
در جمله های وابسته مبتدائی که به سئوال " کیم " جواب می دهند جمله وابسته در اول قرار گرفته وبدون کمک حرف ربط " کی " و یا به کمک آن به جمله اصلی می پیوندند.
مثال برای جملاتی که بدون حرف ربط " کی " تشکیل می شوند .
- ۱ - " کیم گؤردی قارا زلفنی ، آغ گونلره چیخدی = هرکه زلف سیاه ترا دید ، به رستگاری رسید . "
- ۲ - " هر کیمه (هرکسه) دوست دئدیم ، دشمن جان اولدو منه = هرکه را (هرکس را) دوست خطاب کردم ، دشمن جانم شد "

۳ - " بلای محنت هجرانی کیم گوروب، او دئسین = بلای محنت هجران را هرکه دیده، هم او بگوید .

مثال برای جملاتی که به کمک حرف ربط " کی " تشکیل می شوند .

۱ - " هر کیمده کی ، همت وار، او ، تئز مقصده چاتار = هرکه همت دارد ، او زود به مقصد نائل آید " .

۲ - " هرکیم کی، اورکدن وطنی سئودی ازلدن بیر نغمه یه چئور - یلدی آدی دوشمه دی دیلدن = هرکس که وطن را از آغاز ازته دل دوست داشت ، نامش مبدل به نغمه شده ورد زبانها گشت " (جعفرپور)

۳ - " ای گول ، سنی هرکس کی سئویب بختور اولدو، عشقینده بیر آنجاق منیم عومروم هدر اولدو . = ای گل ، هرکس که ترا دوست داشت بختیار شد، در عشقت تنها عمر من بود که هدر شد . " (واحد)

در جمله های وابسته ابتدائی که به سؤال " نه " جواب می دهند

باز جمله وابسته در اول قرار می گیرد و بدون کمک حرف ربط " کی " و یا بکمک آن به جمله اصلی می پیوندند :

مثال برای جملات بدون دخالت حرف ربط " کی "

۱ - " قیرخ ایله یاخیندیر من تبریزدن چیخمیشام = نزدیک به چهل سال است من از تبریز بیرون رفته ام " .

۲ - " غریبه ایدی ، اونلار هئچ بیر دانیشماغا سوز تا پمیر - دیلار = عجیب بود، آنها هئچکدام برای گفتن حرف پیدانمی کردند " .

مثال برای جملاتی که به کمک حرف ربط " کی " تشکیل می شوند :

۱ - " او نه دیر کی ، گویدن یئره ساللنار، او نه دیر کی یئردن گویه توللنار = آن چیست که از آسمان به زمین آویخته می شود، آن چیست که از زمین به آسمان می جهد " (چیستان)

۲ - " یادیندایر کی ، سنین اوستونده . من کیملر ایله اوزبه گوز اولموشام ؟ = یادته هست که، بخاطر تو من باکی ها رودررو شده ام " جمله وابسته خبری

جملات وابسته خبری در جمله های مرکب وابسته به روشنگری و توجه

خبر جمله اصلی که با ضمیر اشاره بودور (اینست)، اودور (آنست) بوندادور (در اینست)، اوندادور (در آنست)، بئله دیر (چنین است) ائله در (چنان است) و نظایر آن بیان شود کمک می کند .

۱ - " دیله‌ییم بودورکی ، هر گئجه هرگون سنین قلمیندن اینجی تۆکولسون = آرزویم اینستکه هرشب و هرروز ، از قلم تو گوهر بریزد " .

۲ - " کیشی او دور ، دئدیگیندن دؤنمه‌یه = مرد آنستکه از حرف خود بر نگرده " .

جملهء وابسته خبری هم به کمک حرف ربط " کی " و هم بدون حرف ربط به یاری آهنگ ادا به جملهء اصلی می پیوندد ، درجملات وابسته خبری اعم از اینکه با حرف ربط " کی " و یا به یاری آهنگ ادا به جملهء اصلی می پیوندد ، جملهء وابسته به ضمیر اشارهء خبری منتهی می شود ؛ مثال برای جملهء وابسته خبری که به یاری حرف ربط " کی " به جملهء اصلی می پیوندد :

۱ - " سندن خواهشیم بودورکی ، گؤزون اونون اوستونده اولسون = خواهم از تو اینستکه ، چشمت روی او باشد " .

۲ - " ایشین عیبی اوندا دیر کی ، سن باشادوشمک ایسته میرسن = عیب کار در آنستکه ، تونمی خواهی حالی شوی " .

مثال برای جملهء وابسته خبری که به یاری آهنگ ادا به جملهء اصلی می پیوندد :

۱ - " ایگیت اودور ، یامان گونه قاتلاشا = مرد آنستکه روزسختی را تحمل کند " .

۲ - " یاخشی سی بودور ، گنا هلا رینی بوینونا آلاسان = بهتر اینستکه گناهانت را به گردن بگیری " .

۳ - جملهء وابستهء متممی

جملات وابسته متممی از رایجترین انواع جملات وابسته در زبان آذر - با یجانی بوده و خبر فعلی جملهء اصلی را تکمیل می کنند . جملهء وابسته متممی به تمام متمم های جملهء اصلی پاسخ می دهد و به کمک حرف ربط پیوند شرط و آهنگ ادا به جملهء اصلی می پیوندد :

۱ - " اینانا بیل میرم کی ، سیزلر بو ایشین عهده سیندن گله بیله - سینیز = باور نمی کنم که ، شما بتوانید از عهدهء این کار بر آفید " .

۲ - " لازم گله سی نه ایش وارسا ، ها میسینی یقرینه یفتیر میشدی = هر کاری را که لازم می آمد ، بجای آورده بود " .

۳ - " هتج هوش ائلمه دیم ، نهیی هارا قویورام = هتج وقت نکردهم
چی را کجا می گذارم "

از سه نوع جملات وابسته متممی بالا رایجترین آنها جملات وابسته
هستند که به کمک حرف ربط " کی " به اصلی می پیوندند . این نوع -
جملات وابسته ای هستند که به کمک حرف ربط " کی " به جمله اصلی
می پیوندند . این نوع جملات وابسته متممی به دو صورت به کار برده
می شوند :

الف - جمله وابسته متممی بعد از جمله اصلی می آید و با حرف
ربط " کی " به جمله اصلی می پیوندد .

۱ - " ائل بیلیر کی ، سن منیمسن ، یوردوم ، یووام مسکنیمسن =
خلق می داند که ، تو مال منی ، دیار و آشیانه و مسکن منی (ص وورغون)

۲ - " یاخشی دئییلر کی ، دالیدان آتیلان داش توپوغا دگر =
خوب گفته اند که ، سنگی که از پشت انداخته شود ، به قوزک پا می خورد " .
ب - جمله وابسته متممی قبل از جمله اصلی قرار می گیرد و با
ادات ربط ترکیبی نه کی ، هر نه کی ، هر نه یه کی به آن می پیوندد :

۱ - " نه کی دشمشیدین ، هامیسینی یئربه یئر ائله دیم = هر چه گفته
بودی ، همراه جابه جا کردم " .

۲ - " هر نه یه کی ال آتیرسان ، قولپی قالیر الینده = به هر چه
که دست می بری ، دستهای منی ماند تودستت " .

البته جملات وابسته متممی مانند خود متمم بردو نوع با واسطه
و بی واسطه تقسیم می شوند . متمم بی واسطه جمله اصلی با جمله وابسته
متممی بی واسطه و متمم با واسطه جمله اصلی با جمله وابسته متممی
با واسطه تکمیل می شود .

۴ - جمله وابسته تعیینی

جملات وابسته تعیینی ، جملاتی هستند که اسم یا کلمات به کار رفته
بجای اسم در جمله اصلی را مشخصتر می کند و به یکی از سئوالات : نغجه
(چطور) ، نه جور (چه سان) و هانسی (کدام) پاسخ میدهد .
۱ - " سن ائله انسان اولمالیسان کی ، بوتون تانییانلار سئنه
گوه نسین = تو چنان انسانی باید باشی که همه آشنایان به تو افتخار
کنند " .

۲ - " بو بئله بیر درد در کی، هئج چاره سی یوخدور = این چنان
دردی است که هیچ چاره ندارد ."

دربان امروزی آذربایجان به سه نوع جمله وابسته تعیینی برمی
خوریم :

الف - جمله فرعی تعیینی، تعیین جمله اصلی را که باضمایر
اشاره ائله، بئله، او، بو، همین بیان شده مشخص تر می کند. در این
حالت جمله وابسته بعد از جمله اصلی قرار می گیرد :

۱ - " ائله آدام تانمیرام کی، سیزی اونا تاپشیرام، = چنان
آدمی نمی شناسم که، شمارا به او بسپارم ."

۲ - " بئله یالان سؤزلر دیرکی، هامینی دیدرگین سالیبر = چنین
حرفهای دروغ است که همه را در بدر می کند ."

ب - جمله فرعی تعیینی، مفهوم کلمه بیر به کار رفته در جمله
اصلی را روشنتر می کند .

۱ - " من بیر سولماز یارپاغام کی، چیچکلی بزهرم = من بیر
سولماز دویغویام کی، اورکلی گزهرم = من برگ باطراوتی هستم که،
گلهازا می آرایم، من احساس با طراوتی هستم که، دلها را سیر می کنم"
۲ - " او بیر اووچو دور کی، چبین گولله سیندن یاینماز = او
یک شکارچی است که، مگس از گلوله اش در نمی رود ."

ج - جمله فرعی تعیینی که بدون کمک ضمایر اشاره ویا کلمه بیر
و تنها به وسیله حرف ربط کی به جمله اصلی می پیوندد. در این حالت
جمله فرعی بعد از جمله اصلی می آید و مبتدای آن را تعیین می کند.

۱ - " اوغول ایستیر کی، بو آغیر ایشی یئر به یئر ائله سین =

مرد می خواهد که، این کار سنگین را جابجا کند ."

۲ - " سؤز ده وار کی، هر کلمه سی بیر اینجی دیر = سخن هم هست

که هر کلمه اش یک گوهر است ."

دربان کنونی آذربایجان به جملات فرعی تعیینی نیز می توان بر-

خورد که به یاری ادا آهنگ به جمله اصلی می پیوندد :

" آدام وار باشینا سپه سن گوللر، آدام وار گوزونه چکه سن

میللر = کس هست که به سرش گل باید افشاند، کس هست که به چشمش

میل باید کشید ."

صونسوز محبت و گذشت

رشید ایگیرمی یا شا دولموش اوجا بویلو، دولو صفت، ایری گوزلو گولر اوزلو ورزشکار بیر جوان ایدی. او، ایکی یاشیندا ایکن آتا-دان یتیم قالمیشدی، عمی سی نین صونسوز قایغوسی و پری خانیمین توکنمز محبتی، یتیملیگی اونون یادیندان چیخارتمیشدی. ائله جهده او، بو صونسوز غائله نین سونوک حیاتیندا اومید دوغورموش، ائوده شنلیکه سبب اولموشدو. ندنسه، صون گونلرده رشیدین رفتار و اخلاقی و اخلاقی بوسوتون دکیشیریلیمیشدی. شا دلیق ساچان ایری گوزلری، گولر اوزونو غم، کدر بولودو ائورتموشدو. اونون بو حالی آتلان کیشیده، داها آرتیق پری ده حیرت و نگرانلیغا سبب اولموشدو.

آخشام ایدی. هاوا قارالمیش اولسا دا، لامپالارین ایشیغی ائوزنوری ایله هر یئری گوندوزه دئمدرمیشدی. رشید ایشدن ائوه دئمده پری خانیم گولر اوزله اونو قارشیلادی. نوازشله حالینی سوروشدو. او، دوداق اوجو پری نین سئوالینی رد ائده رک، میزین دوره سینده دؤزلموش صندلیلردن بیرینی اوزینده ائوردو. دوتغون، کؤسکون حالینا قلبی سیخیلان آنا دایانا بیلمه دی. رشیدین قارشیسیندا اوتوروب:

— سنه نه اولوب قادان آلیم؟ بوگونلر نییه پریشانسان؟ آدام کی دردینی آناسیندان گیزلتمز، بیر دئی گوروم اوره گینی سیخان نه دیر؟ آخی من سنی بئله دوتغون، غملی گورنده دؤزه بیلیم. اوره گیم اود دوتوب یانیر. دئدیکه، رشید باشینی قالدیریب معنالی باخیشلار لا، گوزلرینی آناسی نین گوزلرینه زیللدی، دوتغون سله:

— ناراختلیغیمین سببینی بیلکم ایسته ییرسن؟

— البته کی، بیلکم ایسته ییرم.

— چوخ گوزه ل، دئیهرم، آنا جان! من کی اوشاق دگیلم، دئییملردن معلوم اولور کی، منیم دایی لاریم، بابام، ننه م ده واردیر سیجیلیمه آنا مین آدی طرلان دیر، دئمک، آنام واردیر ساغ دیر. نه ایچون گره ک من اونلاری تانیمایم؟ اونلارین مندن گیزلی ساغلانیلما سی نین معنا سی نه-یر. بئله آناسینی سئوالا توتدو. بوسئوالدان پری خانیم بئرک

دوتولدی . بدنینه صویوق بیر گیزیلتی حس ائتدی . اونون اوچون بو ساده بیر سئوال دگیل ایدی . همیشه اونون فکریندن گچیردی : " بیر گون او ، دوغما آناسینی تانیسا منی آتاجاق ، اونون آیری-لیغینا نعجه دوزوم ؟ " دئییه روحی عذاب چکیردی . سانکی ، او گون گلیب چاتمیشدی . اینجیک بیر حالدا :

- بس بقله ! .. دئییب بیرآز فکره دالدی ، صونرا هیجانلا ، آدینی چکدیگین قوهوملارین سنی ایسته سفیدلر ، بو وقتیه کیمی دالینجا گلر ، سنی یوخلار ، فکرینده اولاردیلار . آنان-آنا اولسایم-دی کورپه وقتینده سنی آتیب اره گفتمز ایدی . سنین زحمتینی چکن گئجه - گوندوز پروانه تک باشینا دولانیب اودونا یانان طرلان اولما ییب ، من اولمیشام ، من ! ایندی من آنایم دگیلم ، طرلان آختاریسان ... دئییب ، هونگورتو ایله آغلاماغا باشلادی . ائله بو آندا اصلان کیشی قاپیدان ایچری گیردی . پری خانیمی آغلار ، رشیدی دوتغون دولغون گوردوکده حیرتله :

- سیزه نه اولوب ، نه خبردیر ؟ دئییه ، سئوال وئردی . یری باش اورتویونون اوجو ایله گوزلرینی سیله - سیله :

- ته اولاجاق ، اوغلون طرلان آدلی آنایم آختاریم . دئدیگده اصلان کیشی گولومسدی .

- نه عیبی وار ، قوی آختارسین . بوندان اوترو آغلاماق ، یاس قورماق لازیم دگیل کی ، دئییب رشیده دوغرو یونلدی . مهربانلیقلا :

- اوغلوم ! موضوع نه دیر ؟ آچ منه ده دی . دئدی . رشید اوزونو دوغرولداراق ،

- ائله بیر مهم مسئله یوخدور ، عمی جان . من فقط اوزومو تانیماق ایسته بیرم . گئچمیشیم مندن گیزلی ساخلانیلماسی بعینیمده مین جور دومانلی فکرلر دوغورور . بابامین ، ننه مین دایی لاریمین ، آنایم مندن گیزلی ساخلانیلماسینداکی معما نه دیر ؟ آنایم اؤلومونده اونلارین ایمی اولوب ؟ قان دوشمنچیلیگیمیزی وار ؟ نبیه گرهک من بیلمیم ؟ دئدیگده اصلان کیشی قاه-قاه چکیب گلدو .

- یوخ گولوم ، یوخ . دئدی . - بقله فکرلری باشیندان چیخارت .

- دوغرو دانمی آنایم منی آتیب-گئدیب ؟

- هئچ ده یوخ ، قولاق آس من قضیه نی اولدوغو کیمی سنه سؤیله ییم .

– سن ایکی یاشیندا ایکن ، آتان بیر تصادوفده الیمیزدن چیخدی .
 آنان جوان ایدی . بیر مدت اوتوردوقدان صونرا ، سنی ده گؤتوروب ،
 آناسی ائوینه گئتدی . سن صاحبسز دگیلیدین . بیز سنی اونون
 الیندن آلدیق . سندن آیریلماق اونون اوچون ائلهده آسان دگیل ،
 آغیر بیر درد ایدی . دئییب گؤز لرینی یومدو . سانکی کورپه رشیدی
 آغلیا – آغلیا طرلاندان آیردیقلاری آنلار ، طرلانیب گؤز لریندن یاز
 یاغیشی کیمی آخان داملار ، اونون پریشان حالی گوزونون ائونونده
 جانلاندی . درین بیر آه چکه رک ، سوزونه بئله ادامه وئردی :

– بیزیم ائولادیمیز اولمادیغیندان سنی اوغوللوغا گؤتوردوک .
 پری خانیم عومرونون ان قیمتلی ، جوانلیق دور لرینی سنین تربیه نه
 راحتلیغینا ، بوی آتیب یاشادولماغینا صرف ائتدی . سن گولنده
 گولدو ، آغلیانغا آغلادی . بیر آنا قایغیسی ایله کئشگینده دوردو .
 دئییب الینی جیبینه سالدی . بیر سیفار آلیشدریب محکم سوموردو
 تۆسدوسونو هاوایا بوراخدی . مایوس بیر حال آلاراق ، – بیز امید
 واریدیق کی سن اونو آنا ، منی ده آتا کیمی قبول ائده جکسن . آصلان
 کیشی نین سوزو بو یئره چاتاندا رشید تاب گتیرمه دی :

ق
 – عمی جان ! مگر من سیزین حقینیزی دانیرام ؟ یاخود سیزدن آیریلما
 فکرینده ایم ؟ من ائولندهک سیزدن آیریلما رام . سیز منه آتادان ، آنا
 دان عزیز سیز ، سیزین قایغی و محبت لرینیزی اونودا بیلرم می ؟ منیم
 سوزوم بوردادیر کی ، نییه گرهک او زمان قوه مولاریمی تانیمایام
 هم ده بیلیر سیز کی ، سربازلیق وقتیمدیر . گئتسم ، بو جنگ موقعینده
 هردان معلوم دور کی ، ساغ قاییدام ؟ آرزولاریمی گورامی آپار مالیام
 دئدیگده آصلان توتولدو ، متأثر اولدو . بیر آنلیغا فکره دالدی . پری
 خانیم دؤزومسوز بیر حالدا ،

– آمان الله ! بو اوغلان ده لی اولوب دور ، نه دئیرنه لر دانیشیر .
 دئدی . البته بو سؤز لرله او ، رشیده اولان درین محبتینی یختیردی .
 آصلان کیشی آلتیمیش یاشیندا ، اورتا بویلو ، ساچلاری آغارمیش
 دولو انداملی ، ساغلام بدن بیر آدام ایدی . دنیانین ایستی صویوغو
 – نو دادمیش ، جوانلیغین جوشقون ، باریشماز غرورینی آرخادا
 قویموش بلکه ده اونو توموشدو . فکرینی یاخشیلیغا ، خیره ایشلمگه
 چالیشیردی . بیر غیر خواه شخصیت کیمی تانینمیشدی . فکرینده رشیده حق
 وئردی .

- دوز دئیرسن اوغلوم . حق سنینلدی . من چوخدان قنوهوملاریمیز لا
سنی تانیش ائتمه‌لی ایدیم . تقصیر منیمدیر . دئدیکده رشیدین دوتن
چهره‌سی قیزیل گول کیمی آچیلدی . یئریندن نیچرایب عمی سینی
قوجاقلادی . دؤنه - دؤنه اوپدو .

- قوربان اولوم عمی جان ! ائله من ده اونو ایسته‌ییرم . آیری
بیر سوزوم یوخدور . دئدی .

اصلان کیشی الینی اونون کوره‌گینه ووراراق ،
- گوروش ایچون حاضیر اول . صاباح سنی حسن بابانین یانینا
آپاراجام . دئدی . آلینان بو نتیجه‌دن پری خانیم داریلدی
بئینینده یئر سالمیش اعتمادسیزلیقلا دولو شبهه اوره‌گینی سیخدی
قهرلنمیش بیر حالدا دوروب اوطاقدان چیخدی .

*

* *

تبریز قیشی نین سرت صویوقلاریندان خبر یوخ ایدی . بهاریر
اورهک آچان سرین نسیمی تئللری اوینادیر ، آرزو دیلکلر ساچان ایشز
لی اوزلری اوخشاییردی . گونش ایلیق ، قیزیل شعالارینی هر یئره
یایماقدا ایدی . کؤچری قوشلار گئری دؤنموش ، شور و هیجانلا قانار
چالیر ، دوزلر ، باغلار ، یاماغلار آل یاشیلا بورونموشدو . گول-چیچک
لرین عطری هر یئره یاییلماقدا ، بولبوللر شوقه گله‌رک چهچه وور
- ماقد ، سانکی انسانلاری روحلاندیرماق ، حیاتی سئومگه ، مهر و محبت
عالمینه چاغیریردی .

حسن بابانین ائوینده ده شادلیق ایدی . اون سکیز ایل اوزونه
حسرت قالمیش ، بلکه‌ده اونودولموش نوه‌سی رشید اونون کیچیک کوما
سینی ایشیقلا ندیرمیشدی . بو گوروشدن دوه‌اقلاردا تبسم ، گؤزلردن
محبت نوری ساچیلیردی . اورتادا میوه‌لر شیرنی لر دؤزولموشدو .
قباقلاردا تزه سوزولموش بوغلانان عطیرلی چایلار اوتورانلارا گؤز
ووروردی . آنجاق ، هئچ کس الینی بیر شئییه اوزاتمیردی . چونکی
وورغونون " آذربایجان " ترانه‌سی نین نواری قویولمیشدو .

چوخ کئچمیشم بو داغلاردان ،

دورنا گؤزلو بولاقلاردان ،

ایشیتیمیشم اوزاقلاردان ،

ساکت‌آخان آرازلاری

سبنا می‌شام دوستو ، یاری .

* *

اٹل بیلیر گئی ، سن منیم سن ،
یوردوم ، یووام ، مسکنیم سن ،
آنام ، دوغما وطنیم سن .
آیریلار می کفونول جاندان ؟
آذربایجان ، آذربایجان !

* *

من بیر اوشاق ، سن بیر آنا ،
اودور کی ، باغلی یام سانا ،
هانکی سمته ، هانکی یانا ،
هئی اوجسام دا یووام سن سن ،
اٹلیم ، گونوم ، اوبام سن سن .

دئییه ، اوجالان گوزهل سس اوره کلری اوخشییردی . ترانه تزه جه
قورتار میشدی کی ، قاپی دو یولدو . مریم تنز آیاغا دوردو .
- حتما طرلان دیر ، دئییب ، قاپییا دوغرو یوگوردو . آخی ، قیزی تهران
دا یاشاییردی . بویوک قارداشی دؤنمز تلفونلا دانیشمیش ، جریانی
سؤیله میش ، اونو اوغلو رشید ایله گوروشه دعوت ائتمیشدی . قاپی
آجیلدی ، قیرخ یاشیندا ، اوجا بویلو ، خوش اندام لی گوزهل بیسر
قادین ایچهری گیردی . آنا ایله بالانین قوللاری آجیلدی . قوجا قلا-
شیب ، گوروشدن صونرا ، گئدیپ اوطاغا گیردی لر . طرلان آتا وقارداش
لاری ایله گوروشدن صونرا ، اوزونو یاد بیر جوان قارشیسیندا گوروب
دایانندی . اورهک چیرپینتی سی آرتتمیشدی . " یعنی بو منیم کورپه
رشیدیم دیر " دئییه ، گوزلرینه اینانمیردی . رشید ده مات- مات اونا
باخیردی . حسن بابانین دوداقلاری قاچدی .
- اوغلو ، نیه مات قالمیسان ؟ آختاردیغین دوغما آنان دیر دا . -
هئدیگده ، رشید یاز بولودو کیمی دولدو . گوزلریندن یاش آخما غا
ایشقیر یقلار ایچهریسینده :
- آنا جان ! ... دئییب ، اوزونو طرلانین قوجا غینا آتدی . هیجانسا
دوتولدو غونو گورهن آنا :
- آغلاما ، منیم رشیدیم ، آغلاما ! دئییب ، اونو باغرینا باسدی .

اوغلونون آراسی کسيلمه‌ين ايشقبريق سى ، اون سکيز ايل قاباق
کۆرپه رشیدی زورلا ، آغلایا - آغلایا اوندان آيیردیقلاری آغلار گوزونو
اؤنونده جانلاندی . بوتون وجودی سارسیلدی . گوزلریندن آغان اییری
داملالار اوزونو ایسلاتدی . دوتغون سله :

- سن یئکه اوغلان اولموسان . کیشی ده آغلایارمی ؟ دئییه ، رشیدی
توخدا تماغا چالیشدی . ایللر اوزونو دوغما آنا حسرتيله چیرپینان
اورهک آسانلیقلا توخدیا بیلرمی ؟ بو منظره دن اوطا قداکیلارین هامی -
سی نین اورهگی کؤوره‌لدی ، گوزلر دولدو . اوره کله بوشالدى . بوگوز
پاشلاری غم ، کدردن دگیل ، وصال بولودوندان تئوکولن داملالار ایدی .

*

* *

سحر ساعت اون اولاردی . رشید یئنه آناسی نین گوروشونه کلمیشدی
آنا ایله بالا اوزون ایللر آیریلیق اودوندا یانا - یانا ، وصاله
چاتمیش ایکن شوگیلی کیمی ، اوز - اوزه اوتوروب ، بیر - بیرینه
تاماشا ائتمکدن دویماییردیلار . طرلانین باشیندا گچمیش خاطره‌لر
قیمیلدانیردی : ایلك اودلو عشقی اسن قارا بیر یئلدن نئجه
سؤندیو ، گنجلیگی نین آجی و شیرین آتلاری خیالیندا رقصه کلمیشدی
درین بیر آه چکه رک :

- دوغرونداندا هره‌نین بیر سرنوشتی وار ایمیش ، کیم دئییه بیلهردی‌کی
آتان گوزله‌نیلمز بیرتصادفه اوله‌جک ، ائویمیز داغیلاجاق ، اوز
جانیمدان آرتیق سئودیکیم بیرجه بالامی الیمدن آلاجاقلار . اونو
گورمکدن ده منی محروم ائده‌جکلر . بیزیم ده آلتیمیزا بقله یازمیش
ایمیش... دئی گوروم ، نئجه اولدوکی ، بیردن دوغما آنا فکرینه
دوشدون ؟ یوخسا ، عمیندن ، پری خانیمدان ناراضی ایدین ؟ دئییه ،
سئوال وئردیکده رشید :

- یوخ ، آناجان ! اونلار منی اوز جانلاریندان آرتیق سئومیش، همیشه
نازیملا اویناییلار . آغلیم کسندن بویانا آتامین اولومونسو درک
ائتمیشدیم . آنام ساغ اولدوغونا دا اینانیردیم . سیزی گورمک
هوسيله اوره‌گیم چیرپینیردی . بو آرزو کوندن - گونه شدتلندی . صون
گونلرده لاپ دلی کیمی اولموشدوم . ناراختلیغیمی گوره‌ن عمیم معمانی
آچدی . منی حسن بابانین یانینا آپاریب تانیش ائتدی . دایی لاریملا
گوروشدوم اوره‌گیم بیرآز توختادی . دونن گله‌جکینی منه خبر وئردیلر

منه نه حال اوز و فرديگيني دئيه بيلمرم . دئدى . طرلان :

— بيزيمله گوروشوندن پرى خانيم خوشحالدير، يوخسا ...
— متأسفانه يوخ . او گوندن كي ، من گوروش فكرينه دوشموشم اونون
گولر اوزونو غم بولودو اورتوبدور، مني گورنده گوزلري دولور، نه
قدهر دانشديريرام ، جواب وئرمير. دئديكده ، طرلان فكريه گئتدي
هانكي اونون ناراحتليغي نين علتيني دويدو:
— يوخ ! دئدى ، — من گرهك اونو نكراتليقدان چيخاردام . دوراوغلوم
دور گئدهك سوزه ، من اونولا دانشمالييام . دئيب آياغا دوردو .
رشيد آناسي نين تصميميندن حثيرته دوشسده بير سوز دئمهدي . —
دوروب آناسيله يولا دوشدو .

يول اوزونو طرلاتين بئنيننده جور به جور قاريشيق فكيرلر —
قايناشماغا باشلادی :

" بلکه پرى منيمله گوروشه حاضير اولمادی . منيمله اؤز — اؤزه گله
جک مي ؟ رفتاري نغجه اولاجاق ؟ بلکه ده هئج ائوينه يول وئرمهدي .
كيم بيلير ايندي او ، نه دوشونور ، فكري هارالاردادير . " وسا فره ..
چوخ فكيردن صورنا ، بو قراره گلدی كي ، اول بئيوک قاين خاتيني
نين يانينا گئتسين ، اونولا بيرليکده پرى نين گوروشونه گئتسين
لر . بيليردي كمي ، زينب خانيمين اونون يانيندا چوخ احترامسي
واردير . ائله ده ائتدی . رشيدين اوچ عمي سي وار ايدی . ائولري
بير — بيرينه ياخين ايدی . طرلان اوچ ايل بو خانواده نين كيچيك
گليئي اولدوغو گولر ، اؤز اخلاق و رفتاري ايله هامی سي نيين
محبتيني قازانا بيلميشدی . اونو سئويدی لر . زينب خانيم اونو
گوره نده ائله بيل اوزون ايل لر آيري دوشموش دوغما باجيسيني
گوردو .

— آی قيز طرلان ! ... دئيب ، اونو قوجاقلادی . اوپوش ، گوروشدن صورنا
— سن هارا ، بورا هارا ؟ باجي دا بئله وفاسيز اولارميش ؟ هله دي
گوروم نه عجب بيزي ياد ائتميسن ؟ دئيه ، بيلميردي نه ائتميسن .
اوپاغا گئچدی لر . اوتورانندان صورنا ، طرلان گليشي نين سببيني
اونا سويله دي . زينب اونون ياك ، انساني نيتيندن خوشحال اولدو .
— آفرين باجي ، دئدی . — سن بونولا ، اونون تلاطمه دوتولموش
قلييني توغدادا بيلرسن . اوزون بيليرسن كي ، اونون بو دنيادا

هئج کسی یوخدور. بوتون محبتی‌نی رشیده سالیب‌دیر. یاشاییشی
اونا باغلی‌دیر. اونسوز، او، دلی اولار. دئییب، چادیراسینی
باشینا سالدی. هر اوچو یولا دوشدولر. رشید قاپینی دؤیدو. پری
قاپینی آچدیقا زینب، طرلان و رشید له اوز- اوزه گلدی. اونا
عجیب‌بیر حال اوز وئردی. قلبینده طرلانا قارشی نفرت حسی دویسادا
اوزونو اله آلدی. طرلان گولر اوزله اونو قوجاقلاییب، اؤپدو. آنجاق
پری نین دوتغون، دومانلی اؤزو آچیلما‌دی. اوطاغا کئچدی‌لر. زینب
گولر اؤزله :

- آی قیز! نه یامان قاش- قاباغینی ساللامیسان؟ طرلان باجی
اؤینه گلیب، دئدی‌کده، پری کؤسکون بیر حالدا :
- خوش گلیب‌دیر. اما، نه‌یه گلیب‌دیر...؟ دئدی‌کده طرلان اونا
یاخینلاشراق :

- باجی جان! سن فکر ائدیرسن؟ خیال ائدیرسن کی، من رشیدی سنین
الیندن آماغا گلیمش؟ منیم نه حقیم وار، ائله بیر فکره دوشم؟
او گوندن کی، اونو منیم الیمدن آدی‌لار، اونو اؤلدویه قویموش-
دوم. دیریلیگینه باعث سن اولموسان، گئجه - گوندوز نازیله
اویانیب، زحمتینه قاتلاشان من اولمامیشام، سن اولموسان! آیر -
یلدیغیم کۆرپه رشیدی ایندی بیر ایگید اوغلان گؤردوکده، سئویندیم.
گلدیم قایغی و زحمت‌لرینیز ایچون سیزدن تشکر ائدم. من دوغما
آناسی اولسام دا، حقیقی آنا سیزسینیز. گلنده، یولدا من اونا
دئیمش : منی طرلان، سیزی آنا دئییه، سله‌مه‌لی‌دیر. سیز اجازه
وئرمه‌سنیز، منیمله گؤروشه گل‌مکده حقی یوخدور. او، همیشه سیزینله
یاشایاجاقدیر. دئدی‌کده، پری نین غم بولودو ایله اؤرتولموش اوزو
آچیلدی. سئوینجی نین شدتیندن گؤزلری دولدو. دوروب دؤنه- دؤنه
طرلانی اؤپدو :

- قوربان اولوم سنه طرلان! گرهک منی باغیشلا یاسان. حقیقینیزده
بیرس قضاوت ائتمیشم دئدی. زینب :

- آی خانیم! من سنه دئمه‌دیم می، طرلان کیشی قیزی‌دیر. حلال سود
امیب، هئج وقت سنین زحمتینه گؤز یوموب، حقیقینی پایمال ائتمسز
خوش رشید بالانین حالینا کی، قلبنری صونسوز محبت و گذشتله دولو
آنالاری واردیر. رشیدین دوداقلاریندا تبسم، گؤزلرینده راضیلیق
قیمیلداندی. (صون) تهران / ۱۳۶۶ - نجی ایل .

✽ مراغه ✽

تاریخ وسیع و گشایش‌بیر علم‌دیر، مختلف‌خولاسی (شعبه‌سی) وار دیر. هرعلمی‌آموزونه مخصوص‌تاریخی اولدوغونا گؤره تاریخ‌علمی باشقا علم‌لرله باغلی و علاقه‌لی دیر. شهرلرین تاریخی بو علمین ان اهمیت‌لی شعبه‌لریندن سایلییر .

آذربایجان شهرلریندن تبریز، اردبیل، خلخال، خوی، خیاو، مرندین... تاریخی واردیر بونلارین ایچینده مراغه تاریخی نین یغری بوش‌ایدی، جوان و یازیچی دوستوموز (یونس - مروارید) جناب لاری (مراغه) کتابینی تالیف‌ائتمکله بو نقیصه‌نی آرادان آپاردی. بوکتاب ۷۱۵ صفحه‌ده، یاخشی کاغذ و گؤزهل جلد ایله مؤلف‌طرف

- یندن چاپ و نشر اولموشدور. مؤلف‌کتابین مقدمه‌سینده بئله یازیر : " آنچه در صفحات آئینده از نظر گرامی خواهد گذشت حاصل سالها بررسی و مطالعه شخصی و چکیدهٔ مطالبی است که در منابع و مآخذ مختلف و بطور متفرق در مورد شهر مراغه باختصار بیان گردیده است جهت تهیه و تدوین این مطالب حدود چهار سال کوشش و تلاش مداوم انجام پذیرفته وبا مراجعه بمراکز علمی و فرهنگی و کتابخانه‌های عمومی و خصوصی بگردآوری اسناد و مدارک و تهیهٔ یادداشت‌ها پرداخته تا مطالب جمع‌آوری و جهت مطالعهٔ علاقه‌مندان آماده گردد."

دیاکوف یازدیغینا گؤره مراغه شهری ۷۱۵ ایمل میلاددان قاباق ماننا دولتینه باغلی اولوب (اوایشدیش) ایالتی دئییلیرمیش بعضی تاریخی لرین یازدیغینا گؤره مراغه شهری اسلام‌دان قاباق (افزارها رود) و (امدادها رود) و (افرازه رود) دا آدلانیرمیش و اسلام‌دان صونرا آموزونه مراغه آدی آلیب‌دیر.

بوشهرین آدی باره‌سینده احمد کسروی (آذری یا زبان باستان آذربایجان) کتابیندا عجیب‌بیر نظر وثریر او یازیرکی : " بیگمان درست‌این نام (یعنی مراغه) (مراوا) یا (ماراوا) بوده و آنرا میتوان جایگاه ماد پنداشت. "فقط ماد یغری معناثله مک اوچسون کسروی اونون آدینی (ماراوا) قویور و الا هئج بیر کتابدا بئله بیر آدا اشاره اولماییب و کسروی دن باشقا بوآدی

مراغه‌یه نسبت وئرن یوخدور.

آذربایجان دا هر یئرین آدینی مادلارا نسبت وئرمگه کسروی نین عجیب بیر علاقه‌سی وار ایدی. مرند حقینده ده گینه کسروی بئله بیر نظر وئریب و مرندی مادلار یوردو. معنا ائله‌ییب‌دیر. لکن (مرند) کتابی نین مولفی آقای امیر هوشنگ سید زنوزی کسروی نین بونظرینه تردید ایله باخیب یازیر :

" شاید انگیزه کسروی در این مورد نیز تعصب او باثبات وجود زبان آذری و نفی زبان ترکی در آذربایجان آن زمان باشد " (کتاب مرند)

صفحه ۱۸۵

مراغه صوفی چایی نین قیراغیندا تیکیلیب ، شمالدان تبریزه ، مشرق دن هشرود محالینا جنوبدان میاندوآب و مغربدن اورمیه گؤلونه توخانیر .

مراغه‌نین باداشی

باداش بیزیم دیلیمیزده اولان گؤزه‌ل کلمه‌لردن بیریدیر. باداش یکی زادا دئییلیر کی بیری - بیریله اوقدر باغلانیب ایلگی لنیر کی آیریلماز بیر حالا دوشورلر، بیری نین آدی کلنده اوبیررسی ده یادا دوشور . مثلا رستم ایله افراسیاب ، سیمرع ایله قافداغی کیمی بعضی شهرلرین ده باداشی واردیر مثلا تبریز ایله سهند داغی، اصفهان ایله زاینده زود، اهوازدان دانیشاندا کارون ، کاروندان دانیشاندا توللی نین کارون شعری تداعی اولور. هابئله مراغه ایله ده. صوفی چایی باداش‌دیر، مراغه‌دن دانیشاندا صوفی چایی یادا دوشور، صوفی چاییندان دانیشاندا مراغه‌نین استعدادلی اوغلو برگشادی نین (غروب و سپیده دم زادگاه من) عنوانلی شعری منه تداعی اوئور، بو شعر فارسجادیر یئری گل‌میشکن نغچه بندینی آشاغیدا اوخویوروق :

خروشان رود صوفی خفته سنگین زیر پای من

سرود قهرمانی هاش در گوشم نمی پیچد

افق مردانه در آن دور بنا ظلمت گلاویز است

فقط

گوئی که شهر افسون شده از جا نمی جنبد

شفق از دیده خون میبارد از آن دور

در هر گوشه‌ای از آسمان می پیچد و هموار می‌لغزد
هنوز آن خشمگین فریاد در آن صبح هول انگیز خون بالا طنین دارد
: " بساطت نیز پوشیده‌است ای دژخیم مانند طنابت سست بنیاد
است می لرزد . "

بروی پشته‌ها اشباح صدها تاک آویزان
چو آدم های حلق آویز گشته در کنار هم
زهر بادی که بر میخاست پیچ و تاب می‌خوردند
بفرمان مطاع ظلمت اینک شهر بود ابکم

پل صوفی بزیر پای من مینالد و پیدااست
که از پا کوبی مستانه نا آشنایان سخت فرسوده‌است
بمن میگفت دهقانی که تنها یادگار آشنائی بود :
" به زیر بار غم ها شهرما یک لحظه ناسوده است . "

آذربایجانلی لار هانسی سوی دان دیلار ؟
بو کتاب‌دا آذربایجانلی لارین تبار و نژادی حقینده مولف کسروی
نین (آذری یا زبان باسان آذربایجان) کتابیندان آلاراق یازیر :
" در حدود ۳ یا ۴ هزار سال پیش مردمی بنام آریا از میهن اصلی خود
مهاجرت کرده بسوی اروپا آمده‌اند، دسته‌ای از آنها ... بطرف ایران
سرازیر گردیدند، این عده بسه دسته مهم پارت، پارس و ماد تقسیم
شده ... مادها در آذربایجان سکونت اختیار کردند و بهمین جهت مردم
امروزی آذربایجان نیز از اولاد همان نژاد میباشند. " (صفحه ۱۳۳)
بو صغری و کبری دوزمگه دقت ائدین دئیر چون ۴ مین ایل بوندان قاباق
بیر ائل آذربایجان گلیب پس ایندیکی آذربایجانلی لار ۴ مین ایل
بوندان قاباق آذربایجانا گلن لرین اولادی دیر!! و بو ۴ مین ایله
هئچ بیر اتفاق آذربایجاندا دوشمه‌ییب و هئچ بیر دگیشیکلیک اولما-
ییب دیر... کسروی نین ثابت و قورو تعصبدن توره‌تن گوروشو بودورکی
ایستیر دفسین بو گونکی آذربایجانلی لار اول بیر نوع آریائی دیله
دانیشرمیشلار صوراً دیل لریمی دگیشیب تورک اولموشلار!!!
هئچ بیر ساغلام عقل صاحبی قبول ائله‌مز کی نئچه میلیون انسانی

اؤز دیلینی دگیشیب آیری بیر دیلده دانیشسین .
تورکلرین ایران و آذربایجانا گلمگی حقیقنده همان کتابدان نقل
اؤدیر :

" اگرچه راه کوچ بروی ترکان از زمان پادشاهی سلجوقیان باز شدلیکن
باید دانست دسته‌هایی پیش از آن زمان بایران آمده‌اند و به آذربایجان
رسیده‌اند بدین سان کی سلطان محمود چون بما و راه النهر رفت گروهی از
ترکان را (حدود پنجاه هزار نفر) با خود بایران آورد و در خراسان
نشیمن داد سپس دسته‌ای از این گروه جدا گشته آهنگ اصفهان کردند .
بعلت خبردار شدن سلطان محمود از جدا شدن این دسته و ترس آنان از
تنبیه سلطان از مراجعت به خراسان خودداری و خود را به آذربایجان
رساندند که میتوان گفت نخستین دسته از ترکان در این سرزمین
می باشند . " (صفحه ۱۲۶)

بو اهل عالار ، ایستر آذربایجانلی لارین ماد نسلیندن اولماسی
ایسته‌رسه تورکلرین ایلک دفعه عزنوی لر زمانیندا آذربایجانا گلمه
سی ، تاریخی واقفیتله اویغون دگیلدیر . تاریخی سندلر گؤسته‌ردی .
گینه گؤره تورکلرین اورتا آسیادان غربه دوغرو او جمله دن آذربا-
یجان و ایرانا ساری کؤچمک لرینی ایکی دوره‌یه بؤلمک اولار :

۱ - اسکی دوره لردن حتی آریالی لارین ایرانا گلمه‌گیندن قابق
۲ - غزنوی لر مخصوصا سلجوقی و مغوللار دوره‌سینده

بیرینجی دوره حقیقنده دشمه‌لی بیک کی تورک لر ده آریالیلار کی
نچه مین ایل بوندان قابق اؤز یورد و یووالارینی بوراخیب بومنطقه
ده اوتراق ائله ییب لر . حتی اولارین کؤچمک لری نین علثی بی-
تاریخی ده بیر- بیرینه یاخین دیر . دکتر جواد هیفت (تورکلرین
تاریخ و فرهنگینه بیر باخیش) کتابیندا تورکلرین کؤچمه‌سی باره ده
یازیر : " تورکلرین آنا یوردو اورتا آسیا اولوب و بورادان اطرافا
یایلمیشلار و بو یایلمانین سببی نفوسون آرتماسی و اوتسلاق
وارلیغی نین تورتدیکی سیخینتی اولموشدور . بو کؤچمه‌لر ۱۵۰۰ ایل
میلاددان قابق باشلانمیشدیر " (صفحه ۶) و مشیرالدوله پیرنیا
آریالی لارین کؤچمه‌لری و اونون تاریخی باره‌سینده بقله یازیر :
" آریالی ها بین رود آمویه و سیحون میزیسته‌اند و مهاجرت آنها
بغلات ایران از قرن ۱۴ پیش از میلاد شروع شده و تا قرن ۸ پیش از

میلاد ادامه داشته است و علت آن زیاد شدن سکنه و تنگی جاها بوده -
است " (ایران قدیم صفحه ۱۲)

بو مطلبی تایید ائدن تاریخی سندلره رجوع ائدیریک :

۱ - (اوستا) کتابی بو مطلبه کسکین دلیل دیر ، دکتر جلیل دوستخواه تالیف ائدیگی اوستا کتابیندان بوردا نئچه نمونه نقل ائدیریک :

" زردشت چنین گوید : افراسیاب تورانی نابکار در هنگ زیر زمینی خود صد اسب و هزار گاو و ده هزار گوسفند پیشکش آناهیتا کرد و از وی خواستار شد که ای اردویور آناهیتا ، ای نیک ، ای توانا این کامیابی را بمن ارزانی دار که بتوانم به فرشناور در میان دریای فراخ کرت ... دست یابم ، اردویور آناهیتا اورا کامیاب نساخت" (صفحه ۳۵۱) سونرا دالیجا یازیر :

" فری که افراسیاب تورانی نابکار به آرزوی ربودن آن از دریای فراخ کرت جامه از نَن بر گرفت و شناکان در پی آن شتافت و فرتاختن گرفت و از دسترس افراسیاب بدر رفت . " (زامیاد پشت بند ۵۶)
ایندی گؤرک بو فراخ کرت دنیزی هانسی دیر کی افراسیاب اوندان اوزوبدور ؟

اسکی زمانلاردا اورمیه گؤلو بوگونکوندن چوخ بؤیوک ایتمیش هر قسمتی نین مخصوص آدی وارا ایتمیش ، اوجمله دن جنوب قسمتی فراخ کرت و شمال قسمتی چیچست آدلانیتمیش و افراسیاب اوزه دن نیز همیسن اورمیه دنیزی دیر .

۲ - (تاریخ اردبیل و دانشمندان) کتابیندا معروف عرب تاریخ چی سی ابن اثیردن بوروایت نقل اولوب کی خلاصه سی بودور :

" رأس بن قیس بن صیفی بن سیا پادشاه یمن که با منوچهر پادشاه فارس و حضرت موسی علیه السلام معاصر بوده سوارهایی بسرکردگی (شمر بن عطف) به آذربایجان فرستاد ، وی وارد آذربایجان گردید و با ترکها نبرد نمود آنها را مغلوب ساخت ، سردار مذکور مسیر لشکرکشی خود را بردو سنگ نوشت و به یمن مراجعت نمود . پس از برگشت یمنی ها با زهم مدت درازی آذربایجان در تحت سیطره ترکها بماند " (تاریخ اردبیل و دانشمندان) جلد اول صفحه ۸ تالیف آیت الله سید فخر الدین موسوی اردبیلی) .

بو روایت و (اوستا) دان نقل ائتدیگیمیز روایت گوسته ریرکی
 ان اسکی زامانلاردان بری تورکلر آذربایجان دا یاشایر میشلار .
 ۳ - بوندان علاوه ایلامی لر و سومری لر کی آریالیلاردان قابق
 یاشایر میشلار ، تورک قوموندان اولوبلار . مشیرالدوله پیرنیانین
 یازدیغینا گوره ایلامی لر و سومری لرین دیللی اورال - آلتای
 دیلینه یاخین ایمیش و اورال - آلتای آداملاری مغول ، تاتار ، تورک
 تونغوز ، فین لر ایله بیرشاهدن دیر (تاریخ ایران قدیم صفحه ۲۱
 و ۲۵)

۴ - یوخاری داکی سندین تأییدینده آشاغیداکی سندی ده قیـــ
 اشمک لازم دیر :
 " ساکنان اصلی آسیای مرکزی ترک بوده اند و طوایفی که از این گهواره
 بشریت برآمدند و مهاجرت کردند و تمدن های اولیه بویژه تمدن سومر
 یان و هیت ها را پدید آوردند از نژاد ترک برخاسته اند . " (تاریخ
 حقوق) تالیف علی پاشا - صالح چاپ دانشگاه تهران صفحه ۵۰۸) . بو
 سند لر یفتیریر کی تورکلرین ایراندا یاشاماغی حتی آریایی لاردان
 دا قابق ایمیش .

ایکینجی دوره حقیقینه ، یعنی تورکلرین غزنوی و مخصوصا سلجوقی
 لر و مغوللار زامانیندا ایرانا گلمگی باره ده بیلیریک کی غزنوی لر
 و سلجوقی زامانیندا بویوک بیر عده تورکلردن ایرانا و آذربایجانا
 کوچوب لر مخصوصا هلاکوخان زامانیندا ایکی میلیون حدودیندا تورک
 لردن ایرانا کلیب و اولنلرین چوخو آذربایجاندا اوتراق اقله ییب
 لر . (تورکلرین تاریخ و فرهنگینه بیر باخیش ، دکتر جواد هیست
 صفحه ۱۲۸) . بورادا دقتی جلب ائدن مسله بودورکی بو تاریخده کی
 ایرانین جمعیتی ان چوخ اولدوقدا دؤرد میلیون دان آرتیق اولمازدی
 ایکی میلیون تورکون ایرانا مخصوصا آذربایجانا گلمگی درین بیـــ
 تحول یارادیب آذربایجان جمعیتی نین ترکیبینه بویوک اثر قویا
 بیلردی و بو اثرده تورکلرین مادلاری اجتماع صحنه سیندن چیخاردیب ،
 اولنلرین یئرینده یئرلشمه سی دیر .

بو مطلبی دکتر جواد - هیئت همان کتابدا بئله بیان ائدیپر:

" ائل خانلی لار زامانیندا آذربایجانین تورک اولمایان خلقی باسقی (فشار) آلتیندا قالیب اولکهنی ترک ائتمگه مجبور اولدولار. بیر طرفدن آغیر وئرگی (مالیات) وئرگه مجبور اولان تاتلار، مغوللار و تورکلردن تشکیل تاپان تجارت اورتاقلارینا (شرکت لرینه) کیره بیلمه ییب اورتاقلارین انحصاریندا اولان تجارت و دولتین وئردیگی اعتباردان محروم قالدیلار. نتیجه ده تات تاجرلری بورجلو دوشوب بورجلارینی وئر بیلمه یینده مائله لزیله بیرلیکده غلام اولماغا مجبور اولوردولار .

تاتلاری اوردویا آلمیردیلار ، آدیقلاری زماندا مخصوص علامت لرله مشخص اولوب تحقیر اولوردولار . مغوللار یئرلری اقطاع شکلینده، قوماندانلارا (فرمانده لره) وئریردیلر بو یئرلرین اکیچی لری اقطاع صاحبی قوماندانلارین رعیتی اولماغا مجبور اولوب وضعیت لر یندن راضی اولمادیقلاری اوچون اوز اولکهلریندن کؤچوردولر، بو زاماندا عراق دا فرات نهریندن یعنی قاناتلار و سو یوللاری آچیلدی - فی اوچون تاتلارین چوخو و اراک (عراق عجم) لی لارین یئرلی خلقی عراقا کؤچدولر و یئرلرین تورکلره و مغوللارا بوراخدیلار، قالانلاردا مغوللار کیمی تورکلر آراسیندا ارییب تورک لشدیلر" (تورک لرین تاریخ و فرهنگینه بیر باغیش- دکتر جواد هیئت صفحه ۱۲۸)

تاریخده عمله گلن بو درین تحول لرله بو گونکی آذربایجانلیلارا مادلارین اولادی دشمک دوزگون دگیلیدر . کسروی نین سوزونون دالیسینن- توتوروق او یازیر :

" هم از این زمان (زمان سلجوقیان) بود که نام های پاره ای از آبادیها ترکی گردید، ترکان دردیبهائی که نشیمن گرفتند اگر نام یک آبادی معنای روشنی داشت آنرا ترجمه نموده نام ترکی نهادند: صفحه ۱۲۷) شاید قورو تعصب کسروی نین اؤزونوده حقیقتی درک ائلمکدن ساغلا ییب دیر، آذربایجاندا ائله تورکی آدلار واردیر کی تاریخ قدر قوجا دیر. آشاغیدا نچه اورنک اولاردان گتیریریک :

۱- قافلانکوه کی تورکجه (قافلانتی) دئیلیر. قافلان یا قاپلان تورکجه پلنگ و (تی) داغ دشمکدیر. قافلانکوه یا قافلانتی یعنی پلنگ داغی .

۲ - خزر دنیزی کی اوروپالیلار (کاسپی) یا (کاسپین) دنیزی دئییرلر هر ایکسی تورکجه و خزر دنیزی نین غربینده یاشایان تورک قبیله سی نین آدیندان کی خزر یا کاس (کاسپ) آدلانیردی توتولوبدور

۳ - قزوین شهری نین آدی کی همین (کاسپین) کلمه سی نیس — عربی لشمیی دیر دئدیگیمیز تورک قبیله سی (کاسپ) آدیندان توتو — لوب و تاریخی هخامنشی دوره سیندن قبا بق دیر .

۴ - قافقاز (داغ و اؤلکه سی) کی اصلینده (کافکاس) و همان تورک قبیله سی اولان (کاس) لارا منسوب دور .

بونلار و بونلاردان باشقا چای آدلاری و داغ آدلاری واردیرکی هئچ بیرسی نین سلجوقی لر زمانی ایله باغلیلیفی یوخدور .

سؤزون دالیسی داها ائشیتمه لی دیر :

" لغت های ترکی از ۲۰ الی ۳۰ درصد لغات این زبان را (یعنی ترکی آذربایجانی را) تشکیل میدهد و بیشتر عبارتند از افعال و روابط . . بکاربردن واژه ها و ترکیبات فارسی و عربی در زبان ترکی آذربایجانی حد معینی ندارد . " (صفحه ۱۳۲) !!!

اولا بیلیمیرم بو آمار هاردان آلینیب دیر کی، آذربایجان دیلینده تورک سؤزلری یوزده ۲۰ - ۳۰ دان آرتیق دگیل دیر .

ثانیا دئم، ییب دیر کی عربی کلمه لری ایشلتمه کین حدی فارسجا دا نه قدر تعیین اولوبدور .

گؤتورک کلیله و دمنه ، تاریخ معجم ، گلستان و باشقا فارسجا کتابلاری گؤره ک یوزده نئجه فارسجا و نئجه سی عربجه دیر ؟

گئجمیشده یازیلان کتابلاردان باشقا بو گونکی یازیلاردان نمونه گتیریریک :

اتوبوسلاردا ، کارخانلاردا و باشقا موسسه لرده یازیلیب دیوارا یاپیشیلان نئجه بیلدیریشه دقت ائدین : (استعمال دخانیات اکیدا ممنوع) ، (ورود ممنوع) ، (ورود اشخاص متفرقه به استودیو اکیدا ممنوع) . . . بو بیلدیریشلر نه دیلده دیر ؟ فارسجا یا عربجه ؟

ایچینده بیر کلمه ده اولسون فارسجا سؤز یوخدور !!!

دالیجا یازیر :

" لغت های دیوانی همه همان است که در زبان فارسی معمول است . " (صفحه ۱۳۲) ایستیر دئسین کی آذربایجانلی لاردا همان شهرداری ،

شهربانی ، دارائی و دادگستری سۆزلرین ایشله دیرلر ...
 بو سۆزون جوابی بودور کی : بیر حالدا کی قویموردوز بیسنز
 یئدیگیمیزه (چۆرک) و ایچدیگیمیزه (سو) دئییک انتظار روز واردیر
 کی دیوان لغت لری نین ده تورکوسون ایشله دک ؟
 تازا سیزکی بو اندازه دیوان لغت لرینه گووه نیرسیز هامی سینی
 فرهنگستان توخویوب دور کی چوخونو عالم لر قبول ائله میرلر . صادق
 هدایتین نیرنگستانین کی اوخویوب سوز ، دکتر حمید - نطقی نین ده
 (کلمه لر اوزرینده) عنوانلی مقاله سینی وارلیق مجله سی ۶۴ - نجی
 ایل ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ صایی سی نی داکی بیر جلدده چاپ اولسوب
 اوخویون . من بورادا حقوق دان لارین حقوقی و قضائی لغت لره اعتراض
 لارینی دا سیزه دئییم :

حقوقدان لار دئییرلر کی ، محکمه یئرینه دادگاه دئمک دوزگون
 دگیل اونا گۆره کی محکمه بیر یئر دیر کی اوردا حکم صادر اولور ایستر
 بو حکم حق و عدالتله اوینون اولسون یا اولماسین اما دادگاه او
 صورتده دوزگون اولابیلر کی رای یوزده یوز حق و عدالت اوزره صادر
 اولسون بورادا ممکن دگیل امکانی وار دادگاه بیر نفری گناه سیز
 محکوم ائله سین بو صورتده ظلم ائله ییب دیر . ویا گناهی اولما دا وئرد -
 دیگی جزا گناهیندان چوخ ویا گناهیندان آز اولسون هر حالدا محکمه
 یئرینه دادگاه دئمک صحیح دگیل . وقس علیهذا دادستان ، دادیار ،
 دادنامه ، دادگستری و باشقالاری ...

دیل بحثی نین صونوندا بونودا بیلسک پیس دگیل کی یازیر :
 " بالآخره لغت های دیگری نیز یافت می شود که ریشه آن روشن نیست
 و نمی توان آنها را از لغات ترکی بشمار آورد . " (صفحه ۱۳۲)
 بولغت لردن هئج بیر نمونه گتیرمه ییب دیر ، معلوم اولور کی بو
 آقلا رین سواد ی چا تمایان سۆزلری ده تورکی حساب ائلمک اولما ز ...
 بونو دئمه لی بیک کی بیزیم ایرادیمیز مراغه کتابی نین مولفی
 دوستوموز مروارید جناب لارینا دگیل بلکه مولفین مراجعه ائتدیگی
 منبع لری یازان شوونیست لره دیر . مولف بو نظر لری ده دشمش اولا
 گتیریب وبو مطلب لره ایمان و اعتقاد ی اولما دیغینی یشتیرمسک
 اوچون ۱۳۳ - نجی صفحه ده . منبع لری تانیتدیر ما قلا مسئولیتی اوزوندن
 سلب ائدیب دیر .

آذربایجانین دیلی و اردمیله (فرهنگی له) دشمن اولان شوونیست لر ، اؤز زهرلرینی تۆکمک اوچون سرسام توتموش بیر آداما دؤنورلر آشاغیدا نقل ائله دیگیمیز مطلب بو حالدان بیر نمونه دیر . یازیر :

" پیروان شاه اسماعیل که در تحت تبلیغ نیاکان او بمذهب شیعه گرویده بودند و خود شاه اسماعیل نیز به نیروی آنان بشاهی رسیده بود همه ترک بودند شاه اسماعیل ناچار (!!!) و پاس خاطر آنان (!!) بزبان ترکی با آنان سخن میگفت ... " (صفحه ۱۲۹)

بورادا بو سئوال قابعا گلیر کی پس شاه اسماعیلین اؤز دیلی نه ایدی ؟ و اؤز عائله سی ایله نه دیلده دانیشیردی ؟ بونی هامی بیلیر کی شاه اسماعیلین آتا - باباسی تورک ایدی ، آناسی دا عالمشاه خاتون اوزون حسن آق قویونلونون قیزی و تورک ایدی آناسی سلطان حیدرین ده آناسی اوزون حسنین باجیسی و تورک ایدی یعنی شاه اسماعیلین آنادیلی و آتا دیلی هر ایکسی ده تورک ایدی ، شاه اسماعیل اؤز آتا - آناسی ایله تورکجه دن باشقا نه دیلده دانیشا بیلریدی ؟

شاه اسماعیل کی تورکجه بؤیوک بیر شعر دیوانی یارادیب و خارجی ائلچی لرایله تورکجه دانیشیب و تورک دیلماج سئچریدی ، حتسی اؤز آدینی دا اسماعیل شاه یئرینه شاه اسماعیل انتخاب ائله ییب کی تورکجه ده صفت موصوف دان قاباق گلیر . بونلاری کیمین خاطرینه ائلیردی ؟ یالنینز اونا گؤره کی تورک دیلین سئویردی و اونا عشق بسله ییردی .

شوونیست لرین سرسامی بوردا قورتارمیر هله قولاق آسین شوونیست شعر دئییب قافیه سینده . ایلیشیب دیر . یازیر :

" شاه اسماعیل و جانشینان او ... هیچگونه تشویقی از شعر و ادبیاتت . پارسى نمیکردند ... " (صفحه ۱۲۹) شاه اسماعیل بیر طرفدن تورکجه نی سئومیردی یالنینز ناچار قالاندا تورکجه دانیشیردی . بیر طرفنده فارس شعر و ادبیاتینی تشویق ائتمیردی ... بو سؤزلرین هانسینا ایناناق ؟

تاریخ بونون عکسینی بیزه اؤگره دیر ، تاریخ دئییرکی شاه اسماعیل تورکجه نی چوخ سئودیکگی و او دیلده شعر یازدیغی حالدا ایلك کیمسه دیرکی شاهنامه نی تکثیر ائله ییب مجلس لر ده و دؤگوش میدانلاریندا

اوختدوروردو و ایلک کیمسه دیر کی ایران کلمه سینی کی بوسبوتون اونودولوب یاددان چیخیمیشدی یعنی دن دیریلدیب دیلله سالیبدیر اسلام دان صونرا ایلک پادشاه دیر کی قوردوغو دولتین آدینی ایران دولتی قویموشدور . (عارف دیهیم دار کتابینا مراجعه ائدین)

قباقداد دئدیگیمیز کیمی بو انتقادلار (مراغه) کتابی نین مولفینه یوخ بلکه شوونیست لرین یاراتدیغی غیر علمی و غرض آلود کتابلارینا دیر . (مراغه) کتابی کلی حالدا چوخ گؤزل وفایدالانمالی دیر . عزیز مولف چوخ زحمت چکیب اؤمگره دیجی مطلب لر کتابدا توپلاییب دیر . مولف کتابدا مراغه نین طبیعی ، اقتصادی اجتماعی ، تاریخی جنبه لریندن ، هابئله شاعر ، عالم ، فرهنگی و دینی شخصیت لر ودیوان آداملاریندان بیر زاد قلم دن سالما ییب دیر .

هر بیر ایرانه ، مخصوصا هر آذربایجانلی نین ائوینده بوکتاب دان بیر جلد اولمالی دیر .

بومقاله نی مراغه نین ۸ - نجی عصرده . یاشایان بؤیوک شاعر و موسیقی چیسى عبدالقادر مراغه ای نین همین کتابدان آلدیگیمیز تورکجه گؤزل بیر غزلی ایله قورتاریریق . بو غزل درین احساس واینجه دویفولار ایله دولو اولدوغو حالدا آلتی یوز ایل بوندان قباقدکی آذربایجان تورکجه سیندن بیر اؤرنک دیر :

ای جان جهان ، بحر صفا ، بیزنی اونوتما
وی ماه جبین ، مهرلقا ، بیزنی اونوتما
حقدن دیله یور جان و کؤنول عمرون اوزاقی
وردیم بودورور صبح و مسا بیزنی اونوتما
اول دم کی یوزون وئرسه شها حسن زکاتی
گر اولمایا حاضر بو گدا ، بیزنی اونوتما
آیریلما دی جانیم قیلج ایله ائشیگوندن
گر چرخ فلک قیلدی جدا ، بیزنی اونوتما
واردور کرموندن بو قدر بیزکا توقع
گر سالدی جدا بیزنی قضا ، بیزنی اونوتما
بیز عمرونو چوخ دیله روز از حق بدعاها
سن عیش قیل و روح فزا ، بیزنی اونوتما
هجرون قیلادور هر نفسی سینه منی مجروح
بیر قیل (وئر) بو جراحت غادوا ، بیزنی اونوتما . (صون)

"عصری" اونودولموش استعدادلی شاعر

"عصری دیوانیندان صحیفه‌لر" ۵۰ صحیفه‌دن عبارت رقعی اندازه سینده بیر کتابچادیر. بو کتاب ایلک دفعه اولراق تهران دا ۱۳۲۵-نجی ایله ۴۱ ایل بوندان قاباق، چاپ ائدیلمیشدیر. کتابچا "عصری" آدلی بیر شاعیردن ۳۳ غزل، تخمیس، قوشمالار و پندنامه گۆزه چارپیر. بو غزل لر و قوشمالاری یازیب یارادان شاعر حقینده هئج بیر سۆز دانیشیلیمیب، معلوم دگیل بوشاعر هارادا و نه زامان آنادان اولوب، هارادا نه شرایط ده. یاشاییب، یارادیب، نه هؤیت داشاییب و نه زمان حیاته گۆز یوموبدور. کتابی توپلایان ج. میراوغلو دور. کتابدان آنلاشیلیرکی، "عصری" آدیندا بیر شاعر تخمیناً اون-دوققوزنجی عصرین صونوندا و ایکیرونجی عصرین اوللرینده. یاشاییب و یاراتمیشدیر. کتابدا بعضی صحیفه‌لر ده قید اولونور "عصری" نین الده اولان ال یازمالاریندا. پندنامه داها اؤزوندور. و یاخود غزللری نین چوخ آز بیر حصه‌سی سئچیلیمیش و بو کتابا داخل ائدیلمیشدیر.

"عصری" حقینده مرحوم محمدعلی تربیتین تدوین ائتدیگی "دانشمندلر آذربایجان" دا، هابئله "سخنوران آذربایجان" و باشقا الیه سالدیغیم تذکره‌لرده. بیر شئی گۆزومه چاتما میشدیر. بورادا "عصری" نین یاراتدیغی غزل، تخمیس و پندنامه سیندن نمونه اولراق، بیونجه بیت حرمتلی اوخوجولارین نظریندن گئچیرریک و اونلاردان خواهش ائدی-ریک. "عصری" بو استعدادلی شاعیر حقینده هر نه معلومات السه ائتسه لر وارلیق مجموعه‌سینه گۆنده رسین لر نیز قاباقچادان اؤز تفکر لریمیزی بیلدیریریک.

میلادی اون اوچونجو عصر آذربایجان شاعری حسن اوغلونون مشهور

غزلی :

"آپاردی کونلومی بیر خوش قمر یوز جانغزا دلبر

نه دلبر، دلبر شاهد، نه شاهد، شاهد سرور"

"عصری" بئلهجه تقلید ائتمیشدیر :

سنی هر گۆردوگوم دم، باشقا بیر عالم اولور پیدا

منه مقصود اولان عالم، در کویوندا دیر جانغا

در کویونده دیر جانا ، منه مقصود اولان عالم
 نه عالم ، عالم جنت ، نه جنت ، جنت اعلا
 باشمدان گشتمه‌دی هرگز سنین لعلینده کی لذت
 نه لذت ، لذت شکر ، نه شکر ، شکر گویا
 گلستان رخندهن می ؟ سر زلفونده کی نکهت ،
 نه نکهت ، نکهت عنبر ، نه عنبر ، عنبر سارا
 مروت ایله ای ساقی ، دهانیم تشنه کوثر
 نه کوثر ، کوثر وصلت ، نه وصلت ، وصلت تنها
 نه دن دلخسته سن " عصری " یانار کؤنلونده بیر آتش
 نه آتش ، آتش خواهش ، نه خواهش ، خواهش بی جا
 " عصری " شاه اسماعیل خطائی نین :

بیز ازلدن تا ابد میدانه گل‌میش‌لرده‌نیز

شاه مردان عشقینه مردانه گل‌میش‌لرده‌نیز

مطلع لی غزلینه بئله بیر نظیره یازمیش‌دیر :

بیز بو دونیا بزمینه ، رندانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 قائلیز کیم ، گوشه ویرانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 ظاهراً قیلسان نظر ، یوخدور گدادهن فرقی‌میز
 باطناً گؤرسن بیزی ، شاهانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 ساقیا آج مجلسی ، گیر گرده ، دورانه گل
 حسرت لعل لبیندهن جانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 دردمند فرقتیز باش قویمیشیق درگاهینه
 گل قاپوندان ، سورما کیم درمانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 گوشه ابرونی محراب ائيله مشک ای فقیه ،
 سانما کافر اولمیشیق ، ایمانه گل‌میش‌لرده‌نیز
 واعظا ! بحث ائيله مک اولماز جهنم دن بیزه
 آتش عشقه ازلدهن یانه ، گل‌میش‌لرده‌نیز
 " عصری یا " بیز گشتمیشیک شیراز دن آدابيله

اؤز توتوب تبریز ایله ، شیروانه گل‌میش‌لرده‌نیز .

یوخاریدا یازدیغیمیز کیمی ، بو کتابچادا غزل لردن باشقا "عصری"
 دن مخمس ، قوشمالار و پندنامه ده . نقل ائدیلیمیش‌دیر . بیز بومقاله
 میزده اونون اوزون پندنامه سیندن بیرنچه بیت نمونه اوچون اوخوت

جولاریمیزین نظریندن کئچیریریک :

جاهلین هر زمان اوزینده قارا * تا بشیکدن مزاره علمی آرا
قیشی فکر ائیله مک گره گ یایدان * گئری دؤنمز چیخینجا اوخ یایدان
دوشمنون گر بیرا ولسا چوخ ساییلیر * دوستون امان اولسا چوخ ساییلیر
ائیله مه ظلم ائت حذر آه دان * قورخ اوکسدن کی، قورخماز الله دان
"عصری" نین بؤیوک آذربایجان شاعری فضولی نین بو مطلع لسی
غزلینه :

" طریق فقر دوتسام طبع تابع ، نفس رام اولماز

غنا قیلسام طلب ، ارباب جمعیت تمام اولماز "

تخمیس عنوانلی شعریندن ده بیر نئجه بیت نقل ائدیب مقاله میزه صون
قویوروق و بورادا بونی آرتیرمالیق کی ، اون ذوققوزونجو عصر
آذربایجان شاعرلریندن "هراغب" ، "ظهوری" ، "صفا" ، "عاصی" ، "غافل"
وسائره کیمی شاعیرلر طرفیندن مسابقه شکلینده بو غزله نظیره لر
یازیلیمیشدیر .

بو کجرفتار اولان چرخین الیندهن الامان وه کیم

کنار اولدوم کنار بزم وصلتدن هرآن وه کیم

کؤنول دیر کوی دلدار اولسادا ، گؤزدن نهان وه کیم

دهانیندن اثر گورمه ن، میانیندن نشان وه ، کیم

من ناکامه عمرومه ، میسر هیچ کام اولماز"

عجب "عصری" فلک هئج باشقا دور و گرد بیلمه زمی؟

دل پر سوینی گورمه زمی ، آه سرد بیلمه زمی؟

ایتیردین ننگ و نامین ، طالع اامرد بیلمه زمی؟

" فضولی نی ملامت ائیله یین بی درد بیلمه زمی؟

کی ، بازار جنون روسوالاریندا ننگ و نام اولماز"

دنیا یا بیرقارتال گلدی دنیزده طوفانلار قوینوندا ، او ، یا شا دؤلدو

صونرا دارلیق ائتدی اونا دنیزده افسوس طوفانلاردا ، او ، هلاک اولدو

دؤنیادا ، دنیزده اعتبارا باخ چتیندیر زمانین ایشینی بیلیمک

یوخ ، یوخ ابو گؤزلدیر ، گؤزلدیر آنجا ق

طوفاندا دؤغولوب ، طوفاندا اولمک

زینال خلیل

نَهَجُ الْبَلَاغَةِ وَخَوَاقِ

۵ - پنجی

بیرینجی خلیفه خلافتہ یعتیشندہ
ابوسفیان بن حرب مولانین قوللو۔
غونا کلیب، او حضرتی آیاغنا
قالخب حقین ایستمگه قورشاماق
ایستهدی و دئدی حاضردیر او حضرتہ
بیعت ائدہ۔

حضرت اونون نیتی نی یاخشی بیلد۔
یکی اوچون بئله بویوردو :

آيْهَا النَّاسُ شَقُّوا أَمْوَاجَ الْبَحْرِ يَسْفِنِ النَّجَاةَ وَعَرِّجُوا
عَنْ طَرِيقِ الْمُنَافِرَةِ . وَضِعُوا تَبْجَانَ الْمَفَاخِرَةِ

ای ائلر! فیرتانالار دالغالارین یارین کئچین . اختلاف یوللو۔
ندان دئونون . منملیک جیقالارین باشدان یتره قویون . قول ، قاناد
ایله آیاغا قالخان حقہ چاتار (ها بئله اموزون یالقیز گوروب)
آغیر اوتوران کیمسهده زاحاتدیر . (دؤیوشمکین شرطلری وار) بو
ایش قوخوموش سوددور (آسان قانتارماق اولماز دقت ائدیلمهسه)
بیر تیکه دیر کی ، یثیه نین بوغازیندا ایلیشر قالار . (مبارزه ییشرینده
گره کدیر) یثیمیشی ، یعتیشمه میش دره ن کیمسه اموزگه زمیسینده اکن
کیمی دیر . (اکدیگین ده اموزگه سی بیچر و اونا تکجه ال آغریسی قالار .
ایندی منیم ده بو (امکانسیز چاغیمدا) حق سؤزوموده ناحق گؤسته -
ررلر) دیلله نسیم دثیه رلر : کیشی قدرته سوساییب ، دینمه سم ده
دثیه رلر : اولوموندن قورخور ! هیبات ! تانری یا آند اولسون ،
بیز بئله ساواشلار سوووب چک - چئوهر گوروب قال ما قالا دوشنندن
صونرا ابی طالب اوغلو (علی) اوشاق آناسی نین امجکینه ائورکنن
کیمی اولومه اموزگه شیب . (دینمه دیگیم قورخومدان دگیل ! بلکه
بیلدیگیم اوچون قیورینمیشام . بیلدیکلریمی سیزه آچیب چؤزه له ییب

دئسم ، درین قویویا ساللانان سیجیم کیمی تیتیره سیز !
 ۶ - اینجی خطبه طلحه ایله زبیر مولادان بیعتلرینی
 سیندیریب قاچاندان صونرا ، اونلاری
 بوراخیب و اونلارلا چاقیشماق فکری-
 یندن واز گفجهگی ایسته یین لره
 بقله بویوردو :

وَاللّٰهُ لَا اَكُوْنُ كَالضَّبْعِ تَنَامُ عَلٰى طُوْلِ اللَّدْمِ حَتّٰى
 يَصِلَ اِلَيْهَا طَالِبُهَا ...

من بيلم تارى ! كافتار كيمى اولمارام كى يوواسيندا ياتار
 اووچوسو آختاربان گليب اونا چاتار و ال ايله يفره چالار. (او-
 نون الى نين سینه يوواسيندان يوخلو. چيخاق اووچو اونوباسيب
 توتار. ۰۰) يوخ ! من اولن گونه قدر حقه يوويانلار كومگ ايله
 حقدن اوژ دؤنده رنلری ، تانرينى دينلەيب اونا اطاعت ائدنلرين
 يارديميلا تانرى يا عصيان ائدنلرى ، ازهرم ! آند اولسون آلاها
 من رسول (ص) وفاتيندان برى بو گونه قدر حقيمدن كئرى قالميشام
 (بس ايندى گره كدير حقيمى يا خشى قورويام) .

۹ - اینجی خطبه جمل ساواشیندا حضرت قارشی چیخان

طلحه ایله زبیری بقله تانیتدیریر:
 وَقَدْ آرَعَدُوا وَ أَبْرَقُوا وَ مَعَ هَذَيْنِ الْأَمْرَيْنِ الْفَشْلُ..
 اونلار گورولدایب شاخادیقلا رینا باخامادان ، عملده سیسقا ،
 اولومجول دیرلر. آما بیز واغت سیز نریلده مەریک یاغما میش گورولدا
 - یب ، سفل دئمەریک !

۱۰ - اینجی خطبه یغنه جمل ساواشینا دشمن لری حقینده

دئمیش :

آبیق اولون ! شیطان آرخالارین بیغیب . آتلی ، پیادالی قوشونون
 توپلایب . آما من ده سایاغام . ائوزومو ایتیرمه رم . باطل منسی
 یا هالدا نماز . واللهی کی اونلارا بیز گول دولدورا جاغام کی ، ائوزوم
 سو چکه نیم . (اولاری او گولده غرق ائده جگم) او گولدن دیشره
 چیخانمازلار ، چیخسالار دا قایدانمازلار (هر حالدا قیریلما دیلار)
 ۱۱ - اینجی خطبه جمل ساواشیندا بایراغی اوغلو محمد

خنییه وئرنده تاپشیزدی :

تَزُولُ الْجِبَالُ وَلَا تَزَلُ عَصَىٰ عَلَىٰ نَاحِيَتِكَ أَعِزَّ اللَّهُ
جُمُوعَتِكَ ...

داغلار يئریندن اوینارسا ، سن دبریلمه دن دایان ! دیشلرینی
قیسیب باشین تانری یا بیرووووز وئر ! آیاقلارینی یشره میخلا
دوشمنین صون کیشی لرینه گۆز قوی . صونرا گۆزون یوم . (دورمادان
چال !)

۱۵ - اینجی خطبه مولا خلافته یفتندن صونرا عثمانین

زمی لرین الدیریب مسمانلارا

قایتاریب پایلایاندا دشمشدیر :

وَاللَّهُ لَيُوجِبُهُ قَدْ تَزَوَّجَ بِالنِّسَاءِ وَ مَلِكًا بِهِ
إِلْمًا لَرَدَّهُتُهُ ...

والله اگر بو یئرلرین کلیریندن آروادلار اره وئرلییب
قاراواشلار آلینسایدی ، یئنه ده قایتاراردیم .

عدالته بیر گئیشلیک وار . بیرى نین گۆزونه عدالت دارکلبه
ظلم اونو داها داریخدیر جاق !

﴿ سۆزلوک ﴾

قورشاماق = اوړهک وئرکم . بیر ایشه تحریک ائتمک . قانتارماق =

بیر نفسه ایچمک . باشا چکمک . چاقیشماق = ووروشماق ، چیرپیشماق .

حقه یووویان = (کۆک = یووماق) حقه ماییل اولان .

سیسقا = اؤلومجول = دوشگون ، جان سیز ، بی حال ، ضعیف .

قاراواش = (قاراباش) کنیز ، جاریه . بیرووووز = عاریه ، امانت

مال . جیقا = تاج . کلیر = قازانچ ، درآمد . سایاق = هوشیار .

سیجیم = اوزون ایپ . چوزله مک = آچیب تۆکمک .

بو باغدا ، قانا دۆلسون سو گل سین ، قانا دۆلسون

قوی اووچونون دۇزاغی منه قول - قاناد اولسون .

* حق *

اینانمایین بو آسانلیقلا دفع اولاشیطان
چیخاتسانیز قاپیدان وقت تاپار گیرهر باجادان .
دوروب دا وسوسه دن آل چکرمی هئج خناس؟
بلی ، صیغینمالی بیق شبهه سیز برب الناس .
همیشه قاعده دیر ، باش اگهر منافق لر
سیزینله دوست گورونر کن . ه فرصتین گوزلر .
بیرآز زمانه مساعید اولونجا آغزین آچار
ایچینده ساغلا دیغی زهر جانشیکاری ساچار
باخار دا زهری کار ائتسین ، بیرآز قاریشسین آرا
کی کوهنه قوردو - قویون سور دئییه - قاتا داوارا .
بو حیله باش توتا بیلسه ، تیغان نیفاقا دؤنر ،
اسنده . شبهه یئلی ، سئوگی نین چیراغی سؤنر .

* * *

باخین ، بیر عائله تک ایندی بیرله شیب ایران
چیخیر او کوهنه کیلئی لر یاواش - یاواش یاددان .
ساواشدا . دوشمنه قارشی دوروب متین ، ساغلام ،
سراسر ایرانی تمثیل ائدن بوتون اقوام
وورور ، ازیر ، ساواشیر ، جان وئیریر ، دئییر تکبیر .
شهیدلرین دیلی آیری ایسه سؤزلری بیر دیر !
بو اتحاد ، بو اخوت ، بو سئوگی ، بو ایثار
سیزین کیچیک و محقر حسابا هاردا صیغار ؟
بو مملکت ، بو وطن ، بو عقیده نین یولونا
وارین ، قانین و جانین ائیله یین ایگیدجه فدا
او قهرمان کی یکی حمله اورتا سیندا . بیر آن
مجال وئریتجه اونا دؤرد یانی بیخان طوفان
قلم آلیرالینه ، اؤز دیلینده شعره دالیر...
بو دیل ده ، بیر داها ، اؤز وارلیق حقیق اوندان آلیر !

(تهران ۱۳۶۶)

ایضا حلاز : صیغینمالی = پناه آپارماق گرهک . صیغار = یغرله شیر .
شعره دالیر = شعره جومور .

"دۆردلوك لىر - بايا تىلار" دفتىرىندن (۳)

بو باغدان گىلاس آل، گىت ،
گىلانار، گىلاس آل ، گىت !
بىرىن آيىر دۆست اۆجون ،
بىرىن يارگىله سال ، گىت .

بو باغدا ، اده قورخار ،
اۆيانسىن ، اۆ دا ، قورخار ،
غنچه ده آچىلىشماز ،
اۆ ، يانسىن اۆدا ، قورخار .

داغا داغلىق ياراشار ،
داغى ، يارلا ، يار آشار .
تكلىك ياراشىق اۆلسا ،
تك آلاھا ياراشار .

بو دىنيزده نەلر وار ؟
نەلر يۆخ ، يا نەلر وار ؟
اۆزده چۆر - چۆپ اۆزرسه
تكده دۆردانەلر وار .

قانادا اۆزوموم وار ،
حنالى اۆزوموم وار .
ھجران ! نە قدر اوزانسان ،
اۆندان چۆخ دۆزوموم وار .

بو باغلاردا ، كىمده زر ،
كىمده مفرغ ، كىمده زر ،
ايش منىم ، حاصىل سنىن ،
دئى بو ظلمه كىم دۆزر ؟

دۆيوشلرده ، بىر سۆز واركى ، دۆزلوگون -
ھم بىز سىنامىشىق ، ھم دە باشقالار .
ايستەسن كى ، ايمان قالا ، باش گىدر ،
حاضر اۆلسان ايمان گىتسىن ، باشقالار .

من دۆغرويام ، حىلەدى يار ، آل دى يار ،
اينانماسان سراغ آل ديار - ديار .
غم گۆنۈندە ، يارا . آچدىم قلىمى ،
چارە دئىھ ، بىچاق آلدى ، ياردى يار .

گۆلوستاندا ، گۆل بۆي آتار ، گۆل ايشلر ،
ورھوو وئرسن ، ايستەگىنچە گۆل ايشلر .
سۆيلە : باغدا ، ھانسى بىر گۆلدە واردىر
سندە اۆلان اۆ معنالى گۆلوشلر ؟

گۆيەرچىنە ، دئىيردىن دن سپرلر ،
دۆز دئىيردىن ، دنى بىردن سپرلر .
سۆز دئدىگىن ، دۆستوم ! دنە سىزە مز ،
اؤنا گۆرە سۆزو ھردن سپرلر .

اۆز ايشىندە دۆنمزدى بو طبيعت ،
كىمە خوش گلمەدى ، خوش گلدى ، نئىلر !
منە ائله گلىنر : باغدا چىچكلر
خوش عطرىلە منە " خوش گلدىن ! " ائىلر .

گۆزل يازدىر ، چىچكلەنىب باغ - چمن ،
مىوھ وئەرر ، يارجى - يارىن ، غنچەلر .
سن ايستەسن كام آلاسان باھاردان ،
دۇداغىنى ، نازلى يارىن ، غنچەلر .

بوداغلار سینه داغلار - دانیشسا سله داغلار - بارحکمده فوزولسا دیلمده سن داغلار .

بۆلبولوم ،

گۆزه لیم ،

شاعیریم !

بۆلبولوم ! سن باغا کلیب ، گشدنده
 ائله گل ، ائله گفتم گۆل اینجیمه سین !
 سنی آغلار گوروب ، کدرله ننده ،
 دئسه : گۆل ، آغلاما ! ،
 گۆل ، اینجیمه سین !

oooooooooooo

گۆزه لیم ! یاسدیغین چمنده گۆلر ،
 عطرینی گزیدیور کۆلکلر ، یئلر ،
 مین کونول ائوی دیر او قیوریم تئلر ،
 شانهنی ائله چک تئل اینجیمه سین .

oooooooooooo

شاعیریم ! چوخ یازدین بۆلبولدن ، گۆلدن ،
 دالغالی دنیزدن ، صونالی گۆلدن ،
 سویله کۆسموسنمی اوبادان ، ائلدن ؟
 بیر آز دا ائلدن یاز ، ائل اینجیمه سین !

oooooooooooo

ائل سنه وئریبدیر شعری ، صنعتی ،
 الهامی ، قدرتی ، شانی ، شهرتی ،
 صنعتدن آلدیغین ذوقی ، لذتی -
 اوز دؤغما ائلینله بول اینجیمه سین !

oooooooooooo

دیلمین سه ، وارلیغین گۆوه نلیکین دی ،
 دانیشان بعینین دی ، هم منلیکین دی ،
 بو دیلمده دانیشیب ، یازاندا ، ایندی
 ائله یاز ، دانیشرکی ، دیل اینجیمه سین !

سؤنمز

✽ پنبهء داغ جنون ✽

شاعر لر آتاسی اولان ، او جامان ، ناردانا سۆزلرین تاییسیز
یارادیجیسی ، قوجامان فضولی نین ناردانه و فاضلانہ بیر غزلیندن
یونگول بیر بشلیک

آی بوروق ساچلاری بیر دسته گولوم ، یاسمنیم !
سولمایاندیر سنیلن شوگیلی باغیم ، چمنیم ،
عشق لبدن جالانان چاغدا آلولار دهنیم ،

پنبهء داغ جنون ایچره نهاندیر بدنیم
دیری اولدیججا لباسیم ، بودور اولسم کفنیم
یار گولومسونسه دیلک باغچاسی سولماز ، ای دل !
دوست اولان یئرده کؤنول دردیله دولماز ، ای دل !
هجرالی شوگی بوداقلارینی یولماز ، ای دل !

جانان دئله میش وئرمه مک اولماز ای دل
نه نزاع ایلیم اول نه سنیدیر ، نه منیم
جان قوشونغمه چالیر گؤزلری نین ذوقیندن
آلیر الهاسینی عشق عالمی مافوقیندن
روحو زنجیره چکیر شوگی لرین طوقیندن

داش دهلر آهیم اوخو شهد لبین شوقیندن
نولا زنبور ائوینه بنزهسه بیت الحزنیم
عرشی سیر ائتمگه عشقین گوجو بیر علتدیر
عشق ، گؤی قورشاعی تک روح ائوینه زینتدیر
دهلی لیک حالتی عشاقه بؤیوک عزت دیر

طوق زنجیر جنون دایرهء دولت دیر
نه زوا کیم منی اوندان چیخارا ضعف تنیم
اوچماغا وار هوسیم ، شعر و غزل بال و پریم
حیرتین مولکونه صون دمده چاتاندیر سفریم
ابدین ده دوران شوگییه دوشمز گذریم

عشق سرگشته سی ام ، سیل سرشک ایچره یئریم
بیر حبابم کی هوادن دولو دور پیرهنیم

جان کتابیندا گۆزهل نقش و نگاریم سن سن
 شرفین شانلی دیاریندا وقاریم سن سن
 ساچی سونبول ، قارا گۆز ، لاله عذاریم سن سن
 بولبول غمزدهام باغ بهاریم سن سن
 دهن و فد و رخون ، غنچه و سرو و سمنیم
 "اثلچی" ، یوم سئوگی حجابین ، قورو بیر اسرارین
 دوشمه سین گیزلی سوزون دیلیرینه اغیارین
 چیلهنیر باغیرینا یاز شبنمی نارین ، نارین
 ائده سن ترک فضولی ، سرکویون یارین
 وطنیمدیر ، وطنیمدیر ، وطنیمدیر و طنیمیم

✧ سنه قوربان ✧

اوتن ایل آذربایجان ادبیات
 سماء سیندان آخمیش مهدی خازن
 آدلی اولدوزوموزدان سنه قوربان
 آدلی بیر شعر :

ای جانین ائدن فدییه جانان سنه قوربان
 حق عاشیقی ای قانینه غلطان سنه قوربان
 ای جمله آمالی آتان حقّدن اوتیری
 جانانه ائدن جانینی قوربان سنه قوربان
 وئردین باشیوی لیک اونی اگمه دین اصلا
 ای مملکت عشقده سلطان سنه قوربان
 حق وصلت اوسته جانیوی شوقیله آتدون
 ای حق دانانین باشینا چوگان سنه قوربان
 آخشام ، شفقین گۆزلری قان آغلیری هرگون
 ای قانلی کفن ، عالم امکان سنه قوربان
 بو عالم خاکی دن اوچوب ، عرشه پر آچدون
 بیزلرده بو ناقابل اولان جان سنه قوربان
 گئتدون ولی طوفان کیمی قالدی هامی ملت
 طولمون آفاجین ائیلهدی لرزان سنه قوربان

آتدون جانووی ، آتمادون ایمانیوی اما
 ای جانین آتان ، آتمایان ایمان سنه قوربان
 ملت لری جوشه گتیریب قیرمیزی قانین
 ای پادشه جمله ، خوبان سنه قوربان
 زنجیر تعلق لری قیزدین ، هامی دوشمن -
 قالدی بو بؤیوک همته حئیران سنه قوربان
 هر یشرده چیخیب قیرمیزی آلاله قانیندان
 حسرت چکیری روضه رضوان سنه قوربان
 تا شکر کیمی قویدون آیاغین عرصه جنگه
 تولکی نئجه گؤر قاچدی هراسان سنه قوربان
 قانین عظمت لی سئل اولوب هر یشره آخدی
 ظالیم کاخینی ائیلهدی ویران سنه قوربان
 ایمان قوشونی فخر ائدیری سن کیمی میره
 آماده دی هامی ، نه دی فرمان سنه قوربان ؟
 اولسون سنه مزده ، سنه رشک ائیلیری حوری
 ای اولکه میزه سئومه لی جئیران سنه قوربان
 آلاله کیمی ماتمووه داغلی دی سینهم
 بو ماتمه اولموش هامی گریان سنه قوربان
 بو دنیا سنه تنگ ایدی ، آچدون ملکوته
 بال و پیریوی مرغ خوش الحان سنه قوربان
 روزی یئیه سن سفره ، یزدان دن اینسدی
 بو دعویه شاهددی بو قرآن ، سنه قوربان
 تا دنیا دا وار ظولم گرهک جنگ ائله ایم من
 من باغلامیشام سنله بو پیمان سنه قوربان
 بیر ائیله دعا "خازنی" ای حقه مقسرب
 جانلار سنه قوربان ، سنه قوربان ، سنه قوربان

○○○○○○○○○○○○

حرمتملی عالم و قلم دوستوموز آقای دوکتور علی اکبر ترابی تبریز دانشگاه نین جامعه شناسی و مردم شناسی اوستادی و بیر چوخ علمی - تحقیقی اثرلرین مؤلفی ، وارلیغین تحریریه سیندن آقای دوکتور جواد هیئت ، آقای دوکتور حمید نطقی و م.ع . فرزانه یسه گونده ردیگی سؤنمز محبت و ایناملا دولو نامه لرده وارلیغین آذربایجان خلقی نین فرهنگی، دیلی و ملی وارلیغی باره ده گؤتوردو- گو آددیملاری و بورابطه ده نشر ائدیلمیش کتابلاری قیمتلندر دی گی و بونلاردان حرمتله آد آپاردیغی حالدا ، ایلر اوزونو یازدیغی شعرلریندن وارلیغا ارمغان گونده رمیشدیر . آقای دوکتورون وارلیغا و اونون یازیچیلارینا بسله دیگی درین محبت و لطف لریندن تشکر لریمیزی بیلدیرمگ له ، وارلیغین شاعرلر آرشیوینده یثروئردیگیمیز بو شعرلردن نغجه سینی آشاغیدا گتیریریک . دوکتور ترابی شعرده تبریزین مشهور عیارلاریندان حلاج اوغلونون خاطره سینی دیریتمک اوچون اوزونه حلاج اوغلو تخلصنی سئچمیشدیر .

✽ آخان بولاق ✽

گولر اوزلو بولاق آخیر * شاققیلدا ییب ، جوشیر ، داشیر
یول اوزونو چیرپینساراق * چیخاریندان اوزاقلا شیر

دره لرده دغه دؤیور * گول - چیچکلی خالی توخور
سرخوش گئچیر باغ - بوستاندان * چمن لرده ماهنی اوخور

بو یون اگمیش بنفشه نی * اوز دیلی له سلاملاپیر
اوووج - اوووج اؤپوش سپیر * اتک - اتک حیات یاپیر...

آیاغینا کول ایلیشیر * بیر آن اونونلا دئیشیر
آنجاق یئنه دایانماییر * آخدیقجا هر شفی دگیشیر

پئنی افق لره چیخیر * اونون یولو ایشیقلانیر
گورور باشی قارلی داغین * سینه سینده لاله یانیر

سلام وثرير... دوزه يثتير * پارلاق دونون يثره سريـر
گولـ چيچک له مجلس قورور * غنچه لردن امپوش دريـر

.....

آخار بولاق دينجه لرمي ؟ * سانكي خومارلانيب ياتير !
دايانمادان گرنه شـرك * يوغلاماغيـن داشين آتير .

.....

داغا باخير گولور گنجير * گولوشوبير آينا اولور
پاريلدايير ياتاغيـندا * سانكي گوزو ياشلا دولور

.....

گوزون ياشين * سيلير گنجير * دايانمادان آخير - آخير
قوناچي سي قارداش - آنا * (دالغا - دنيز) دن يادا قدير

* بيزيم اثل لر *

بو منيم شانلي اقليمدر ، اورادا قايدا بودور :
هر وطنداش اوزونو خالق يولوندا اونودور ،
تخشي سي الده بو فرهاد ، داغي - داشي چاپاراق
بهر شيرين خاطيرينا مين آجيني دينمز اودور

* يثرين اوزو گولمز *

اوره گيمين آغلار گوزون كيـمه گوروب سيلنمز ،
قلميمين گوز ياشلارين كيـمه سنجيب بيلنمز .
سوواريلسين گوز ياشملا قوي شعرلر گلشنـي ،
گويون گوزو آغلاماسا ، يثرين اوزو گولنمز .

جانانايـسه مطلوب ، طمع جانندان كـس
مطلوبايـسه جان ، اميدي جانانندان كـس
جان سئومكايـله ميسر اولماز جانان
يا بونداناميد ، يا طمع اونندان كـس
فضولي

✧ منىم نشانىم ! ✧

يوز ايل گلير منه، منىم بىر آنىم
نه تئزده قارالير سوكولمىش دانىم
دنىزلر قورويار كسىلسه قانىم
گوروره آز قاليب اودلانىم يانىم

داغلار ياشيندايام گنج اولسام دا من
ابدى بىر گولم تئز سولسام دا من
بىر خلا كىمى يم لاپ دولسام دا من
تضادلار ايچينده قاينا بىر جانىم

اوخلاندىم كغولدن، نه گوز نه قاشدان
يوشام گوزومو او او حقار قاشدان
قويوز دىنلەيزم داغلاردان داشدان
هئچ بىلم اوزومده نه دير گومانىم

بىر زامان دومانام چنم چوللرده
شهام بىر زاماندا دوشموش گوللرده
قالىدير خالىما مات بولبوللرده
تارى دا بىلمه بىر نه دير عنوانىم؟!

من او ائللم كى گفديب امگىم
ظولوملار اولوبدور سىنىب اورهگىم
بىر گون قالخا جام بودور ديلهگىم
اوندا يالوارمايىن يوغدور- امانىم !

آغ بىرچك آنالار غمه دولوبلار
توخوجو قىزلار دا يامان صولوبلار
ار جوانلارىمىز قالخان اولوبلار
امىنم يولدا دير گوزهل دورانىم

جفاكارلار ايلن يوخ آرام منىم
هر داشغىن چايدا وار بىر سارام منىم
" اوغوز " ام ساغالماز بو يارام منىم
ائله بو يارادير منىم نشانىم

"وارلیق" دان گیلشی

یئنه هجرانه توشا ائتدین منی درده سالان وارلیق
غمینله یانمیشام ، هرگون اورکده وار فغان وارلیق
بو یانندی اولکه میز گولله ، گول عطری دونیا یا ساچدی
آچبیدیر لاله و نرگیز ، بز نمیش گولستان وارلیق
گولومسن ، بولبولومسن ، ایلقاریمسان ، افتخاریمسان
آماندیر ، قویما بو باغیم اولاسنسیز خزان وارلیق
شفاق ساچدین • حیاتیمدان قاچیردین ظلمتین دیوین
جهالته یاتانلاری اویاتدین سن یامان وارلیق
چیخارمیشدی یادیمدان گر آنامین لایلا سین دوشمن
آنامین خوش دیلیلن سن منه وئردین روان وارلیق
قراردیر آی-با-آی سنلن ایچک وصلین مئیین بیرگه
پوزورسان باغلانان عهدی اولور آخر یالان وارلیق
داوانی بوشلایان خسته چتیندیر عافیت تاپسین
گوزون قوربان یام ، تئز گل ، گئدیر مندن روان وارلیق
منه همدم ، منه یولداش ، منه یول گؤسته رن سیرداش
گئجه- گوندوز اولوبسان سن منیمکنه همزبان وارلیق
فراقین صبریمی کسدی ، قاداقلاندی دوداق سنسسیز
یوبانما ، تئز گل ، ای قفلی دوداغیمدان آچان وارلیق
آنامین خوش دیلین بوغموشدوسا ، دوشمن ، اهانته
یئتیردین حقدارا اوز حقین ، ای دوشمن بوغلان وارلیق
سنین شوق وصالیندان جوشور طبعیم ، دیلیم اوینور
"رضا" اولما چیخا یاددان بو احساسلی بیان وارلیق

سنگردن آنا ما مکتوب يا زيرام

بو مکتوبو اوز آنا ما يا زيرام
يازا - يازا سنگريمي قازيرام
من سربازام، حافظ اوللام قرآنا
من قويمارام دوشمن گلسين ايرانا
آنا! اوغلون جبهلرده جنگ ائدير
دوشمنلرين نفييني تنگ ائدير
يولداشلاريم قان دستماز آيلرلار
دوشمنين جانينا لرزه سالي رلار
آنا، والله من سربازام قرآنا
حياتي مي وقف ائتميشم ايرانا
دئمه طويون توتوب، داماد ائتمه ديم
چا دير باشا ساليب، ائلچي گئتمه ديم
دئمه كي، طوي توتما ديم، اوغول سئنه
شهادتين شربتي خوشدور مننه
شهادت ايسته يين طوي نغيلر، آنا؟
بونو گرهك هامى مسلمان قانا
سنگر منه، سانكي طوي او طاغي دير
چمنده بولبوله گول بوتاغيدير
دويوشكن دير اوغلون، آنا جبهده
صدام گرهك آدين دانا جبهده
تكبيريله آلاهي ياد ائيله ريك
ظفرلرله امامي شاد ائيله ريك
سنگريمده ايليق سولار شربت دير
آسماندير سققيم، فرشيم تربت دير
سنگريمده حسين - حسين دئيه رم
هئي دويوشوب، قوري چورك يئيه رم

دوشمنلری یوز- یوز اسیر توتاریق
 چتینلیگی صبر ائله ییب ، اوتاریق
 سنگریمده نارنجکلر بئلیمده
 پرچم الده ، تکبیر هرآن دلیمده
 آنا تورپاق خوشدور آنام ائویندن
 دوشمنلری گرهک قووام ائویمدن
 حدودلاردا اسر الوان بایداقلار
 منه مسکن اولوب قانلی تورپاقلار
 سنگر منه ، آنا بوگون وطن دیر
 شهید اولسام پالتارلاریم کفن دیر
 من سربازام ، شهید اولسام آغلاما
 ماتیمده باشا قارا باغلاما
 قانیم آخسا اگر دینین یولوندا
 قرآن قالار ساغیندا ، هم صولوندا
 ظفر چاللیق ، آنا ، ساواش قورتارار
 ملتیمیز آمالینا چاتارلار
 خلقیمیز خوش یاشار ساواش دان صورا
 خائن لری بیر- بیر سالاریق تورا
 هم مرجعیم ، هم رهبریم امام دیر
 فرماندهیم ، هم سروریم امام دیر
 "علیپور" ! یاز سربازلارین دیلیندن
 شهیدلرین خوش عطیرلی گولوندن

اوستاد شهریارین مرحوم "شہیدی" یہ جوابی
گنودہ دن: آقا رضا روحانی

شہیدی جان نہ آشت دور سون دیرا دور نذر کفر سون قیہ منیم کین وار دور شہدونی
چوہ گولہ قفس ایچہ اوپیم روح تادی زنجان ویرب اسیم
زنجان چار یازدا آرتب دیشنا قاندر قانداکینہ اشنا اکیچی چلرہ جتین قوشنا
قوشہ سیزی ترانزی اوخوہار سون سنبیر تلی بدہ آخوہار
شہادت شہدونی بزی بختہ ایستری باشی آرتی دو جانہ انا جواب درک منی گنجہ ای
سیزی سیزی آریکدور قیہ وادور بزی بیکلر ترکی آچی اور یادور
آزادہ لریکیندہ قمرغون وار کتک آرا کین شرفون وار کتک غنہ دن وار سون کیمغون وار
شیری سوزہ قند شکر قاتان شروندہ ده قند شکر قاتان
ترک سون فالین بیزہ نایسار حافظا دنا سرقیندین نایسار سیرت سنی بزی کین آیشہ
برطیس، زنجان سنہ ہندستان سیدہ کین یازدینا روکستان
صلی اولون سنہ او آد کون بورت کتک سنہ آنازا او غریب بورت بیچ تم لرت اولون اولون کورت
قوی قلمی ای قان ایچین آغلاکین قزیر ورن یازسین کتاب باغلاکین
شہیدی جان دنیا بزی آرتدی بزی آرتب از گلای دورہ سیدینہ آج حنفر قوہ پی
بیزہ بزرگن فرج تاپرب او جالتی راجیف او وقتک قوجالتی
۴۴
بیزہ - ۲۵ / ۴ / ۵۱ - سید محمد علی میرزا

ايستهرم

آقاي ع . ج اردبيلي - نين غزليندن ايكي بئيت :
كيم دؤنك ، ايلقار پوزان ، سوزدن قاچان سويلر منه
سئوگي مئيدانيندا بو بهتاني دانماق ايستهرم
...اؤو بيخاندير سئوگي ال چك سويله بييرلر
" دورما گئت "

ياخشي اودلانماق اوچون آرتيق يوبانماق ايستهرم .

كندلي

آقاي بهرام گلچين - ين داها اوللر گؤندر ميش اولدوغوشعريندن
بير پارچا :

ياز اولدى بنؤوشه گولو درمه دي * ياي اولدوقورودون گونه سرمه دي
شهرده صفالي بيرگون گؤرمه دي * دؤنه بيلمه دي ديارا كندلي

oooo

تنهكه بير داخما اولدو ياتاغي * قاپيدان گيرمه دي عزيز قوناغي
گلمه دي بير داها اونون سؤراغي * دؤشدو سؤرگون آدلي آرازاكندلي

سالاسام باشيمي

آقاي م . مارانلي - نين شهريندن بير نمونه :

سالاسام باشي اؤكؤز تك شيرين اوللام بيليرم

گؤره سن اوندا نه اللر ساچيمي ناز ائتدي .

اؤزومه گؤلدو

" اورمو " دان شاعير آدسيزين قاباقلاردا گؤنده رميش اولدوغو گؤزه ل
شعريندن :

تورپاق اوخويوردو قوشلار ديلينده * اينله ميردي اؤلكه م يادلار الينده
ياشاردي گؤز لريم قيزيل گولونده * شهيدلر سيماسي اؤزومه گؤلدو

oooo

اؤفوق آليشirdي نورلا اوزاقتا * گئجه اري بييردي بوز تك شافاقتا
ايشلريم گؤزلوردو مني قاباقتا * چاليشماق سئوداسي اؤزومه گؤلدو

دلارام

آقاي ج - ص اصغر بين غزلىندن :

سنسىز داخى دونيا منه زينداندى دلارام
زيندان ، ابد ، عاشيقه هيجراندى دلارام !
... سؤنمز بو محبت من اونودمام بو خيالى
عشقين اودى سينه مده فروزاندى دلارام .

اوزاقلاردان گلن سلام

پاكستان دا . يشا وردن آقاي عبدالرشيد جوهرى - نين مکتوبو چوخ
ماراقللى و دقته دگردير . اول بو قدهر اوزاق يولدان بيزه قدهر گلن
دوست سلامى اوخوجونو دويغو لانديرير . ثانياً آنلاشيلير كي " وارليق "
- ين شرق توركجهسى ايله دانيشيب يازانلار آراسيندا دا اوخويانى و
تقدبر ائدهنى واردير .

مکتوبلا بيرليکده ، يئنه حعتاي لهجهسى ايله يازيلميش بير غزل
ده واردير ، او شعردن اؤرنه كلر :

شام هجراندين قارا دور گئجه و گوندوزيميز
غربت و ماتمه كئچدى عيديميز ، نوروزيميز
... " جوهرى " مجروح ليك دشتيغه گيزوب صبح . و شام
سؤسوز نان سيز بولوب هريان قراقتى گوزيميز
اييزيم كي واردير ...

ايندى ده ، آراز قيراغيندان گونده ريلميش اوخومالى بير شعره صيرا
كليز ، آقاي الف - كاف شجاعى نين شعريندن :

قاناد سيز اوچارام آدين گلنده
آغلاسام ياخسى دير سنسىز گولنده
اؤزومو گورمه سم نين گيله نده
يولونا قويماغا اؤزوم كي واردير .

آيرىليق سنى ده من تك يوراندا
سلسه سن گلهرم قاردا بوراندا
آياغيم يورولوب يولدا دوراندا .
سؤرونوب گلمه كه ديزيم كي واردير

خبالیم دولانیر ساغدا سولوندا * قولومو سان گیلن هرآن قولوندا
قورخمورام اؤلومدن سئوگی یولوندا * اؤزوم ده قالماسام ایزیمکی وار
دیر.

اولماسین

ارساران - دان آقاي سید اسد حسینی - نین شعریندن :

رشته، وحدت قیریلماز گر اولامهر و وفا
یار، یارا اولسون وفالی قوی زیا هنج اولماسین
پاک و طاهیر یار یولوندا هنج یارین گئتمز جانی
عفت و عصمت هاندای بی بها هنج اولماسین

مورواری سیز صدف

اردبیل - دن آقاي عباسعلی یحیوی ائلچی نین شعریندن :

وارلیغین سزین دویام سئیر ائتمیشم دونیالاری
باش آغاردیقجا زمان بیر - بیر پوزور رؤیالاری
اکدیگیم گولر سولوب، گولوم ملال ایلن دولوب
من او مجنونام کی الدن وئرمیشم لیلالاری
... ایتگین انسان تک دولاندیقجا حیاتین یوللارین
گذدیریر دوران منی آیسیز اوزون یلدالاری
آغ گئینمیش نازلی صبحون التیهابین دویماغا
سلورم دیبسیز قارانلیقدان گئچن دورنالاری
... زندگانلیق بیر صدفدیر بوش قالب مورواری دان
کوهنه بیر اوزگونجو تک چوخ گزمیشم دریالاری
و شاعرین بو بئیتی اوچون خصوصی تشکرلر :

ائلچی آز یانشا دادیمیش سوزونو یوخدو دادان
"اولکر" و "آیتانین" اولدوقجا سوزو بال سوزومو!

اکینچی

آقاي ع . آذرخش - یین گؤندریمیش اولدوغو شعریندن :

تورپاغین شهدلی چیرپینتی سینی
اکیلیب آستاچا چیمدیكله توتار
قیریشیقلار بؤروویوب گؤزلرینی فیکره باتار
"برکت بوردادیر، وارلیق بوندا .

تندیرین ایستی سی ، آغ توستوسو...
 دیرلیک و زورمالیق بوندا .
 جانی نین آغریسینی هئج زادا صایماز
 توخومون سیدی ، سوواردی ، زمی سین تکجه بوراخماز .
 اکدیگین یاخشی بئجرور، آنا تک ساغلار اکینجی ...
سلام وئردیم ...

تبریز - آقای محمد حسین طوفان - ین منظومه سیندن بیر پارچا :
 سلام وئردیم، نسیه سلام آلمادیز * یوخسا سسیم قولاغیزا چاتمادی؟
 یارانیشدا بیریاراندیق هامیمیز * ظالیم فلک منی سیزه قاتمادی

کاسیبلیق

اردبیل - دن آقای عبدالله بهمنی - نین شعریندن :
 کاسیبلیق ، کاسیبلیق ، آمان کاسیبلیق
 هر درددن یامانسان ، یامان کاسیبلیق
 ... هر زمان آغلادیب بیر چوخ انسانی
 گوز یاشین ائیلهین عمان کاسیبلیق .

بو شعرین بیر قافیله خصوصیتی نی یازمادان گئجه مه یه جه بییک :
 شعرین ردیفی " کاسیبلیق " دیر و ۸ بنددن عبارتدیر ، هر "بند"
 ده ۴ بئیت وار . قافیله لر بونلاردیر : یامان - دومان - عمان - یومان
 آتان - ساتان - قاتان - چاتان / هاچان - آجان - ساچان - قاچان /
 بوغان - فغان - سوغان - دوغان الخ .

نامه

اورمودان آقای حبیب دانالو - نون شعریندن :
 گر قلم آلا یار نامه یازا * لاله لر چیخار قیش دؤنر یازا
 اوجا بویوندان یازسا نامه ده * باخمارام داها سروایلن نازا
 ایستهرم یازا هورمه تغلیندن * اوره گیم اغوزون ایتیره - آزا
 وصل وعده سین وئرمه نامه ده * قاتمارام باشی چوخ ایله آزا
 اما یازمسا نامه سئوگیلیم * گوز یاشیم آخار دؤنر آرازازا

درد و غم

اردبیلین ثمرین - یندن آقای م . رضا رسیورون درد و غم فریادلاری

ایله دولوب۔ داشان منظومه لریندن بیر پارچا :
من رضایام قان قلبیمی آلیب دیر * فلک منی درد و غمه سالیب دیر ،
بیرکسیم یوخ درد و غمی می بیله * قلبیمده درد آنا بار اولوب قالیب
دیر
عشق ، تبریز ، باهار

آقای بختیار نصرت۔ ین شعریندن پارچالار :
دئدی نه فکره دالمیسان ، * نیه سارالیب سولموسان
عشقیمده عاشیق اولموسان ، * آل قلمین یاز بیر یاندا
۰۰۰۰
یار اوزون چکیر گۆزه * قوربانام او قاش - گۆزه
اوره گیم اوچوب قونور * آی قاباقلی تیریزه

۰۰۰۰۰۰
باچارین عشوه لی غمزه لی قیزی
سؤگودون بویونا مخمل دون توخور
عشقین آتشی ایله آلیشان بولبول
سازی ایله گولره سؤز قوشوب اوخور .

یوللار

اراک۔ دان آقای علی صمدی نین " عمی یولا بیر کورپو قوی " باشلیق
لی شعریندن :

یوللار سحر شافاغی نین آخاری دیر ،
یوللار سرگردانلیقلارین آخیری دیر
یوللار قوجا کندیمیزین دویغو دولو
دونیا لارا قوجاق آچان قوللاریدیر .
عمی یولا بیر کورپو قوی :
بیر ناغیل دی ، بیر شعر اوخو
بو یوللار اوزون

بویوللاری آشماق اولماز دیزین - دیزین
یوللاردا دیر گئدیلمه میش ، گئدیله جک

نچه - نچه سفرلرین آیاق تۇزۇ . . .

عمی یولا بیر کورپو قوی ،

بیر بوی بویلا ، تئلی سازی باغرینا باس بیر " جنگی " چال

اونودولموش هنيرتيني يولا قايتار ...

گلين

تبريز - دن آقاي علي اکبر ترابي - نين شعريندن :
من باهارام ، ياخين گلين * من گلشم باخين ، گلين
داهابسدير بو گيزلن باج * ياشيليقلار چيخين گلين
من گلشم ، سئلر- سولار * داغ - دره دن آخين گلين
قارشينيزي يولدا آلسا * داش - قايناي ييخين گلين

oooo

يغيب گتيرميشم يولدان * هرنه گوزهل - گويجک قوش وار
قاطار - قاطار دورنالاري * گويده هرنه قارانقوش وار
سؤوقت گتيرديگيم فرشده * آغ- الوان گول وار ، ناخيش وار
من دئميرم ايشلر بيستدي * ائل دئميشلي: "ياي وار ، قيش -
وار .."
ايلک شعر

تبريز - دن آقاي رحيم عياني اسکوئي - نين يازميش اولدوغو ايلک
تورکي شعريندن :

مست ائيله دي عاشيقلريني چشم خومارين
عادت بونادير مئیکده مستانه سيز اولماز
... ياز گئتدي خزان گلدی ، چيچکلر خزل اولدو
زاييل ائله مک بو غمی پيمانه سيز اولماز

گيلئي

آقاي عباس عباس زاده " مسکين " ين شعريندن :
گئچن گون مجلس احبابه گلدی صحبتين " وارليق "
هامي تحسين ائديردي قلبدن خوش نيتين " وارليق "
اؤرددی هرکيم اظهار نظر حقينده سؤيلردی
گؤروم اولسون گوني گوندن ايشيqli شهرتين " وارليق "
آچيلدی ديللری بولبوللرين فصل باهار اولدو
گليب شوقا اوخور تورکي ديلجه ملتین " وارليق "
سعادت آرزو ائتديم سنه خلّاق اعظم دن
اوميديم بو ، ائده دونياده آرتيق عزتین " وارليق "

.... سۆزوم یوخدور بو اقدام ایله گلدی شووقا شاعیرلر
 اقدر اظهار اشعاریندا قدر و قیمتین " وارلیق "
 اقدرسن درج هر " صایی " ندا لطف و اشتیاق ایله
 اولارین حالینا شامیل اولوب چون رحمتین " وارلیق "
 و لاکین من ده یازدیم اوچ نمونه فیشدا گؤندریم
 نه ایتمیش سۆی حتی آچمادین دا پاکتین " وارلیق "
 ندندیر بیلیمیرم وجهی بیزه کم التفات اولدون
 تشکر 'ئیلهرم بیر کلمه یازسان غلتین " وارلیق "
 یوخوم اشعار یازماقدا مهارت بو مسلم دیر .
 یویور ارشاد اوچون کیفیتین کمیتین " وارلیق "
 نه قدری عؤمرو واردیر عؤمرونه " مسکین " دعا ائیلر .
 بیله موهوم یازماقدان کم ائیلر زحمتین " وارلیق "

آچار

" عندلیب " - ین شعریندن :

هامی مشکوللر اوچون صیروی دونیادا آچار ،
 " عندلیب " - ین قیفیلین آج بو آچار ایله گؤنول .

قوشلار

زنجان - دان آقای عبدالله مرادی - نین شعریندن :

گؤیدن گئچن قاطار قوشلار
 نه خوش غمسیز اوچوشورسوز
 بو معشه دن او معشه یه
 اوچماغا قاناد وورور سوز

سیر ائدیرسیز قاطار- قاطار * او تایلاری ، بو تایلاری
 اوجا- اوجا داغ باشیندان * درین- درین دریالاری ،
 سحر- سحر خومار گؤزلر * بولاق سوی ایلن آییلیر
 حیاتین شن نغمه لری * اؤلکه لر ایچره یاییلیر
 من ده اوزاقلاردان باخیب * اوچماغینیزا دالارام
 ایتکین دوشن آرزولاری * سیزلرده من آختارارام

.....

اؤزگه ده نه گوردوک ...

اورمیه دن " سولماز " احوجوموزدان صمیمی بیر مکتوب آلمیشیق
ایلک دفعه تورکجه کاغاذ یازدیغینی دهئیر، لکن ، جمله لردوزگو
و نثر ساغلامدیر . مکتوبون صونونا علاوه ائتدیگی شعریندن بیر
نچه مصرعی برابر اوخویاق :

دۆز یولدان آزیبان داشلیغا دوشر
اؤزون چالار داغا ، دریه ، داشا
آیدین گونو اولار قارانلیق گنج
بیر زامان اویانار ، سئل باشدان آشا ...

oooo

آنانین لایلابی هنج اوندولار می ؟
بیلیمیرم نه اولدو اونوتدوق اونو .
کؤکوندن آیریلان اوتلار سارالار
اؤزگه ده نه گوردوک بیز توتدوق اونو ؟ ..

راحاتلیق

تبریزدن آقا احمد آذرلو بیزه بیر کیچیک حکایه گوندرمیشدیر .
ساده دیللی و آخار افاده لی " راحتلیق دالیسینجا یولا چیخمیـش
شاهزاده نین " حکایه سی بئله نتیجه له نیر :
راستلاشدیغی و اونو تورپاقدان چالیشدیردیغی قوجا کیشی
شاهزادایا دهئیر :

" سن تورپاغا باش اگیب ، زحمت چکیب ، ایشله دین . اونا گؤزه
یغدیگین چوره ک ، ایچدیگین سوسنه چوخ لذت وئردی . اوتلار
اوزه ریننده شیرین یوخو ، آرزیسیندا اولدوغون راحتلیغی سـننه
گؤستردی ... "

اوقارایا بنزهمز بوقارا ...

" اسکو " دن آقا حاجی رجائی اسکوئی " نیسگیل " - ین " صدام
حسین " آدلی شعریندن بیر نچه شطیر :

کلفچه‌نین سن آقام اوندا باشین ایتیردین
بوخلامیش دار آغزین یئککه تیکه گوتوردون
لاپ باشدا ایرانا سن حمله - هجوم گتیردین
او قارایا بنزه مز بو قارا صدام عسین .

"پئشاور" - دن گلن بیر سی

"پاکستان" - یین "پشاور" شهریندن آقا عبدالرؤف نغیر
فاریابی "ارلات" دان اؤزبک لهجه‌سینده صیمی بیر مکتوب‌آلدیق
بو عزیز اوخوجو مکتوبونو بئله بیتیریر :

"بیر پارچا شعر اؤزبکجه لهجه‌سینه کیم ظهیرالدین فاریابی‌نین
آنادان توغولقان (دوغولان) تاریخده رایج دی ... اؤز طبعیمدن ..
ییاریلدی (یوللاندی ، گونده‌ریلدی) وارلیق مجله‌سیقه .. یازیلما -
سینی ایستیرم کوپ (چوخ) صایقیم ایله (حرمتیم له) " :

بغیر قانی

فلک بیداد ایله آلمان فولومدین اختیاریمنی
کیمه ایتای کیمه سوزلای بو هینگلیغ اضطراریمنی
توتولمق ایستهدی کونگلیم منی دام حوادلندن
قنی بیر همدی ایتسم کونگله نرسه باریمنی
بغیر قانی کیلر یوزه ینه یاش اورنیغه هرمد
یورک قانی ایله یازدم کورینگ ال یادگاریمنی
نغیر ایله چکیب اون لر حزین اوتتی بوتون عمروم
کچیر بویله منی حالیم سورامانگ روزگاریمنی
"مذنب" یین نوه‌سیندن

ساوه‌لی شاعیر مذنب‌ین نوه‌سیندن بوندان بیر مدت اول بیر
منظوم مکتوب آلمیشدیق ، اورادا محرر وارلیق و وارلیق - دا ساوه
شاعیرلری حقینده یازیلان تحقیقلردن اؤتری منتداریلیغینی بیلد-
یرمیشدی . هله شاعیر باباسی باره‌سینده چیخان یازی اونو چوق سئویندیرمیش-
دیر . بو مکتوبدان صون بیتلری برابر اوخویاق :

مذنب‌زاده تقدیر ائله اوستاددان * وارلیق مدیریندن دوکتورجواددان
خالی دگیل شعرین البت ایراددان * باغیشلار شاگیردین ناشی کارلیغین

- مجله میزین صحیفه لری دار و آرز، ایکی نومره نین آراسینداکی زمان اورون و دوستلارین لطفو ایسه چوخ دور . بیرده باخیرسان گلن کاغید لارا و شعرلر میزین اوستونده . ییغیشیب ، قالیب .
- بورادا حتی ایچلرینده چوخ چوخدان دیر سیرالارینی گؤزله یین لرده واردیر . بو عزیز دوستلارین آدینی درین حرمت و تشکرلریمیزله چکیریک . انشاء الله بیزی باغیشلارلار . ساغ اولسونلار :
- * اسلام قوشونو سربازی آقای عطاء الله امیری نین جبهه دن گؤندر میشا اولدوغو شعرلری و محبتلی مکتوبو اوچون ،
- * شاهین دژ ده آقای حسینعلی زاده نین گؤنده ردیگی دادلی کاغید و فرانسیز شاعیر لامارتین - یین " کؤل " منظومه سی نین بیرپا رچاسی نی موفقیت له دیلیمیزه چئویرمه سی اوچون ،
- * اسکو ده آقای حاجی رجائی اسکوئی " نیسگیل " ه مکتوبو و شعرلری اوچون ،
- * مشهددن آقای علی اصغر مقربئی فره مکتوبو و بیزه یازدیعی اوره ک وئرن سؤزلری اوچون ،
- * آقای مصطفی ترک نژادا مکتوبو اوچون ،
- * تهران دان آقای غلامحسین ولائی دن مکتوبو و شعری اوچون .
- * آقای عزت نادری دن شعری اوچون
- * تبریزدن آقای علی - یه سرپل ذهاب دا یازیب گؤندر دیگی شعر اوچون ،
- * تهران دان آقای صابرین مکتوبو اوچون ،
- * تهران دان آقای هدی عبدی دن مکتوبو اوچون ،
- * میانادان آقای عزت الله یگانه دن مکتوبو و تشویقلری و شعری اوچون ،
- * تبریزدن ه . ر . راحل آدیله آدلانماسینی ایسته یین اوخوجوموزا شعرلری اوچون ،
- * تبریزدن آقای سیر اسماعیل جباری نژادا معنا دولو شعری اوچون ،
- * گرگان دان آقای گلدی کوچکی - یه آقای لطیف گلی - نیین

شعرلزينى گوندرديگى اوچون ،

* همدان - بين قوروا - سيندان آقاي پرويز محمدى - يه شعرى
اوچون ،

* موغان دان آقاي ائلدارا شعرى اوچون

* آقاي آذر ياشارا لطفلى مکتوبو اوچون ،

* تبريزدن آقاي بهرام حق پرست - ه وئردىكلرى تاپشيرييق

اوچون ،

* مشهددن آقاي عين الله زحمتى - يه مکتوبو شعرلى اوچون ،

* اردبيلدن آقاي غلامرضا صفوى يه تشويق و تقدير دولو مکتوبو

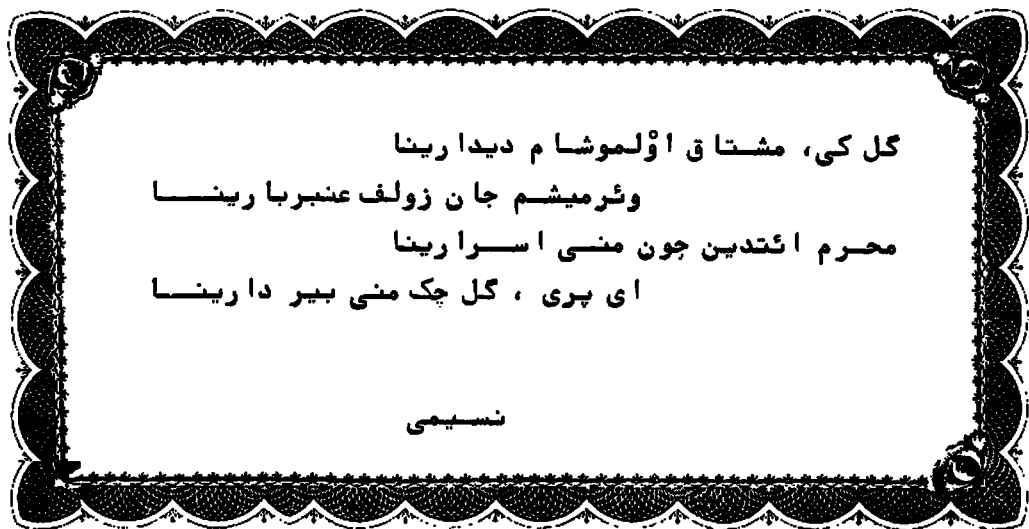
اوچون ،

* مياندابدان آقاي عوض احمدى ساريلمازا مکتوبو و شعرى

اوچون ،

* آقاي محمود نوبهارا مکتوبو و شعرى اوچون

تشکرلريميزى عرض ائديرىک " وارليق "

۱ - قوجا سؤیود

زمرد بیرچایین دینج ساحلینده دورور قوجا سؤیود دالسیز - بوداقسیز
غملی دیر او، ایلین هرفصلینده آنجاق یئنه دورور وقارلی، یالقیز

ساغ - سولون آلمیش دیر آغ قلمه لر یئردن گۆپه قالخمش فواره لر تک
بعضا کی، بولودلار یئره یاشالر همدم اولور اونا گاهدان گۆبه لک

بیردیر، اونا، زمان باهار، یای، یاقیش

دادماز طراوتین یاشیل باهارین هر زمان یارالی، دایم چاپلمیش
ایتیرمیش بابک تک پولاد قوللارین.

فکرلی گوللره، اولتارا باخیر بیرسی آچیلیر، بیرسی سولور
هردن بیر آغاجین ولدوزو آخیر کؤکوندن قورویور، اودونلوق اولور

بناخیر طبیعته قوجا مان سؤیود سؤزلر جان وئرمکده اولان دیلینده
دینمز قالیر ولی هر زمان سؤیو زمرد بیرچایین دینج ساحلینده

اوجالماغی قیسا، عوموری اوزون کؤتوکله نیب... آما کؤکو وار یئنه
زمانه هئی سورتور یئرلره بورتو آنجاق او، قول آتار، اوجالار یئنه.

شهریور ۱۳۶۳

۲ - دؤردلوک

قیش اولسا دا، هاوادا یای دادی وار
ایچین دوستلار! کی، داغدا جای دادی وار
بو دونیادا، آزی یوز ایل قالاسان
سویله سن، سفوه سن، آی دادی وار..

سهراب طاهرین "من انسانام" عنوانلی حکایه سیندن :
یازیمیزا کؤچوروب، گوندهرن : الف - آذرلو

* * *

شاه، اؤز الی قیلینجلی فراشلار یله، بیر نورکیمی آخان چابین کناریندان
دبدبه و طنطنه ایله گئچرکن، هامی باش اگیب، اؤنون قارشیندا ایکی قات
اؤلور. آنجاق، اوزوندن وسا ققالیندان نور یاغان بیر قوْجا باش اگمه دی .
ای قوْجا، سن کیمن؟ - دئییه، شاه اؤندان سؤر وشدو .
من انسانام .

فراشلار و نؤکرلر قوْجانین بو سؤزوندن قورخوب، ال - آیاغا دوشدولر .
دئی کی: شاهین رعیتی !

من هئچوقت رعیت اولما می شام ! - دئییه، قوْجا مغرور بیر حال آلدی .
سن رعیت سن ! - دئییه، شاه باغیردی .

یوْخ، رعیت دگیلم !

فراشلار، قوْجانی هدهله دیلر: گئت، شاهین آیاقلاریندان اؤپ !

آیاق اؤپمکا وچون دوْداقلاریم یوْخدور !

گئت، شاهدان خواهش ائت، عذر ایسته !

عذر ایسته مگه، خواهش ائتمگه دیلیم یوْخدور !

بس آغزینداکی دیل نه دیر؟

اؤ، یا شاماق و یاراتماق اوچون دور .

یا شاماق و یاراتماق اوچون اولان دیل کیلسین ! - دئییه، شاه، وار گوجویله

قیشقیردی . اوزاقلارا سس دوشدو: دیل کیلسین، دیل کیلسین !

فراشلار، قوْجانی دؤرد طرفدن احاطه ائتدی لر . وزیر، قیزیل دسته لی خنجری

قوْجانین آغزینا سالیب، هرله دی، قوْجانین دیلینین بیر پارچاسی قوْپس دی،

یغره دوشدو . اؤنون دیشلری نین آراسیندان قان آخیردی، آیاقلاری آلتینا

دوشموش دیل پارچاسی ایسه، چراغ کیمی هر طرفه ایشیق ساچدی . شاهین گؤزلی

قاماشدی . آتلار اورکدی، شاه دوشوب، دیل پارچاسینی آیاقلار یله تاپتالا -

ماق ایسته دی . آیاغی یان دی . اؤ، غضبه دئدی :

تورپاغا باسدیرین !

فراشلار، تورپاغی قازیب، دیل پارچاسینی باسدیردی لار . تورپاق یان دی .

سویا تونلایین ! سو آلولان دی . چکیج آلتینا قوْیون ! چکیجه زندان

اریدی . قایالارین ایچینده گیزله دین ! قایالار پارچالان دی . قیلینجلا

دوغرایین !

دوْغراييين ! فراشلارين قيلينج توتان اللرى و كيرپيكلرى يانيب ، توكولدو .
 اونلار ، نه ائتديلرسه ، ديبل يئنه ده اول كي كييمين گور ايشيق ساچدى ، سونمه
 سويومادى ، پارچالانيب داغيلمادى . بو وضعيتي گوروب ، شاهين بيغـلارى
 ساللاندى . آغزى نين بوجاقلارى آشاغا اگيلدى . قوجانى گورمه مك اوچون
 اوزونو يانا چئويردى . او وقت اونا اقله گلدى كي ، كور اولموشدو .
 آي آمان ! گوزلريم ياندى . اوره گيم پارچالاندى – دئييب ، اوز فراشلار –
 يندان امداد ايستهدى .

يالان دئييرسن ، يالان ! – آغ ساققال قوجا دئدى . شاهين گوزو ، اورگي اولماز .
 قوجانين سسين ائشيدن شاه ، اضطراب و غضب ايچينده اوزونو ايتيردى ، آتيني
 مهميزله ييب ، سول اليني گوزلري نين اوستونه قويدو ، بوتون گوجويله ظلمته
 چايدى . مودريك قوجا باخيب ، باخيب گولدو ، اونلارين آرديجا بئله دئدى :
 ديلى كسك اولماز! انسانى قول ائتمك اولماز! صورنا ، اگيلىب ، اوزديل –
 پارچاسى ني گوتوردو ، اونون قابارلى و دامارلى او وچوندا ، ديبل پارچاسى
 آلماس كي مي پاريلدادى و قوجانين آغزيندا خوش بيرنغمه يه چئوريلدى .

* * * * *

اوخو حولارين شعرلريندن

رضاتيريزى

اوره گيم باغليدير آنا ديليمه
 مضراب دا ديللهر تئللرده گزه
 ازيلمز هئچ زامان دوشمز آياقدان
 ائل لرى دولانار ، ديللرى بزهر .

اوره گيم باغليدير آذربايجانا
 هر گون شهرت لهر ، هر گون اوجالار
 بولوت دالغاسى دير سرحد تانيماز
 هر گون قانادلانار ، هر گون اوجالار

====*==*

چشم قصه عمر به انبارش دو سونو لرسد سیدن سارالب مولد و سنن کول ناماعین
 دید صبح در بلوکلاست لیرک بر پارچا مده بر آتشی صنوموشی باغین
 حسین جاوید

ایلیک محبت

ایلیک	... اوشا قلارین بیریر ایتنا گلدی
فکلین قلبیله دیادی حالیمیا	ساکو آلوده دوشدو یازیق جانیا
تچون کرک اوسد کولوم سوزدی ! ...	اولار کرک ایندی نیم اولادی
نزلادیم اوشا دیم کلفینی سوردوم	اول کویمک کچمک قیزی کوردوم
سن اوسان اودا اولاپ سن نوزدن	ایلیک بونون یوخ، دوشکی سن - سن
بادام لپ لزی اطلوس بوردومش ...	بیر ایلما کیمی سیرا کچی بونوموش
صباح ایتدی جکی، بو کون میریر	کوردو نور طبیعت پنخ نه ایتمیر
وارا تلایب بران دوشی لوزده	ایلیک تاریخی قریخ ایل گری -
اونون یاسیندا سن کوردوم	تایخ آینا سیندا قیزی دگیل
یار انیش دیر سن کانت دینا کوزلی	اومینا دگیل دیر نسرین دیر، بیلی
آغرتیدا، بوز فودا، لاب کوز تاشیدا	آنا سین دگیل ارون دورت یاشیدا
بیرانا، بیرالا، جغت کوزده	نه قدر اوشا لیس، نه قدر بیر لیکت

نہ دیکھیں دیر میرا بونی . بوخون

قرینہ یار ادیب سے طبیعت

بوخون کی کوزوب ، نیزیرہ دوزوم

دیکھ : - اوین نہ دیر؟ نہ دیر سو اوین؟

اودا خارا فالت لایر جواب دیری

دیری : - عی میہ فرین دیر ادم

صباح کی م بیدر ، انصیب قسمت !

اوند دیکھیلر سو یاریم تمیم

بو قدر دوشونجہ ، بو نجاکالی

گوزر جکین ، اوز تودوم گوزیرولای

اونون جمالیند اللہ ہی گوردوم

سیقینیم او اتین بریرو جاقیا ،

مغز باغیشیا ، اینجی دیشینہ

اولا گوزونہ ، شیرین سوزونہ ،

باخاراق عرق اولدوم حریردن

+ ۲ ۲

۹ ۲ ۸

* ۲ ۲

دوین کی سنی من گوردوم بولون

نہ قدر قادر دیر بو اولو حلققت ! ...

اونو او حسی اراق ، ادیبی سوردوم

او گلنہ جیران قیریم ، سیدیر صیادین ؟

تکنت جواب دیری . پیر لیب دیری

بدلیکت عیادی غیم سو یاریم

کیمہ بخش ایزہ جانت نمی طبیعت !

اوند اتلی اولو صیادیم غیم ...

بو حاضر جوا طین ، او ای جانی

سسدیم اورہ کدن پروردہ کاری

دوئی ، بولونو ، شبا جی گوردوم

او گول ایاغیا ، ال دوداغیا

او ای جمالیا ، کامان قاشیا ،

او سرد قاشیہ ، گوزشیر اوزو

او کلاپ اوزون کن ، دوز کلس بین

آفتاب طلوعت، احسن خلقت

او قارا تور باقدان آیی - لون یار اید

حیف! ناکام اولدو ابلت مجتیم

حیف تو و دیشمادی اوره کله ییز

حیف بو شیدانی بی شم اولدو

سن فیزل گول اولدون سن شید او بول

یازیق عشق او غرزدان مغلوب اولانا

بلده و الیم سوراغین سزادر

بلده یار پاق تک اسپر اوره کیم

بلده کوز لریم انتظار چکلیر

سن ای ایلک محبت ابدی باشا!

۱- آدلارین بعضی حرفی کتیب

۲- قلاق قافیلری

آفتاب یار اوانا، احسن نسبت

منی ده او خوشه و زرخون یار اید

یازیق! پشیمانین اولدو قسیم

حیف بیر شه دی دیکلر ییز

حیف بو منتو تون در در اولدو

آنجاق منه قسمت اولدورن ای گول!

یازیق شوئی گولون انا کام سولانا

نیم دیر لیک ضویوم، دوز اتمیه ابر

بلده بیر سن، آرزوم - دلمیم

بلده اوره کیم سنی ایسته میر...

تو کا غر دم سنین له عشین باشا

غ - آزاد

۲- شواید - فاییل

حسرتلوک

هر دیکه چخارام اوتدور دمیردور	هر یانا باخارام قالمو چامیردور
یازقی یازان قلم لرین سنایدور	الدن گدن اگیت لردور عمر دور
حانسی داش ادر دور بو اوما یانماز	ا درگوم قارولوب توشده دایانماز
بیره بیدار دن رادین یانایدور	نازلی یار آغر اوخودان او یانماز
غربته بگانه ی قاروشوشم	قاروم قارداش دن اوز قاروشوشم
نه اولار دور. یاش سخت او یانایدور	کنده دشمن لرین باروشوشم
هر سالینان سفره آغر یغینلار	هر قونان کوچ کوچه یوردو داغیلار
یکاش فلک گردش دن دایانایدور	هر کس گیرکون اجل نازین قدار
حق بولون نرؤشوشام زنبان	دو بوشام بگانه دن آشنان
پر کلک دور ایوانما قونایدور	به بد خوش خبر ملک سبان
اما اوز دردنون درمانی یوخدور	"ساتی نون جامی نون ایچنی چوخدور
کاش علی نمت قانیا بو یانایدور	سوز لری ناکسر باقرینا اوزدور

آتالار سۆزو

آتالار سۆزو اؤگود دور بیسه
یوز ایلر، مین ایلر دئیله جکدیر
ائله یاخشیلیغی، سن آت دنیسه
بالیق بیللمسه ده، خلق بیله جکدیر

- * آتا گوج ، آداما عقل لازیم دیر
- * ائل یومروغونو گۆرمه یین ، اؤز یومروغونو باتمان سانار .
- * ائل گچن کۆرپودن سن ده گچ !
- * اگر واریندیر ، عالم یاریندیر !
- * هامی یا حرمت ائله ، حرمتین اولسون .
- * کوسایا ریشخند ائده نین توپ قارا ساققالی گرهک .
- * عقلیلی کمال آختارار ، جاهل مال .
- * عقلیلی دوستونو هر زمان خاطیرلار . عقل سیز - ایشی دوشنده .
- * آخماق ائلا سکوت ائدنده عقلیلی گۆرونر .
- * سۆز سۆیله دیگین آدامی تانی ، صورنا اونا سۆز سۆیله .
- * یازانا باخما ، یازدیغینا باخ .
- * نامه یازماق آسان دیر ، یارا ییشتیرمک چتین !
- * عقلیلی دوشمندن قورخما - دهلی دوستدان قورخ .
- * آنلاپانا بیرجه میلچک سازدیر ، آنلاپامانا زورنا - قاول دا آز .
- * بلدچی له گفدن یورولماز .
- * دهلی دؤوران سورهر ، عقلیلی مقام گۆزلهر .
- * آچیغین اولی دهلی لیک ، آخیری پشیمانلیق .
- * علم بیر خزیسه دیر ، نه قدهر صرف ائده رسن ، او قدهر آرتار .
- * علمینه عمل ائتمه یین عالم ، الینده چیراغ گزدیزن کورا بنزه ر
- * حیله . ایله ایش گۆره ن ، محنت ایله جان وفرهر .
- * جاهل دن قورخ ، اصلان دان قورخما .
- * قلب اششگ قایانین قیراغی ایله گفده ر .
- * کور کورا کور دئمه باغری چاتلار .
- * عقلینی اششگ عقلینه وفرسن ، چکه ر آپار زمی سینه

(آذربایجان شاهسئوهن (اٹلسئون) لر طایفالاری نین آراسیندا

یاییلان آتالار سؤزلریندن)

- ۱ - سن سایانی سای ، گؤر فلک نه ساییر .
- ۲ - هر عاشیقین بیر دئورانی وار .
- ۳ - هر گؤزه لده بیر عیب اولار .
- ۴ - همدان اوزاق منزلی یاخین .
- ۵ - انسان قانات سیز بیر قوشدور .
- ۶ - تئز ائولهنن ، تئز آیریلان پئشمان اولماز .
- ۷ - عاشیقین سؤزو قورتاراندا یاریم - یاریم دئیهر .
- ۸ - ایت موتال دان ال چکهر ، موتال ایت دن ال چکمهز .
- ۹ - ایپهک خوار اولوب ، ائشک لره چیدار اولوب .
- ۱۰ - زورناچی اولسان ائوز طویون اولار .
- ۱۱ - چهزه گن آتین ، چهزه گن قولونو اولار .
- ۱۲ - ایت ، ایته هوره ر ، هایا گئندنه بیر گئده ر .
- ۱۳ - تارون نان (تاریندن) دئوندون ، دئوندون . کیروه تن نئیهدئوندون
- ۱۴ - ایندی اولدون دگیرمانچی ، چاگیر گل سین دن کور اوغلو .

آچیقلامالار :

موتال : بیر بوتوو قویون دریمی دیر . اوندان پنیر ، یاغ و آیری بیر
شعی لر ساخلانیر .

قولون : آت بالاسی . هورمک : واقیلدا ما ق . های : سس .

کیروه : شاهسئوهن لر آراسیندا اوغلان سنت طویو توتماغی بیر شانلیک
قاعده دیر . اوغلان اوشاغین سنت ائله یین وقت توتانا کیروه لقبی
وئرلییر . دلاک کیروه نین یاردیمی ایله اوغلانی سنت ائله ر . کیروه
اوغلانین آتاسی نین ان بیرینجی یولداش ، قوناچیسی ، قارداشلیغی
ساییلان بیر آدام دیر . بوندان صونرا سنت اولان اوغلانا یوکسک بییر
وظیفه ساییلار کی ، ائوز کیروه سینه حرمت ائله سین .

"عشقىنى قىلبىمە ، بختىمكىمى يازمىش قىلمىم
سن گۈزلىر گۈزلىندىن دىن گۈزىل سن گۈزلىم"
"س.رستم"

دۆز ، او آندا كى ، گۈزوم دۇشدى سىن گۈزلىرىنە
يىل اسىب ، وۇردو قارا تىللىرىنى بىر - بىرىنە
اۆرەگىم چىخدى جانىمدان ، داھا گلمىر يىرىنە

يىخدى عشقىن منى ، انصاف ائەلە ، بىر گل دۆزەلىم
"سن گۈزلىر گۈزلىندىن دە گۈزىل سن ، گۈزلىم!"

دۆشموشم تىلكىگە ، چۇخداندى كى ، يۇخدور گلەنىم
نالەمى ، آھىمى ، احساسىمى يۇخدور بىلەنىم
سۆيۈم تىرنگاھىنە دلە مېن يۇل بدنىم

گل ، بىر احسان ائەلە ، اى سۇگىلىم ، عشق ازلىم
"سن گۈزلىر گۈزلىندىن دە گۈزىل سن ، گۈزلىم!"

موسىقى نىشە وئىرىر كۇنلومە سىندىن اۇتەرى
سىننى عشقىندە گلىب شعرىمە حۇرىلە ، پىرى
سىندىن الھام آلىرى مرغدىلېن نغمەلىرى

اى گۇلوم ، اى چىچگىم ، اى مەنە جاندىن ايرەلىم
"سن گۈزلىر گۈزلىندىن دە گۈزىل سن ، گۈزلىم!"

ياخىن اۇلدوقچا ، سىننى حسن كمالىن گۇرونور
چۇخ اۇزاقدان دا ، يىنە شەم جمالىن گۇرونور
نگران عاشقە اۇمىد وصالىن گۇرونور

نەيلەيىم من ، كى ، سە باغلىدى آرزوم ، اىلىم
"سن گۈزلىر گۈزلىندە دە گۈزىل سن ، گۈزلىم!"

وئردىن اۇ شەھ لىبىندىن مە بىر جرعە شراب
ائىلەدىن آتەش عشقىنلە مەنە خانە شراب
اۆرەگىم ياندى ، وفاسىز! ، جگىم اۇلدو كىباب

بۇدو دىردىم : كى ، نەدىن بىر دە سە چاتمىر اىم
"سن گۈزلىر گۈزلىندىن دە گۈزىل سن ، گۈزلىم!"

يوسف ۱۳۶۵/۷/۱۵

چوخ پریشان ائله دون حال پریشان نیمی سن

کفر زولفونله آپاردون منیم ایمانیمی سن
یاغدون ارکانیمی یاندیردون عجب جانیمی سن
ماه تابانیمیدین ای منه همدم گجه لــــر
ایندی بیر لحظه چراغان ائله ایوانیمی سن
شانه عشقینی چکدیکجه پریشان زولفه
چوخ پریشان ائله دون حال پریشانیمی سن
الیمین داد- دوزو یوخدیر بیلیرم ای دوزلو
دئییرم گوزله کی سیندیرما نمکدانیمی سن
منیم آیدین سحره چاتماغا سروانیمسان
سور، بو یورقون گجه لر یوللاری کروانیمی سن
بولبولم ایندی سالیبلار منی زندان ایچره
سیندیر اول تیشه اعجازیله زندانیمی سن
تیر غمزه نله سرای دلی ویردین، بیخدیسن
عجب آباد ائله دین خانه ویرانیمی سن
بیلیمیرم سینه چولونده بو نه طوفانندی قوپوب
بیر اشارتله سوندور گینه طوفانیمی سن
چشمه- چشمه آخیری گوزلریمین قان یاشی
فرقم عماندا دوردور گیلکه طفیانیمی سن
"عاصی"یم لطفینی قیلسان منه عصیان اگتم
التفاتیه باریشدیر گینه عصیانیمی سن

* رباعی *

بیر سس دی گلیر قولاغیمه وارلیق دان
گویا کی نجات تاپمیشیق دارلیق دان
کلدیم گوزه لیم زاریلتی دان زینهاره
قورتار من آشنانی زینهارلیق دان

سیگار دِن اوغلان

تعریف ائیله ییم گل سنه سیگار دِن اوغلان،
بو دشمن بدکاره و خونخوار دِن اوغلان
اول من بیچاره یه مکر ائتدی ، یاپیشدی
وئردی اؤزونو یاغشی نشان یاردن اوغلان
سؤیلردی سنه غم قاباغیندا سپرم من
هئچ قورخما! دئیهردی، غم وآزاردن اوغلان
اما، نئجه گؤردوم اونو؟ دشمن بئله اولماز-
• معصوم تویوغا روبه مکار دِن اوغلان
جسمیم بئله بیجان ائله ییب، بیل، بو ستمگر
مجبور ائله ییب کئچمگه دلدار دِن اوغلان
گلسم اونو ترک ائیله ییم، افسونیه قویماز
چکمز داها ال سینۀ بیماردن اوغلان
دود اولدی یولوندا، چالیشیب، هر نه قازاندیم
واجبدی منه کؤینک و شلوار دِن اوغلان
ایوای! گؤره م بیرگنجه سیگار یؤخومدور
بیردن چکهرم ناله دل زاردن اوغلان
شامدان کئچهرم، اهل و عیالیه دانیشمام
صبحه دک آسیللام اوگنجه دار دِن اوغلان
یوز مرتبه دن چوخ ائله دیم توبه، چالیشدیم-
بلکه چکم ال بو بت عیاردن اوغلان
افسوس کی چوخ سست ایدی توبه م، گئنه سیندی
غیرت یوخ ایدی کئچمگه سیگار دِن اوغلان
وئررم هامی اموالیمی سیگاره ال اوسته
گر ال چکه ببردن بو تن زاردن اوغلان
گر بخت اولایا اور هامی یا، سر خدان
بیردن کسه لر نسلی نی بازاردن اوغلان

مندن سنه ، اوغلوم ، بو نصیحت دی ، قولاق وئر
 مفت اولسادا ، گئج ! چکمه بو بدکار دن اوغلان
 سیخار وتوتون بیزلری خواب ائیلهدی ، میندی
 سن ، قویما مینه ، گئج بئله مکار دن اوغلان
 والاهی ! اگر سست اولاسان تئزمینه جک دیر
 بو ایشده یا پیش فکرت بییداردن اوغلان
 اکبر ، اوزو بو یولدا کباب اولدی ، تۆکولدی
 سن باخ اونا ، پرهیز ائله بو ناردن اوغلان

بیزه کلن شعرلردن

کرامت / تهریز

=====

* ساوالان *

طبیعت نه گوزه ل یاراتمیش سنی * نور یا یلاییر آغ سا چلارین سا والان
 آل الوان گوللره بو یادیب سمنی * مین رنگ و فریر یا ماجلارین ساوالان

.....

بیریا نین اردبیل بیریا نین سراب * قایناز بولاقلارین گلابدر ، گلاب .
 سنی سالاملایر هر سحر آفتساب * سنده آچیر او سحرین ساوالان

.....

اوزون تک او جادیر آدین هریاندا * تار یخسرده ، داستا نلاردا ، دیلرده
 آغ بیرچک آنا مسان آذربا یچاندا * آیری دوشموش اولادلارین ساوالان

.....

بیرس گلبر قولاغیما آهسته * غسته قاسم اوغویاندا شکسته
 قوی گول دریم تکمه داشدان ببردسته * قوی داغیلین غم کدرین ساوالان

.....

سنین اولادینام ، سنه باغلی یام * چارین چار یاز دویونسیم داغلیام
 اقل اوغویام اوزوم قاراداغلیام * هجران پایلی جاوانلارین ساوالان

.....

قىزىل گۈل ايلە «شە»

باھار گۈنلىرى نىن بىرىندە ايدى ، سەر تىزدن گۈل يۇخۇدان
 ۋياندى . اۇجو آچىلمىش لىچەگىندە يۇمرو و دۇم دۇرو بىر شەيى
 اۇتورموش گۇردو خۇشونا گلىدى اىستەدى آرتىق باغىب تانىشىن
 آما گۇردو بۇ صاف و شفاف دامجى ايشىم - ايشىم ايشىلدايىر .
 گۈل حىيرتلى حالدا صۇرۇشودو : سن داھا كىمسن ، نەسن ، ھارا -
 دانسان ؟ ! خىردا جا سۇ دامجى سى سۇزە گلىب دىدى : « من آرى -
 دۇرو بىر سۇدامجىسى يام آدىم دا «شە» دىر ، سن گىجە
 ياتمىشىن من ؟ گۇيدن انىردىم گۇردوم سنىن لىچكلىرىندىن
 بىرى نىن بىر اۇجو آچىلىپ ، ائلە گۇزەل ايدى كى ، منى مارق -
 لاندىردى چۇخ خۇشوما گلىدى چۇنكو اۇ ، دا منىم كىمى تر - تمىز
 ايدى . اۆستونە قۇنوب اۇتوردوم . گۈل سئوينە - سئوينە دىدى
 چۇخ ياخشى ايش گۇروبىسن من سنى گۇردوم سئويندىم چۇنكو سن چۇخ پارلاق
 و گۇچىك سن اۇنا گۇرە سنى سئویرم و سئوینىرم كى ، سنىنلە دۇست
 اۇلام . و بىز ائلىيە بىلەرەك بۆتون گۇنو بىرلىكدە باشا وۇراق
 بۆتون گۇنو بىر - بىرىمىزلە اۇنياياق . «شە» دىدى : - « حىف من
 بۆتون گۇنو بۇرادا قالا بىلمەرەم . چۇنكو بىر آزدان مۇنرا گۇنش
 اوز قىزىل ساچاقلارنى يىرە تۇكوب ، ھارارت و ايسدى ليگىنى بىر
 اۆزۈنە ساچاندا من يۇموشاق ، نارىن و يۇنگول بخارا دۇنوب گۇيە
 قايىتمالى يام .. گۇلون ھالى پۇزولدىو بىر آز ماپوس اۇلوب دىدى :
 « بس اۇندا من سنى الدن و فرەرم » . شە دىدى : « يۇخ عزىزىم من
 سنى تىقۇمارام . صاباح سەرە ياغىن يىقنە گلىب سنىن لىچكلىرىو -
 - ين بىرى ين اوزەرىنە قۇنارام ، بىر - بىرىمىزلە دانىشارىق ،
 اۇنارىق ، گۇلەرەك ! ..

ياواش - ياواش باھارىن پارلاق گۇنشى اوز ايشىق و ايسدىسىنى
 گۇلون اۆستونە ساچاركن ... گۈل درىندىن جانا سىنر بىر نىس آلىب ،
 دىدى : « بەبە گۇر نە پارلاق گۇنشدىر ! .. ائلە بۇ حالدا شە اۇزو -
 ندە بىر سستلوق دۇيوب يۇخوسو كلىردى ، گۇلون اينجە لىطىف
 لىچەگى اۆزەرىنە يايىلىپ ، ياتدى . گۈل اۇنو بىلە گۇردو كىدە

دئدى : « نىيە ياتىرسان ياتمالى واخت دگىل ، دۇر ، دۇر ، باخ گۇر
 نه گۇزەل هاوادىر » . دامجى سۇ گىت - گىدە بالاجالاشىب لاپا و فالىر -
 دى . دئدى : « ائله بىل آيرىلىق واختى گلىب حاقلايىب . من گرهك
 گۇيون آچىق آيدىن اوجالغىنا گىدەم چۇنكو باشقا يۇلداشلارنىم
 اورادا منى گۇزلەبىرلر . سۇز وئىرىم صاباح تىزدن سنى گۇرمگەبۇ -
 رايان گلم . قىزىل گول يىشە اينجىكلى و ناراحت حالدا باشىنى آشاغى
 صالىب بىر فىكرە دالدى . باھار سحرى نىن اينجە ، لطيف رۇزگارنى^(۲)
 گولون اوزونو نازلانايىب ، تۇمارلادى گول باشىنى قۇوزادى آما پارلاق
 دامجىنى گۇرەنمەدى . او ، آرتىق بخار اولوب گۇيە اوچموشدو . گول
 امز - امزونه دئدى : « گۇرەسن بۇ صاف و شفاف دامجى نىن قولو و
 سۇزودە ائله امزو كىمى صاف و پارلاقدير ، گۇرەسن سۇزونه وفا
 ائدەجكمى ؟ !

اۇ گون گىچدى و گىچە اولدو ، گول گىچەنى يارىشىنا جاق اويلاق
 قالىب ، اۇ دۇمدۇرو گۇزگۇيە اوخشار شىبى دوشونوردو .
 سحر تىزدن دان اولدوزو چىخانا ياخىن بىر ملايم يىتل اسىب گلدى
 گوليو ياواشاسىنا امپندە گول يۇخودان آيىلدى ، گۇزلىرىنى آچاغىن
 گۇزو آچىلمىش لىچكلرىنە دۇشدو و پارلاق شىبى لىچەگى اۆستونە
 قۇنموش گۇردو . سئوينجىكلى سلام وئردى . پارلاق شىبە : « علىك سلام
 عزيزىم گۇردون نىچە سنە وئردىگىم سۇزومە وفالى اولدوم . ايندى سن
 لىچك و يارپاقلارنىوا باخ گۇر نه قەدر سنە قۇناق كتىرمىشم ؟ ! قىزىل
 گول يارپاقلارنىنا باخىب بىر چۇخ شىبە دامجىلارى نىن سس - سسە وئرىب
 اۇنونلا ، سلاملاشمالارنىنى گۇردو و صۇنرا اولكى شىبە اپشىن نىچە اولدو -
 غۇنو سۇيەمگە باشلادى : « بونلار هامىشى منىم دۇستلاريمدىرلار . بىر
 باغدا سنىن كىمى گۇزەل بىر گولون يارپاقلارى اوزەرىنە قوناردىلار .
 بىر نىچە شيطان اۇشاقلار گلىب اۇ گوللىرى دردىلر و بۇنلار دا تك
 و يىرسىز قالدىلار من دە بئله گۇرونچە اۇنلاردان ايستەدىم منىملە
 گلىب سنىن بۇ گۇزەل و لطيف يارپاقلارنىوين اۆستونە قۇنسونلار » .

قىزىل گول بىردە شىبەلرە باخدى و اۇنلارا خۇش گلىب سىز ، منى
 سئويندىرىب سىز نه ياخشى ايش گۇرۇبوسوز دئدى . آما گرهك سۇز وئره -
 سىز كى منى تك قۇيمىياسىز شىبەلرىن هامىشى سس - سسە وئرىب بىر
 خۇر دستەسى كىمى : سۇز وئىرىبىك ، سۇز وئىرىبىك دئدىلر . قىزىل گول^(۳)

گۆلدو و يئنه گۆلدو هر گۆلدۆكجه اۇنون لئىك لرى گرنه شيب
آچىلىردى ، گۆل سئوينىردى ، گۆل بۇيويىردى ...

(۱) دالدى = باتدى . ۲) رۆزگار = يئل . ۳) خۇر = كۇر ، موسيقى ده
نئجه نفرين سس سسه وئريب اۇخۇمالارى .

فارسجادان ترجمه ائدن :
ايوالفضل حسيني

ايرج ميرزا
=====

===== درس اوخوماق هوسى =====

شكر اولسون او تانرى خدمتينه * اوخوماق شوقى بخش ائديب او ، منه
گۆزومه نور وئريب باخام كتابا * اورداكى هر جوره سئوال - جوابا
وار باشيمدا بو شوقيله رغبت * اوره گيمده معلمه حرمت
آتما ساغليق ائيله ييدير عطا * ساغ قالا ، تا منيم حياتيم اولما
آنامى مهربان ائديب يارادان * كى منه پرورش وئره هر آن
چاليشير والدين لريم هر گون * منى دونيادا بخته ور گۇرسون
وورغونام من بو درس له مشقه * دوشموشم بىر بئله گۆزله عشقه
درس لريم تاكى ناتمام اولدو * اويناماق دا منه حرام اولدو
بوش ايشى سايمارام حياتدا شرف
وقتيمى ائتمهرم اينان كى تلف

* آنا *

سؤيله لرر آنام منى دوغار كن * اول مه مه توتماق اؤگرديبدير
تا صبحه كيمي آييق قاليب او * نازلا منه ياتماق اؤگرديبدير
سالميش ، يانينا ، توتوب اليمدن * يولدا آياق آتماق اؤگرديبدير
گول غنچه سى نه دوداقلاريمدا * گولمك له بوى آتماق اؤگرديبدير
بىر- بىر ، ايكي بىر شيرين دليله * هئى كلمه ياراتماق اؤگرديبدير
خلق اولدو منيم وجودوم اوندان ،
باش اگمه لى يم اؤنونده هر آن .

=====

لغات ترکی مصطلح در زبان فارسی

(فارس‌دیلینده تورک کؤکلسو سؤزلر)

(۲)

۱۹ - آغا = سایر صورتهای مصطلح : آقا . الف‌عنوانی که قبل یا بعد از اسامی برخی از درباریان می‌آمده . ب : آقا ، آغا ، بزرگ و سرور . پ : برادر بزرگتر ، برادر مهر . ت : امیر ، رئیس ، بزرگ قوم ث : عنوانی برای احترام و تفخیم که به اول یا آخر اسم می‌افزایند . مثال : (احمد آقا ، آقا رضا ، حسن آقا) .
توضیح : این واژه در اصل به صورت "آغا" است که امروزه به غلط با " قاف " یعنی (آقا) نوشته و خوانده می‌شود .

۲۰ - آغاجی = توضیح : مصطلح در مشرق ایران به قرون چهارم و پنجمه حاجب و خاصهٔ پادشاه که وسیلهٔ رسانیدن مطالب و رسایل بیمن پادشاهان را امیران و اعیان دولت بود .

۲۱ - آغرق = سایر صورتهای مصطلح : آغروق . باروبنه ، احوال و اثقال
۲۲ - آغل = شکل اصلی آن : آغیل .

توضیح : این واژه در ترکی جزو لغات متشابه می‌باشد . جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به " فرهنگ لغات متشابه در زبان و ادبیات آذربایجانی " به همین قلم . طویل .

۲۳ - آغوز / شکل اصلی آن : آغیز . اولین شیر پستانداران بعد از زایش .

۲۴ - آغوش = سایر صورتهای مصطلح : آقوش . آق قوش ، غلام .

۲۵ - آغی = الف : مرثبه ، نوحه . ب : مرثیه‌خوانی ، نوحه‌سراشی
پ : زهر ، سم .

۲۶ - آق = صورت اصلی آن : آغ . سفید ، سپید . مثال : " آغ پر ، آق تپه " .

۲۷ - آقا = رجوع شود به : آغا .

۲۸ - آقاسی = سایر صورتهای مصطلح : آغاسی .

اگر بخواهیم ترکیب اول را بپسوند بعدی بصورت " آغا + سی "

- فرض کنیم، با مراجعه به " آغا " و " سی " مفهوم آن " آقایش ، آقای ، سر ، سرور ، مهتر " خواهد بود. مثال " کند آغاسی = مهترروستا " .
- ۲۹ - آق پر = سایر صورتهای مصطلح : آغ پر . مرکب از ترکی و فارسی نوعی چایی که دارای رنگ روشن و طعم تلخ و بوی خوش است .
- ۳۰ - آقچه = سایر صورتهای مصطلح : آقچا ، اقچه ، اقچه ، اقچه ، اقچه الف : زر یا سیم مسکوک . ب : پول ، هر نوع مسکوک . پ : واحد آب که مقدار آن فرق می کند و معمولا عبارتست از تقریبا جریان دوازده ساعت آب .
- ۳۱ - آق خزک = سایر صورتهای مصطلح : آغ خزک . مرکب از ترکی و فارسی . نوعی گیاه از تیره " اسفناجها " .
- ۳۲ - آق سقل = شکل اصلی آن : آغ ساقلال . الف : ریش سفید . ب : اصطلاحا به " مهتر قبیلہ یا گروه اطلاق می شود .
- ۳۳ - آق سنقر = سایر صورتهای مصطلح : آغ سنقر . الف : سنگار سفید ب : نوعی مرغ شکاری از جنس شاهین . پ : روز . ت : آفتاب . ث : عنوان برخی از امرای ترک در قدیم . مثال : " قرا سنقر آنکه که نصرت پذیرد ، بر آق سنقر آثار خذلان نماید . - خاقانی شیروانی
- ۳۴ - آقشام = شکل اصلی آن : آخشام . الف : اول شب ، فلق ، هنگام غروب ، شامگاه . ب : نوبتی که بر در پادشاهان و امرای ترک در شامگاه می زدند . پ : در دوران قاجاریه تشریفات نظامی که هنگام غروب در سربازخانهها انجام می دادند .
- ۳۵ - آق کَرنگ = سایر صورتهای مصطلح : آغ کَرنگ . توضیح : مرکب از ترکی و فارسی . گیاهی از تیره " بید . سپیدار .
- ۳۶ - آلاجیق = سایر صورتهای مصطلح : آلاجیق ، الاجیق ، آلاجو ، اله چوق الچوق . سراپرده و سایبان دوستونی ، کلبه‌ای که بصورت خیمه‌های تاتار باشد ، نوعی خیمه که از جامه " ستبر و ضخیم سازند .
- ۳۷ - آلاخون و الاخون = سایر صورتهای مصطلح : بیخانمان ، دربه در . مثال : " آلاخون و الاخون شدن = در بدر شدن ، بیخانمان شدن " .
- ۳۸ - آلاو = سایر صورتهای مصطلح : آلوو ، الو . الف : شعله آتش . ب : دیگدان ، جایی که در آن آتش روشن کنند .
- ۳۹ - آلتون = شکل اصلی آن : آلتین . زر ، طلا .
- ۴۰ - آلو = شکل اصلی آن آلی . آلودرختی از تیره " گل سرخیان از دسته "

بادامی ها .

۴۱ - آلوچه = سایر صورتهای مصطلح : آنچه . شکل اصلی آن : آچا .
آلوچه .

۴۲ - آلبالو = سایر صورتهای مصطلح : آلبالو . شکل اصلی آن :
آلبالی ، آلی بالی . آلبالو ، میوهٔ درختی .

۴۳ - آماج = الف : آماجگاه ، خاک انباشته شده که نشان تیر بر آن
نصب کنند . ب : نشان ، نشانه ، هدف . پ : پرتاب ، تیررس ، اندازهٔ
در حدود چهارصد متر . ت : آهن گاو آهن که در زمین فرو رفته و
ایجاد شیار می کند . ث : گاو آهن ، سیار .

۴۴ - آیزنه = سایر صورتهای مصطلح : یزنه . شکل اصلی آن ییزنه .
الف : شوهر خواهر . ب : شوهر دختر .

۴۵ - آینه‌لی = شکل اصلی آن : آینالی .

۴۶ - آباغا = سایر صورتهای مصطلح : اباغه . شکل اصلی آن : آباغا
الف : بزرگ و مسن تر . ب : برادر مهتر .

۴۷ - ابلق = شکل اصلی آن : آبلق . نوعی اسب دو رنگ . " معمولا
اسب سیاه و سفید " .

۴۸ - ابه = شکل اصلی آن : آبا . مادر ، مادر بزرگ .

۴۹ - اتا = شکل اصلی آن : آتا . پدر .

۵۰ - اتابک = شکل اصلی آن : آتا + بگ . الف : پدر بزرگ ،

ب : مربی کودک در دربارهای شاهان . پ : وزیر بزرگ . ت : پادشاه

۵۱ - اتابکی = توضیح : آتا + بگ + ی . ترکیبات اول و دوم ترکی
و پسوند " ی " فارسی . الف : مقام و رتبهٔ اتابک ، مانند اتابک .

۵۲ - آتابیک = رجوع شود به : اتابک .

(ادامه دارد)

ایلک دفعهٔ آلدیغی معاشلا ، اوغلان - آلدی آتاسینا بیر تزه کؤینک .

آتانیین سئوینجی آشدی باشیند^۱ . ترپندی قوجا مان داغ قارتالی تک .

دانیشماق ایسته دی ، توتولدو فقط - کؤینه کی اگینه گئیین زامان

سانکی اولادینا چکدیگی زحمت - بیر آنین ایچینه چیخدی جانیند^۲

فامیل مهدی

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	س	ا	ح	د	ر	ش	ک	ر	د	ا		
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ب	س	ا	ر	ا	م	ا	د	ف	م	ج	م	د
8	7	6	5	4	3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س
7	6	5	4	3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا
6	5	4	3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س
5	4	3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا
4	3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س
3	2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا
2	1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س
1	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا	س	ا

آلتینجی
جدولین
جوابی

15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	ا	ی	ر	ع	ل	ی	ش	ی	ر	ن	و	ا	ی	ی		
14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	و	ا	ر	ا	ک	ر	ا	د	ی	ا	ر	و	ا	ی	ی		
13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	ر	ت	ر	ل	ل	ت	ر	ا	ک	ه	ل	ل	ت	ر	ا	ی		
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	غ	د	غ	ا	ر	ا	س	ا	م	س	ا	ا	ه	د	غ	ا	ی		
11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	و	ا	و	ا	ش	ن	ا	ن	ا	ن	ی	ش	ت	ی	ن	ا	و	ا		
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	ن	ت	ن	ت	ن	س	و	س	و	ا	ی	ک	ی	ا	ق	ا	ن	ا	ی		
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ا	ش	و	ش	و	ا	ر	ی	ز	ا	ز	ا	ر	ا	ز	ل	ا	ن	ا	ی		
8	7	6	5	4	3	2	1	ا	م	ا	ر	ک	ا	و	ن	ا	ت	ل	ب	و	ا	ا	ت	ل	ب	و	ا	ی		
7	6	5	4	3	2	1	ا	ی	و	ن	گ	و	ل	ا	ی	و	خ	ل	و	ق	ی	و	خ	ل	و	ق	ی	ی		
6	5	4	3	2	1	ا	د	ا	و	ر	ا	ن	گ	ا	ر	ا	و	ی	ا	و	ی	ا	و	ی	ا	و	ی	ی		
5	4	3	2	1	ا	ن	د	ن	ح	ب	ی	ب	ی	ن	م	ن	م	ن	ا	ن	ا	م	ن	م	ن	ا	ن	ا	ی	
4	3	2	1	ا	ر	و	م	ن	ن	ر	ه	ر	ه	ر	و	ل	ه	و	س	ا	و	س	ا	و	س	ا	و	س	ی	
3	2	1	ا	ب	ل	چ	ی	ب	ن	ب	ن	ل	و	ت	ن	ا	ی	ن	ا	ی	ن	ا	ی	ن	ا	ی	ن	ا	ی	
2	1	ا	ی	د	ا	م	ی	د	ی	ا	د	ی	ا	د	ی	ا	د	ی	ا	د	ی	ا	د	ی	ا	د	ی	ا	ی	
1	ا	ی	ل	و	ن	ا	ر	د	و	د	ا	و	ی	ن	چ	ی	ل	و	ن	ا	ر	د	و	د	ا	و	ی	ن	چ	ی

بشینجی
جدولین
جوابی

" سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی "

کتابی حقیندا

اوخوجولاریمیزین هر حالدا بیلدیکلری کیمی گئچن ایل قیش " وارلیق " - ین مدیر و امتیاز صاحبی نین یازمیش اولدوغو " سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی " کتابی چاپدان چیخدی . بو ۴۱۸- صحیفه‌لیک ادبی - علمی تدقیق بؤیوک بیر علاقه ایله استقبال اولدو آذربیر زاماندا نسخه‌لری تۆکندی و ایکینجی چاپی نین چیخما- سی ناشیر طرفیندن لازیم گؤرولدو . بیرینجی چاپ ۱۱۰۰ نسخه‌ده و ایکینجی چاپ ۱۶۰۰ نسخه‌ده یاییلدی .

گلن تشویق و تبریک مکتوبلاریندا کتابین فایدالی و مناسیب اولدوغو فیکری تکرارلنماقدادیر .

الله تعالی یا شکر لر اولسون کی ، اصطلاحاً " ستم فرهنگی " آد- لاندیریلان آغیر شرایط و قارا گونلر دالیمیزدا قالدی . ایندی دیلیمیزه لازیم اولان قایغی و توجه گؤرسه دیلمه‌گه باشلانمیشدیر . . . نغجه کی مکتوبلاری ایله مؤلفی تشویق ائدنلر ایچینده مملکتیمیز- ین ان اؤست مقالاریندا کی ادب و سیاست رجالیمیزین آدلاری دا واردیر . یوزلرجه شفاهی و کتبی تبریک و تقدیره مقابل شکران حس لرینی بیلدیرمک آسان دگیل . بیر اوخوجو " بو مؤلفین ائلینه وئردیگی لاپ یاخشی بایراملیق دئیر " ، خیر ، بو رحمت یاغیشی کیمی یاغان تحسین لر مولفین غمرونده آلدیغی ان گؤزه‌ل و دگرلی ارمغاندیر ، دئیلسه‌داها دوغرو اولاجاقدیر .

لاکین کتابین مدافعه ائتدیگی دعوی نی و قانون اساسی میزین بیزه وئردیگی حقوقی ، یاخشی باشا دوشمه‌ین لر ، طبیعی اولاراق قضا - وت‌لرینده چاشمیشلار و نهدن سه بو آرادا کتابین متنی نی تحریف ائله‌مک و بؤش تهمت‌لرله ذهن لری قارشیدیرماق کیمی چوخ عیبه‌جر ایشلر گؤرمک ایسته‌گی نادیر ده اولسا ، گؤزلردن کیزلین قالمادی . نتیجه اولاراق یعنی یازی و سؤزله اونلارچا اوخوجو و یازیچی اؤز تاسفلرینی وارلیق مجموعه‌سینه گؤسته‌رمکده گئجیکمه‌دیله . بی- بونلارین بیر پارچاسی نین کتاب مؤلفینه و کتابا قارشی انصافسیز - لیغا نفرت دویغوسوندان ایره‌لی گلدیگینی دوشونسه‌ک ده ، بو

اعتراض دالفاسی نین اساس عاملی نی ائلیمیزین اساسی حقوقونو قوروماقداکی شعورلو حساسیت و عزمینده گوردوک . اما ، معلوم مقاله یه گرهکن جواب ایسه او مجموعه نین چیخدیغی گونلرده کتابین مؤلفی طرفیندن یازیلدی و گونده ریلدی . قانونلاریمیزین صراحت له امر ائتدیگی کیمی جوابیمیز او نشریه نین گله جک نومره سینده ائله عئینی باش صحیفه لرینده یازیلمالی دیر .

دغدگیمیز کیمی بو مسئله نین شخصی جهتی مهم دگیل دیر . اساس مسئله ایران ملتی نین منحوس " نژادپرست لیک " کیمی فساد و ضلالت لردن همیشه لیک قورتولماسی و عدالت بایراغی آلتیندا قارداشجا یاشاماسی و حقیقی وحدت نعمتیندن هئج بیر زمان محروم قالما - ماسی دیر .

بیز حق بیلر و قدرشناس و غیرتلی اوخوجولاریمیزین گؤسته ردیکلری لطف و جوشغون دوستجا تأیید و توجه لریندن دؤنه - دؤنه تشکر ائدیریک .

— بیزه ئکن شعرلردن —

اغل اوغلو / میانا

آت گوزوندن یوخو بول بول	*	باهار گلدی اوخو بول بول
یئنی یووا تۇخو بول بول	*	یئنه باغدا - آغاجلاردا
چیچکلردن ایلهاملار آل	*	همیشه گول یانیندا قال
آغیر یاتما دور غوغا سال	*	باغ - باغاتلار چیچکله نیب
گول گول دعیب آغلابسان	*	سن قیشدا آجلیق سوووبسان
نه چین آغیر یوخلابسان	*	باهار گلیب باغچامیزا
هر یانا سال خوش سسینی	*	باشلا گنجیش هوس سسینی
اوغورلما نفس سسینی	*	گولدن سؤیله دؤنه - دؤنه

بۆیوک فضولی دئییر...

آدلی - سانلی شاعیر و عاریفیمیز ، و دیلمیزین شانلی معمار - لاریندان بۆیوک فضولی - نی داها گئیش ییغینلارا تانیتما میزی ایندی یه قدهر متعدد فرصتلرده ایسته ینلر اولموشدور . بو شرفلی ایشی یئرینه گتیرمه گه یئلته نیرکن خوش بیر تصادوفله شاعریمیز ین غزل دیوانی نین ، چاپدان چیخدیغینی خبر آلدیق . ایشین قیمتی نی نظرده آلاراق سۆزه باشلاماقدان قابق بو کتاب حقیقنده بیر نچه کلمه یازماغی اوزوموزه بیر وظیفه سایدیق .

بیر آیری فرصته ده قئید ائتدیگیمیز کیمی فضولی نین دیوانی دؤنیادا ایلکین تیریزده چاپ اولموشدور . بو داش با ساسی دیوان همری ۱۲۴۴ ده (۱۸۲۸ میلادی ده) نشر اولموشدور . اوندان صورایئنه تیریز شهری ، فضولی دیوانی نی ایکینجی و اوچونجو دفعه اولاراق چاپ ائتمک شرفینه نایل اولوبدور . (۱۲۴۷ و ۱۲۶۶ چاپلاری) .

تورکیه و سایر اولکه لر ده بوندان صورای فضولی نی چاپ ائتمگه باشلا ییلار . نه ایه ، بو افتخارلی مظهریت لردن صورای فضولی دیوانی تیریزده ایکی دفعه داها چاپ اولوبدور . (۱۲۷۰ و ۱۲۷۴ چاپلاری) بورادا اوفسه ت تکنیکی ایله ، استانبول تصویر افکار مطبعه سی نین با سمش اولدوغو نسخه نین تکثیرینه اشارت ائتمه ییریک .

(تیریزده فردوسی کتابا ئوی نین بو تشبثی زمانین شرط لرینه گۆره جوخ تقدیره شایان دیر ، مرحوم دده و چالیشقان اوغول قمری - لرین دیلمیزه خدمت لرینی یاددان چیخارتما مالی ییق) .

دئمک ۱۴۴ قدهر اوزون و اکثریسی قاپ - قارا و آغیر ایل لردن صورای ان بۆیوک شاعریمیزین غزل دیوانی ، ائلیمیزین ذوق و بیلگی صاحبی بیر اوغلونون زحمت و همتی ایله بۆیوک فضولی نین سان و شانی نا یاراشان بیر اعتینا و سلیقه ایله چاپ اولموشدور .

بو آلیقشا لایق ایشی آقای میرصالح حسینی ، بللی دیرکی ، اوزون زحمت و چالیشمالاردان صورای حق ایله با جاریبدیر . کتاب " دیوان ترکی محمد فضولی " آدی ایله نفیس و اعلا کاغیز و چاپلا " فتحی نشریات تشکیلاتی " واسطه سیله بوتون دیل و ادبیات سئولره ارمغان

اٰدېلمېشىدىر . آرتىق ھىج بىر منورىمىزىن ائوى و كىتابلىغى فضولى سىز قالمايا جا قىدىر . بايراملاردا و خوش گونلرده دوستلار بىر-بىرى سىنە بو كىتابى ھىدە ائدە جكلردىر . بو ، غزل ديوانى بىر نىچە فضولى پورترەسى ايلە بزه نىمىشىدىر . ناشرىن مۇقىمە سىندن سونرا آقاي مىر صالح حسىنى نىن ۲۷ صحىفەلىك فايدالى بىر باشلانغىچى واردىر . " غزلىر " قىسمى - ھر صحىفە دە بىر غزل و چىتىن كىلمەلرىن معناسى اولماق و جھىلە ۳۲۷ غزلە شاملىدىر . بونون دالىسى جا كىتابدا ۵۱ قىطعە ، ۵ مربع ، يا مۇخس ، ۱ تخمىس ، ۱ مۇسۇس ، ۴ ترجىع بىند ، ۱ تىركىب بىند و ۸۱ رباعى درج اولونموشدور . ديوان جمعا ۵۲۰ صحىفەدىر و ۲۰۰ تومنە ساتىلىر . نىشرا ئىدن مۇسسەھىە و حىرمىلى رداقتور و مىصحى نە جانىدان مباركىدىر دىئەرك سۆزوموزە دوام ائدەك :

*

**

بۇيوك فضولى - نى اىضاح ايشىندە نىئر و امكان لارىمىزىن مساعده سىنە گۆرە بىر ويا ايكى غزلى اولان اولدوغو كىمى يازا جاغىق . مىشلا بۇدفعە سىچىدىكىمىز غزل سۆزۇ گىچىن آقاي حسىنى - نىن چاپىندا ۳۰۰ نومرەلى غزلىدىر . لاكىن باخدىغىنلاردا بعضى اختىلافلار گۆرە جىكسىنىز بونون سىببى آقاي حسىنى - نىن فضولى نى فونەتىك يازى يا گۆچۆرۆركن بۇ گۆنوموزون تور كىجەسى نى فضولى يە مىنتىقل ائتمە سىندن دىر . (بلكە آقاي حسىنى داھا آسان آنلاشلىماسى اوچون بىللە بىر ايش گۆرۆموشدور . بىزىم يازى ، ذاتاً اىضاحلى اولدوغونا گۆرە بىز بىلىدىكىمىز قەدرى ايلە داھا چوخ شاعىرىن زامانىندا كى ، تلفظ شكلىنى عكس ائتىدىرك اىستەدىك) .

اىضاحلارىمىز دا ، اكثراً تصوف و عرفان تفسىرلىرىندە ، مرحوم دوستو - موز و اوستادىمىز پروفەسور على نىھاد طرلان - نىن " فضولى ديوانى شىرحى " ندىن فايدالانىمىشىق :

* غزل *

- ۱- مرھم قویوب اونا رما سىنەم دە قانلو داغى سۆندورمە ائز الونلە ياندوردوغون چراغى
- ۲- اویموش جنونا گونلوم ابرونا دئرمە نر نە اعتبار آنا كىم سىچىمىز قارادان آغى

- ۳ - قَدُون غمبندە سروۆن سۇرماغا ضعفا ھالين
 گۆلزاردان كسىلمز ايثرماقلارون اياغى
 ۴- دۆر تك ديشون سوزونو ھردم اثشبتكم ايستر
 بحرۆن مدام آنونچون ساحيلده دۆر قولاغى
 ۵ - زلفسيه صنملر اولموش سنون اسبيرون
 عشقوندا هر بيىرى نون اوز زلفو بوينو باغى
 ۶ - گر ميشك وئرسه عاشق ، اول بوى زلفه ساقى
 تند اولما بير قدح وئر تر اثيله سون دماغى
 ۷ - دوران حوادثيندن يوخ باكوموز فضولى
 دارالامانوموز دور مئىخانلر بو جاغى.

بيرىنجى بئىت

بئىتتين مالى :

- سينم ده كى قانلى يارانى مرهم قويوب توخذاتما . بو بير چراغ
 دير كى اوز الينله اونو يانديرميسان -

ايضاحى :

اليف- پروفه سور على نهاد طرلان - بين دئديگى كيمى :
 " سوندورمه اوز الونله ياندوردوغون چراغى " مصراعيندا " سحرلال"
 صنعتى واردير . يعنى " اوز الونله " هر ايكى طرفينده كى كلمه لره
 باغليدير :

۱ - يانديرديغين چراغى اوز الينله سوندورمه .

۲ - اوز الينله يانديرديغين چراغى سوندورمه .

ب- بو بئىتده دورد عنصر واردير :

قان : سو ، سينه " انسان " : تورپاق ، سوندورمه : هاوا (پوفله

مكله سوندورولور) . ياندوردوغون " : اود .

ج - " اوتارماق " سوزونه گلينجه : بو سوز و (" شفا تاپماق " معنا

سينا گلن) " اوتولماق " سوزلرى نين كوكو بير اولسا گره كديسر .

" اوتارماق " بير چوخ توركجه لهجه لرينده : " بير زادى يادا بير

آدامى داها ياخشىلاشديرماق " ، " تعمير يا مرمت اثتمك " ، " اصلاح

اثلمك " معنالارينا گلير . قديم متنلردن ، قوداتغوبيليك " اثرين

دن ، مثال :

گينه شسه اوتارور كيشى اوز ايشى

اوكونجوك بولوركين گينشمز كيشى . (۵۶۵۳ - نجى بئىت)

بو بئیتین معناسی :

کیشی مشورت ائتسه ایشینی دوزه لدر (اصلاح ائدر) ، مشورت ائله
مهین کیشی صورادان پشمان اولار .

دقتی " کینه شمک " کلمه سینه چکمک یئرینده اولار : بو کلمه
قدیم املا ايله " کینگشمک " - دیر ، فارسجا یا گیرمیش و " کنکاش"
شکلینده یازیلیب دیر . بعضی لری بوندان " مجلس " معناسینا " کنکا -
شستان " کلمه سینی دۆزه لدیبلر

ایندی بعضی بیزیم ائللرده (مثلا اردبیل طرفلرینده) مشورت
ائله مه گه " گئیشمک " دئیرلر . بو ریشه دن زمانیمیزدا (" تعمیرات"
یئرینه) " اونا رما " و " اونا ریم " کلمه لری دۆزه لدیلمیش و ایش-
له نیلمکده دیر .

بئیتین تفسیری :

پروفه سور علی نهاد طرفان دئیر : " عشق اولو الله تعالی دان
قولاً (بنده یه) دیر . الله تعالی قولونو سئوه ، صوراً قول الهی .
چونکی قولو یارادان حق تعالی دیر . اونا عشق قابلیتی وئرن حق دیر .
حق تانیلماق اوچون کائناتی یارادیب . حقی تانیماق دا آنجا ق عشق
ایله اولار . بو سببدن حق قولو سئوه . چونکی اونا تانیا بیلن
انسان دیر . انسان کایناتین شعورودور . بو عشق یاراسینی حق اعزی
یاندیریب دیر . عشق بیر مشعلدیر کی حق اونا ایشیغی ایله آیدینلا-
نیر . عشق ایسه اضطراب دیر . لاکین حقه واصل اولماق اوچون یگانه
یولدور . بو سببدن " اوز الوئله یاندوردوغون " مشعل دئیر " داغ "
اودلا آچیلان یارادیر ، مشعلدیره اگر بو داغ توخدارسا ، مشعل سؤنموش
اولار ، یوخ اولار . عاشیق اوچون بو بیر مصیبت دیر . عاشیقی او یاندیر
گۆزه للیکدیر . او بیر گۆزه للیکلر اونا بیر انعیکاسیندان عبارتدیر
بونا گۆره عشق یاراسینی آچان یئنه حق دیر . "

ایکینجی بئیت

بئیتین مآلی :

گۆنلوم دلی اولموش ، سنین قاشینا هلال دئیر . قارادان آغی
سئجه مین بیرسی نین سۆزونه نه قیمت وئرله بیلر .
ایضاحی : " قدیم آداملارین فیکرینه گۆره " آی " ایله دلی -

ليکين ياخين مناسبتى واردى . "هلال" قاشا بنزهر . لاکين قاشقارا اولار آي ايسه آغ دير . آغ ايله قارانی سچمه ين عاغيليسيزدير . دئمک سئوگيلى نين قاشى هلال دان چوخ گؤزه لدير . آرالارينداكى فرق آغ لا قارا قده ردير . "قاش" تصوفده حقه ياخينلىق بيان ائيلر .
 بو بئيتده كي اؤيماق فعلى ، " انطىباق ائتمک " دير . " اونون فعلينه اؤيما " کيمي تعبیرلر يميز واردير . بورادا " اؤيموش جنونا " يعنى " جنونا تابع اولموش "
اوجونجو بئيت

بئيتين مالى : سنین بويونون اوچالى غى نين کيجيگى ني چکن سروين حالى چوخ خراب اولوبدور . اونون " ضعف حال " - يمني سوروشماق اوچون دور كي گول باغچاسيندان ، ايرماقلارين / چايلارين آياغسى کسيلمير .

ايضاحي : " سئوگى لي نين بويو سروه بنزهر و حتى سرودن چوخ داها گؤزه لدير . بو علتده گوره سرو اونون کيجيگيني چکير وبواضطرابلا اري يير ، ضعيفله نير . سرو اينجه و اوزون دور . و گول باغچاسيندا دير . گول باغچاسيندان ارخلر - ايرماقلار گئچر .

بو ارخلر سانكى ، سروين حاليني سوروشماق اوچون دال - با - دال و دواملى اولراق آخيرلار ، گليرلر و آياقلاري باغچادان کسيلمير . گول باغچاسي بئيشته بنزه ديلير ، چونكى بئيشته ده نهرلر - اير - ماقلا ر آخار "

دؤردونجو بئيت

بئيتين مالى : سنین مورواري يه بنزه ين ديشيندن سوز داني - شيلير . دريا بونو ائشيتمک ايسته يير . بونون اوچون قولاغى ساچلده دير .

ايضاحي : " ديش مورواري يه (اينجى يه) بنزر . مورواري دريادا اولار . سئوگيلى نين ديشي درياداكي (دنيزده كي) مورواري لار دان چوخ دگرلي اولدوغو اوچون دريا اونون وصفى ني ائشيتمک ايسنر و ساحيله قولاق وئرر . ساحيلده كي قولاق (قولقلار) مورواري نين ايچينده يئتيشديگى صدفلر ، ماليق قولاغيلار دير . صدف قولاغى بنزر . "

بئشینجی بئیت

بئیتین مآلی : قارا ساچلی گۆزه لیر - بوتلر ، سنین اسیری -
اولوبلار ، سنین عشقینده . هر بیرى نین اؤز زولغو ، اؤز بوینونون باغی
- کمندی اولوبدور .

ایضاحی : مجاز عالمینده کی گۆزه لیر ، حقیقی گۆزه لین اسیری
اولوبلار . هر بیرى اورایا و اونا باغلانیب دیر .

آلتینجی بئیت

بئیتین مآلی : ای ساقی ، اگر عاشیق سئوگیلی نین ساچلاری
نین ایگینه میشک دئسه ، حیرصنمه ، توندلوک ائله مه ، اونا بیرقدح
وئر داماغی نین قورولوغونا چاره ائله سین .

ایضاحی : داماغینی ایسلاتان شراب ایله داماغینی ایسلات -
سین ، بیر ده بئینینی ، اوره گی نی تازه له سین . او زمان حقیقتی
آنلار و سئوگیلی نین ساچی نین عطرینی میشکه بنزه تمز .
" حدیث " اولان هر شئی ماده دونیاسینا عاید دیر . ماده قارادیر
و میشک ده قارادیر .

یئددینجی بئیت

بئیتین مآلی : ای فضولی ، دنیا حادیشه لیریندن قورخوموز
یوخدور . مئیحانه لر بوجاغی بیزیم امن - امان اولدوغوموز (صیغیندی
- غیمیز) یئردیر .

ایضاحی : حق دن ماسوا ایله علاقه سی اولمادیغی اوچون دنیا
حادیشه لیریندن ده قورخماز . بوتون دنیا آفتلرینه قارشی عشقه
سیغینار (پناه آپارار) .

فضولی نین عزلیریندن قدیم و حاضر زاماندا الهام آلان شاعیر
لر سایا گلمز . بیز تفسیرلرین یانیندا سیراسی گلدیکجه بو اوستا -
شاگردلیک رابیطه سی و بو فیض و الهام آلماق ایسته گیندن مثاللار
و عرمک ایسته بیریک . بورادا علی نهاد طرلان - یین ایضاح اولونان
غزله یازدیغی نظیره سینی گورورسونوز :

* نظيره *

- ۱- سئير ائيله سين فلکلر گؤکسومده قانلی داغی
بیر بؤیله گؤل آچارمی فردوس باغ - و راغی ؟
- ۲- سرمست وحدت اولموش بزم ازلده عاشیق
دست " یُحِبُّهُمْ " - دن چکمیش او رند، آیاغی
- ۳- گوللر بیرر آلودیر فریاد ائدر یانارسان
بولبول گؤزی - ایله سئیر ائت بیر کره سن بو باغی
- ۴- ساقی ، سته ولایت ، کوثر دولو پیاله
باغ بتهیشته قورموش مئیخانه لراوطاغی
- ۵- ظلمات زلف ایچیندن رخسارا واصل ائیلر
مشکوة لم یزلدیر عشق اهلی نین چراغی
- ۶- بیر آن وجد ایچینده کونین - ی بخش ائدرلر
اهل وصالین اولماز دونیادا سولو - ساغی .
- ۷- توتموش " نهاد " کونو گلبانگ سر توحید
هر ذره دن انا الحق دینلر بو جان قولاغی

آچیکلامالار : شعرلرین استنساخیندا ایکی نطفهیه دقت ائدیلین:
الیف - فارس شیوه سینده کی اضافه لرده ، اضافه اشارتی کسره نی،
گورستمک اوچون همزه (ء) - دن فایدا لانیریق : ایکینجی بئیت ده
کی " سرمست ء وحدت ، کیمی ...
ب - عطف " واو " حرفی ، او (یا دا آهنگه اویاراق او ، او)
اوخوندوغوندا ، اونو قابق کی کلمه یه قیسا چیزکی (-) ایله ربط
و ثریریک :

بیرینجی بئیت ده کی " باغ - و راغ " کیمی
(صون)

کتاب " کور اوزغورده نزهتینج " تألیف کده کی حریم برین با زوچ پ خنج شنه
مترجمه و نقد ارببی این کتاب از زنده در شماره کسیده مجله دارالینق بهر خواهد کرد.

۱۵ — ینجی میلادی عصرین آذری تورکجه سی نین دگرلی بیــــ
نماینده سی (۱).

✧ امیر هدایت الله و دیوانی ✧

یازان : آذری تورکجه سینه کؤچوروب تلخیص
پرفسور زینب قورقماز ائدن : دوکتور جواد هیئت

تورکیه و اوروپا کتابخانالاریندا ساخلانیلان ال یازمالاری دقتله
تدقیق ائدیلدیکجه ، یئنی ادبی اثرلر و تانینما میس ادبی شخصیت لر
میدانا چیخیر . بونلارین بیری ده ۱۵ — اینجی عصرین ایکینجی
یاریسیندا آق قویونلو حکومتی ساحه سینده یاشامیش هدایت اله بیگ
دیر. او شعرلرینده هدایت تخلصونو سغمیش و بو گون الیمیزده " —
"دیوان هدایت" عنوانیله بیر دیوانی واردیر. بو دیوانی تدقیق
اگده رکن شاعرین و شعرلری نین یوکسک سویه ده اولدوغو بللی اولور.
دیوانین دیلی آذری تورکجه سی نین خصوصیت لرینی گؤسته ریر. دیوان
هدایت بیزیم طرفیمیزدن نشره حاضراندیغی اوچون بو مقاله ده اثرین
و شاعرین حقیقته بعضی مهم نکته لره تماس ائده جگیک .
دیوان عمومیتله غزل لردن تشکیل ائتمیشدیر. الیمیزده کی نسخه
لر ده غزل لرین صونونا بیر مستزاد ، دوققوز بندلیک بیر تخمیس
ایله ۱۰۲ بیت ایکی مثنوی علاوه ائدیلمیشدیر .

دیوان هدایت ال یازمالاری : آختاریشلاریمیز دیوان هدایتین
بیر نفجه ال یازما نسخه سی نی میدانا چیخارمیشدیر :
۱ — اوکسفور ، بودلئیان (BODLEIAN) کتابخاناسیندا کی نسخه :
مئشین جلدلی ۱۱۶ یارپاقدان عبارت دیر . نستعلیق یازیسی ایله
یازیلیمیشدیر. کتابدا دیوان هدایت بگ پروانه چی یازیلیمیشدیر.
دیوان بو بیت ایله باشلانیر :

ای جان و گونول ایله واله و شیدا
اثباتون ایچون کون و مکان اولدی هویدا .
صونر کتبه امیر اعظم هدایت اله بگ قیدی واردیر . دیوان ۹۰۳ هجری

(۱) تورک دیلی آراشتیرمالاری بیلیغی . بله تن ۸۳ — ۱۹۸۲ تورک
تاریخ قورومو — باسیم ائوی . آنکارا . ۱۹۸۶ .

۱۴۹۷ میلادی ده پیر حسین الکاتب الیله استنساخ ائدیلیمیشدیر. بو نسخه ۱۶۶۳ ده بیر کشیش طرفیندن بولغان کتابخاناسینا هدیسه ائدیلیمیشدیر.

۲ - دوبلین (ایرلند) ده چستر بیٹی (*CHESTER BEATY*) کتابخاناسیندا کی نسخه قهوه رنگلی دری جلدلی و ۷۳ صفحه ، نستعلیق یازیسی ایله یازیلیمیشدیر. کتابین ایچ صفحه سینده برسم خزانسه السلطان الاعظم مالک الرقاب الامم عدودالسلطنه والدینا والدیین ابوالفتح سلطان خلیل بهادر خلدالله ملکه و سلطنته . (سلطان اعظم ابوالفتح سلطان خلیل بهادر خانین کتابخاناسی ایچون) یازیلیمیش دیر . کتاب دا دؤرد گؤزه ل مینیاتور دا ترسیم ائدیلیمیشدیر. ال یازمانین تاریخی یوخدور لکن خصوصیتلری یازی نین ۸۸۳ هجری ۱۴۷۸ م ده یازیلدیغینی گؤسته ریر .

۳ - حرمان نسخه سی . بو نسخه ۱۴۸۸ م = ۸۹۳ هجری ده استنساخ ائدیلیمیش و کرماندا تاپیلیمیشدیر . بو نسخه اولجه افشار ائلی بیگ لریندن بیر نین الینده اولوب صورنا استونس *G.F.S. STEVENS* الینه گئچمیشدیر .

۴- توپ قاپی سرای موزه سی کتابخاناسینداکی نسخه :

۵۶ صفحه دیر و تعلیق یازیسی له یازیلیمیشدیر. یازیلیمیش تاریخی یوخدور . ۱۷ - اینجی عصرده استنساخ ائدیلدیگی محتمل دیر. شخصیتی :

دیوانیندا و شعرلرینده هدایت تخلصونو ایشله دن بو شاعرین آدی شعرا تذکره لرینده و ادبیات تاریخلریمیزده یوخدور. اونون آدی تحفه نائیلی و نوائی نین مجالس النفاس بین ده داخی یوخدور. شاعرین یاشادیغی دؤری ، شخصیتی نی و محیطینی تعیین ائتمک ایچون چئستربیٹی و بودلئیان ال یازمانسخه لرینده بیر- بیرلرینی تکمیل ائدن معلومات واردیر .

چستربیٹی نسخه سی ابوالفتح سلطان خلیل بهادر خانین کتابخا - سینا اتحاف ائدیلیمیشدیر. سلطان خلیل آق قویونلو پادشاهی اوزون حسنین اوغلودور و ۱۴۷۸ ده آتاسی نین یئرینه گئچمیش (سلطان معظم) و سیر ایل سلطنت ائتمیشدیر. چستربیٹی و بودلئیان نسخه لرینده غزل و مثنوی بیتلری نین

صاییلاری فرقلی دیر .

چئستربیتی نسخه سینده ۱۸۶ غزل ، بودلثیان دا ۲۱۸ غزل واردیر .
بودلثیان نسخه سینده شاهین آدی هئچ بیر یئرده گئچمه میشدیر . یالنیز
بیر یئرده :

اول کی ابوالفتح لقب دور آنکا پیشه کرم خوی ادب دور آنکا
سلطان خلیل ین لقبی ذکر ائدیلیمیشدیر .

دیوانین بولثیان نسخه سینده صورادان علاوه ائدیلدیگی صانیلان
بعضی غزل لرینده یعقوب خان ویا یعقوب سلطانین آدی گئچمیشدیر .
گول گچوب گلزار اوتورسا نولا چون پاینده دور (۱)
عالمون باغیندا سرو همت یعقوب خان .

بو بیت لر شاعرین آق قویونلولارین حاکم اولدوغو منطقه ده . یا شا

- دیغینی گؤسته ریر .

آق قویونلولارین تاریخینی یازان جلال الدین محمد بن اسعد دوانی
(۹۰۸ - ۸۳۰ هـ) نین " عرضنامه " سینده سلطان خلیلین آتاسی
اوزون حسن زامانیندا فارس دا والی اولدوغو و هدایت اله بیگیکن
سلطان خلیله مهردار و امیر کبیر و ایناق (مصاحب) اولدوغو یازی
لی دیر .

شاعرین بودلثیان نسخه سی نین کتبه سینده کی آد و عنوانیله

عرضنامه ده وئریلن آد و عنوان بیر - بیرینه مطابق دیر .

سلطان خلیل بیر ایل حکومت ائله دیکدن صوردا کیچیک قارداشی
سلطان یعقوب ایله ساواشدا اولموش و یئرینه سلطان یعقوب پادشاه
اولموشدور .

بئله نظره گلیر کی ، بودلثیان نسخه سینده داها چوخ غزلیکن
یازیلماغی و یعقوب خان آدی و علاوه ائدیلن مثنوی لرده شاعرین
یعقوب خان دان باغیش دیلمه گی بو نسخه نین داها صوردا (سلطان
یعقوب زامانیندا) یازیلان دیوانیندان استنساخ ائدیلمه گینه علاقه
داردیر .

دیوانیندا کی غزل لر اونون ادبی شخصیتی حقنده کافی معلومات
وئریر . شعرلرینده او دا فضولی کیمی داها چوخ عشقی و آیریلیق

(۱) مقاله ده دورور یازیلیمیشدیر .

اضطرابینی ترنم اٹمیشدیر :

منی کوبیندن آنون مدعی آوارہ قیلور
باغرومی تیغ فراقیلہ یثنہ پارہ قیلور
چارہم اول عارض زیباسینی گورمک دیر بس (۱)
نقیلہیم آہ کی دوران منی بیچارہ قیلور
نولا گر یارارایسہ باغرومی اول یار منوم
خوشدور ای خستہ کونول یارنہ کی یارہ قیلور
وار ماق ایستہر سر کوبینہ " ہدایت " کونلوم
میل بلبل نولا گر جانب گلزارہ قیلور

غزل بریندہ حبیبی و نوائی دن بحث ائدن ہدایت الہ شعر باخیمیندان
اؤزونو نوائی لہ قارشیلشدیریر .

گر ہدایتینگ نوائی کیمی رنگین سوزلری
نیجہ کیم چو خودور ولی دیمک گرہک بیر بیر جواب
مقالہ میزین صونوندا شاعر دن نچہ قطعہ شعر درج ائدیریک :

سندن نہ غم کی ای بت دلجو یقتر منگا
عالم دہ شادم (۲) اول غم ایلہ بو یقتر منگا
اغیارا یار اولوب منگا جور ایتدوگون نہ دور
قصدون ہلاکوم ایسہ بو قایغو یقتر منگا

۰۰۰۰

جانا سنگا شکایت ہجران نہ سؤیلہیم
چون یو خودور اول حکایتہ پایان نہ سؤیلہیم
سندن ایراق چکدوگومی درد و غصہ دن
سن ہم بیلورسن ای شہ خوبان نہ سؤیلہیم

۰۰۰۰

من نہ یالقوز عشق ایچوندہ آبرو دن ال یودوم
گیتدی دین و دل ، سنی گورگج خامو دن ال یودوم
جستجوی حور عین گو نلومدہ (اول) (۳) وار ایدی
تا یوزون گوردوم شہا اول جستجو دن ال یودوم

(۱) مقالہ دہ (ایدریر) یازیلیمیشدیر . (۲) مقالہ دہ (شادونسی)
یازیلیمیشدیر . (۳) بیزیم طرفیمیزدن علاوہ ائدیلیمیشدیر .

زولعونگه باغلامادین اومار دوم اؤسلانا کونگول
تا کم اول زنجیره دوشدی اول دلو (دهلی) دن ال یودوم
لبلری یانیندا اؤگمن (اؤگهرم) چشمه^(۱) حیوانی من
بو صوی تا آغزوما آلدوم او صو دن ال یودوم .

* * *

(۱) مقاله ده (آ ب) یازلمیشدیر
- بیزه گلن شعرلردن - گۆزل وطن

"هر زمان آرزوم بودور بیر لاله زار اولسون وطن
لاله لر، گول لر آچیلسین، خوش دیار اولسون وطن"
قالما سین غمدن، کهردن، درددن بیر تک نشان
خلقیمین بول زحمتیله بختیار اولسون وطن
محو اعدیب دوستاقلاری، ظلمون اوجاغین سوندوروب
بیرگونش دوغسون شفقدن نوبهار اولسون وطن
ایشله سین زحمت سئوه ن کندلر، شهرلر جانلانیب
هریثری آباد اولان بیر خوش دیار اولسون وطن
"فائق"م، اؤلمس وطن اوغروندا، یوخ باکیم منیم
کافی دیر آزاد ائلیمله پایسدار اولسون وطن

فائق

برلین - ۱۳۵۷

فائق

دوررام اوجا بیرداغ کیمی طوفان قاباغیندا
سارسیلماز اراده ایله ده دشمان قاباغیندا
دوشمان نه قدر تولکو صفت اولسادا، اولسون
بیچاره دی، قورخاق دی او اصلان قاباغیندا
اغلدن گوج آلان قورخولو، دهشتلی سئلم من
دورماز، بیخیلار سده بوطغیان قاباغیندا
هربیر اوجاداغ پارچالانیب، یئر یاریلارکن
کیمدیر ائده جرأت، دورا وولقان قاباغیندا
"فائق" هله دشمان گئنه بو قایدانی بیلیمیر
هرشئی ازیلر، محو اولو ایمان قاباغیندا

ایل اوغوز (ترکمن)

ترکان و ترکمانان بیشترشان هنگام حمله سلجوقیان ، مغولان و تیموریان به ایران آمدند و از آن گذشتند و به آسیای صغیر و شام (سوریه) شتافتند و سپس همراه با سلسله‌ی قره قویونلو، آق قویونلو و صفویه به سوی مشرق بازگشتند تفاوت این گروه ، با دوگروه دیگر در این بود که مهاجرت ترکان و ترکمانان به تشکیل امپراتوری هایی که دست کم در آغاز متکی به ایلات بودند انجامید. البته کردان هم در باختر و شمال باختری و اعراب در عراق و جزیره توانستند پاد - شاهی مستقلی برپا کنند، برخلاف ترکان و ترکمانان نتوانستند دامنه حکومت خود را به سراسر کشور گسترش دهند . در اواخر قرن ۴ هجری و ۱۰ م . طوایف اغوز و غز حرکت خود را از آسیای مرکزی به سوی باختر آغاز کردند نخستین گروه بهمانقیشلاق رفتند . گروه دوم در دهه چهارم قرن ۵ ه . ۱۱ م . به ایران رسیدند . بیشتر گروه اخیر هر چند پیش از آنها نیز دسته‌های مستقل غزان به ایران آمده بودند، تحت فرمانروائی خاندان سلجوق بودند. این خاندان نخستین امپراطوری ترکمانان یا ترکان را ایجاد کرد. گروه سوم در قرن ۵ هجری ۱۱ م از طریق دریای سیاه به شبه جزیره بالکان رفتند. گروه چهارم که از همه بیشتر بودند و بخشی اسکان یافته در منطقه سیر دریا باقی ماندند. در داستانها آمده است که اغوزها به بیست و چهار قبیله تقسیم می شدند . محمود کاشغری نام بیست و دو قبیله را همراه با تمغاهای ایشان آورده است ، اما پیش از دوران مغول تنها نام کینیک یا قینیق (که سلجوقیان از آنان بودند) ، ایوا ، دوگر ، یغما سلغر و اوشار (افشار) ذکر شده است . رشیدالدین نام بیست و چهار قبیله را ذکر کرده ، اما فهرست او با فهرست محمود کاشغری فرق دارد هر چند با تمدن حضری و اسلامی آشنا بودند از همان آغاز پایتخت ثابت داشتند و به نظر نمی رسد که چون ایلخان مغول یا دست کم به اندازه آنان در چادر و جدا از مردم محلی زندگی کرده باشند طغرل بیک و آلب ارسلان نشان دادند از فرماندهان قابل هستند .

ترکمن های ایران سه طایفه اند : یموت ، تکه و گوگلان که در ترکمن صحرا در دو منطقه دشتی و کوهستانی ساکن می باشند .
ترکمن ها شاخه ای از اغوز هستند . زبان آنها شاخه شرقی ترکی اغوز می باشد . و چهره آنها قدری شبیه مغولهاست . مردمی اند نسبتاً بلند قد با موئی سیاه که چهره و قیافه ای سنگینی دارند عموماً لاغر اندام می باشند .

" ابری مکی " می نویسد ترکمن ها دارای صورت پهن و چانه تیز و پوست روشن و ریش تنک - عضلات قوی و چشم کوچک مانند چینی ها دارند . " هوسی " زیر عنوان مغول ذکر کرده ، قبایل خالص ترکمن های ایران در مازندران (دشت گرگان) سکنی دارند .

" زولوتارف " عده ترکمن ها و جمشیدی های ایران را ۳۲۰ هزار نفر تخمین می زند . کرزن ۱۸۹۲ در جلد دوم (ترکهای ایران شاخه بزرگ ترکی یا ترکمن یا تاتار می باشند . ترکمن ها در گرگان و اتسُرک معروفترین ایل ترک ایران هستند ، تاتار و ترکمن و ترک سه نام قبایل تبدیل شاخه های مختلف یک فامیل نژادی است .

ترکمن ها از طبقه نیمه سر کوتاه هستند و شاخص سر آنها ۸۳/۰ است " بکستون " ترکمن ها گروهی از ترکان ایرانی هستند که در ایران و خیوه و بخارا و قفقاز وجود دارند و عده آنها در حدود یک میلیون نفر است . تیره و طایفه های چوار ، عیوت ، گوکلان ، اخال ، مروتکه - سارق - سالور و ارساری همه مسلمانند . بعضی بنظر می رسد یک نوع نوردیک اولیه را حفظ کرده باشند ولی معمولاً مخلوط شده اند .

" هوسی (HOUSSAY) در ۱۸۸۷ در طی اقامت ۱۸ ماهه در ایران اطلاعات ذی قیمتی درباره اندازه گیری جمجمه افراد در ایران انجام داده و مردم ایران را به گروه های زیر تقسیم نموده است .

۱ - آریان فارسها و لرها ۲ - مغول - ترکمن ها و آذربایجانی ها
۳ - آریان و مغول : آرامنه عجمی - تاجیک ها و ۴ - مغول و سامی : بختیاری .
۵ - سامی سیدها و یهودی ها . ۶ - آریان و سیاه : اهالی جدید شوش = ولی متذکر میشود گبرها (زرتشتیان یک گروه مذهبی و نژاد مخلوط از تاجیک و عجمی هستند) .

هوسی " HOUSSAY " تحت عنوان مغول می گوید قبایل ترکمن اصیل در مازندران و گیلان سکنی دارند . ناحیه بین قم و خط بین اصفهان و

آبادیه محل سکونت اهالی عراق عجم که مخلوطی از ترکمن و آریانسای
مادی و پارسی هستند و خود را عجمی می نامند .

نام قوم	شاخص سر	نویسنده
---------	---------	---------

ترکمن	۸۲	دو خانیکف
مازندرانی	۸۶/۳۱	دو هوسه
کوگلان	۸۱/۴۵	دوهوسه

در ترکمن صحرا به زبان ترکمنی به ترکمن خالص ایگ و به نژاد
مخلوط غول می گویند .

۱) قرتال : قره قره قوش (قوش سیاه نیز می دانند و در فرهنگ به معنی
عقاب) .

۲) طوشنجیل : نوعی پرنده است .

۳) سنقور : نوعی باز است که از انواع بازها درشت تر و قوی تر است .

۴) اوج - نوعی پرنده است

۵) جاقریا جاقر : نوعی باز می باشد .

منابع :

۱ - مردم شناسی مردم ایران ، هنری فیلد ، ترجمه دکتر عبدالله فریار -
ابن سینا ۱۳۴۳ .

۲ - تاریخ ایلات و عشایر ، مجموعه کتاب آگاه تهران ۱۳۶۲ .

۳ - مقدمه بر جغرافیای انسانی ایران تألیف کاظم بدیعی دانشگاه
تهران ۱۳۴۹ .

۴ - زمینه جامعه شناسی تألیف آگ برن وینم کف اقتباس^۳ . ح آریان پور
۱۳۵۰ تهران .

۵ - منشاء نژادهای انسان تألیف میخائیل نستورخ . تهران .

۶ - جامع التواریخ تألیف رشیدالدین فضل اله همدانی . بهمن کریمی
۱۳۳۸ - اقبال .

۷ - جامع التواریخ رشیدالدین فضل اله همدانی (آکادمی علوم اتحاد
شوروی انستیتو ملل آسیا باهتام آ. آ. روسکوویچ ل. ن. کرزن) جلد
اول و دوم (ترجمه^۴ ع . وحید مازندرانی مرکز انتشارات علمی و
فرهنگی ۱۳۶۱ تهران .

- ۸ - ایران و قضیه ایران ، جرج . ن . کوزن (جلد ۱ و ۲) ترجمه ع . وحید مازندرانی مرکز انتشارات علمی و فرهنگی ۱۳۶۱ تهران .
- ۹ - تاریخ گزیده حمداله مستوفی باهتتام عبدالحسین نواقی - امیر کبیر - ۱۳۶۲ .
- ۱۰ - ترکمن های ایران هوشنگ پور کریم شماره ۶۱ - ۶۲ - ۱۳۴۶ .

۱۱ - **OĞUZLAR (TÜRKMENLER) TEŞKİLÂTI -**
DESTANLARI, ANKARA ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. FARUK SÜMER, DİL VE TARİH FAKÜLTESİ
YAYINLARI: 170 1972.

— بیزه نلن شعرلردن —

علی آذری (داشقین)

=====

* منم *

سولو خارگول چمن خزان گونلری * یاز گونی یارپاغی سارالان منم
 غملره دوزوکن ساوالان کیمی * یای با قیش زیروه سین قارالان منم

سن گئدن یوللارا گؤزلریم باخار * هجرانین اود وورار یان دیرار یاخار
 گؤز یاشیم النیب سئل کیمی آخار * اوره گی دردیندن دارالان منم

آندیرار گؤزلریم گورسه هر کیمی * ظالیم لر اعوننده دوران ارکیمی
 دوغما توپراغیندا غریب لر کیمی * دیزلرین قوجویوب قارالان منم

یوردومون گوللری بوتون صولسادا * آنالار ساچلارین آچیب یولسا دا
 وار یثری باخچا میز بارا دولسادا * بیر عومور قان وثریب بارالان منم

ویلیب سئوه نه حاق وثریب زمان * آیریلیق یان دیرار باغریمی یا مان
 وثرس لر آغزیمی آچماغا آمان * "داشقین" آنلاغی یارالان منم

۱ - بيلمه سين

توت بير اؤپوم اؤ تئليريني، شانه بيلمه سين
گل شمع اول بو عمرومه، پروانه بيلمه سين
دؤنيا بيلرسه عشقه ديوانه يم نـولار؟
عشقين منى بو رسمده فرزانه بيلمه سين
كؤنلومه دوزلو سؤزلرينى گيزلى ساخلارام
بو گنج سؤرى شرط اؤدى ويرانه بيلمه سين
مين تۇر قوروبلا تكجه سنى اؤولاماق اؤچون
قئير، آت گيلن بو داملىرى، دانه بيلمه سين
غم آشدى، داشدى اى نئى محزون، نوايه گل
آهسته چال بو غملىرى غمخانه بيلمه سين
آچما، حنون عشقى بو عاقل لره بـوراخ
اويسون فنون عقله اؤ بيگاننه بيلمه سين
اؤنلار كى، هيلين آلسالا، سرمايه سيز قالار
هاردان اؤلار حقيقتى افسانه بيلمه سين

۲ - كؤسموشم (فضولى و نباتى يه نظيره)

ترك ائديب عاقل لرى، ديوانه لردن كؤسموشم
خويشلردن ال چكيب، بيگاننه لردن كؤسموشم
قطع عشق ائتديم، نه تكجه شمعدن كاشانه دن
شمعلردن نور اومان پروانه لردن كؤسموشم
بو قدهر حان قويدوغوم عشقين نه اولدو حاصلى
سن تك عاشق اينجيدن جانانه لردن كؤسموشم
آز پريشان ائتمه دى زلف پريشانين منى
بو پريشان سؤيله نن افسانه لردن كؤسموشم
چين زلفونده كؤنولدن، شانه گر دلگير اولوب
من ده، كؤنلوم قان ائدن اول شانه لردن كؤسموشم

" زمانہسی بولبولون "

چمن ایچرہ اؤد توتوب، اؤدلانیب نہدن آشیانہسی بولبولون؟
پوزولوب، ھوسوبدی بو حسرتہ دئی: نہدیر بہانہسی بولبولون

اٹلہ بیل کی، بوللودی نیسگیلی اٹلہ بیل کی، بوللودی نیسگیلی
گورہسن چمنده سولوب گولی کسلییب ترانہسی بولبولون

دئیہسن زمانہ قان اؤددوروب، گونولون کدر۔ غمہ توتدوروب
سازینین قولاغینی غم بوروب، قیریلیب چفانہسی بولبولون

غمین آچماغا یوغودور کسی قارالیب زمانہسی بولبولون
دئیہسن دؤنوبدی دؤنرگہسی

سیزی تانری! بیر آرایین، بولون اؤزو یوغدو، وار ایزی بولبولون
تر اؤزونده گوزیاشی وار گولون باخ! اؤدور نشانہسی بولبولون

قانا اگلہشیدی ترانہسی قانا اگلہشیدی ترانہسی
نہ ایزی قالیب، نہ نشانہسی دئی: قالیب داھا نہسی بولبولون

سینہسی دشیمنیہ داغلی دیر اؤ "ھریزلی" تک دیلی باغلیدیر
کدر اٹولی دیر، غم اؤتاقلی دیر بو ایمیش فسانہسی بولبولون

حسین خان باغبان

(۵)

درطول یازده ماه جنگ‌های رهایی بخش مردم	جنگ
تبریز درپیکارهای زیادی بانبروهای استبداد که	با
از طیف‌های مختلف تشکیل شده و از اغلب نقاط	اردوی
کشور برای به‌زانو درآوردن مردم به‌پا خاسته	ماکو
تبریز به‌این شهر هجوم آورده بودند به نبرد پر-	

داختند . در این مدت ، زدو خورد‌های سختی در این شهر روی دادولی شاید پیکار با اردوی ماکو سهمگین تر و طاقت فرساتر از همه آن‌ها باشد ، چنان که کسروی می نویسد :

" سپاه ماکو یکی از نام‌هایی است که در تاریخچه جنگ‌های آزادی-خواهانه تبریز دارای برجستگی و باسپش‌های گوناگونی توأم بوده سپاه ماکو که گفته کسانی که در آن روز در تبریز بوده‌اند داستانهای بسیاری را به‌یاد توانند آورد . به یاد توانند آورد آن ویرانی‌ها را که در سر راه خود از خوی تا تبریز کردند ، به یاد توانند آورد آن آتش‌را که در ساوالان افراشتند ، به یاد توانند آورد آن چابکی و تندی را که در تاختن به‌شهر از خود نمودند ، به‌یاد توانند آورد ، آن ترس و تکانی را که به‌شهر انداختند ، پس از همه به‌یاد توانند آورد آن سیلی خشم را که از دست مجاهدان خوردند و باز گشتند . اگر صمدخان و سپاه او را به‌کنار گذاریم ، در یازده ماه جنگ‌های تبریز هیچ سپاهی در برابر شهر آن دلیری و چابکی را نشان نداد و هیچ سپاهی نیز آن سیلی سخت را از دست شهر نخورد " (۱)

هنگام یورش سپاه ماکو که دوبار نخست در ۱۹ شهریور بعدد ۱۷

مهر ماه ۱۲۸۷ به‌تبریز هجوم آورد . هر دو بار شکست سختی خورد موقعیت شهر در برابر نیروهای استبداد بس سخت‌تر و هراس‌انگیز تر بوده‌است ولی رشادت و ازجان گذشتگی مجاهدین آذربایجان در این پیکارهای سهمگین یکی از شاهکارهای نبرهای نبردهای دفاعی مردم مقاوم این شهر نیز بوده‌است . در این دفاع مقدس که مردم قهرمان تبریز از استقلال ، آزادی و حیثیت کشورشان پاسداری می‌کردند . جوانان

دلاور زیادی حماسه‌ها آفریدند و با ابراز غیرت و شجاعت، برگ زرین دیگری بر صفحات افتخار آفرین تاریخ پر افتخار این سرزمین افزودند حسین خان باغبان یکی از این چنین جانبازان بود، وی گذشته از این که نگهبانی بازار را برعهده داشت و شب و روز در راه پاسداری اموال مردم تلاش می‌کرد، به محض این که خطر اردوی ماکو احساس شد خود را به صحنه کارزار رسانده، با تهور کم نظیری در شکست دادن اردوی اهریمنی ماکو نقش مهمی ایفا نمود و دوشادوش برادران مجاهد خود شهر را از سقوط به دست اکراد ماکو نجات داد. وی در این پیکار سرنوشت ساز به قدری شجاعت و ازجان گذشتگی نشان داد که از سوی ستار خان سردار ملی مورد تشویق قرار گرفت. طاهر زاده بهزاد در مورد جنگ اول با سپاه ماکو می‌نویسد:

" نخستین جنگ از ۱۵ شعبان ۱۳۲۶ آغاز شد و در ۱۴ همان ماه سپاه ماکو مغلوب و فراری شده است. عزو یا غزت الله خان خواهرزاده اقبال السلطنه که لباده پوش‌های تبریز را جزو مردان جنگی به حساب نیاورده و با حرص و طمع و غارت ثروت تبریزیان باشتاب زده به حمله پرداخته بود پس از این که عده زبهدی کشته و زخمی داد بی درنگ دست از جنگ کشیده و تا ماکو عقب‌نشست ولی اقبال السلطنه از این شکست سخت بی‌آبرو شد.

محمدعلی شاه از مغلوبیت سپاه ماکو بسیار ناراضی شده دستسور اکید داد که پس از تکمیل وسائل جنگ دوباره به جبهه جنگ برگردد. مغلوبیت سپاه ماکو تاثیر نامطلوبی هم در اردوی عین الدوله یخشید ۲ این پیروزی درخشان به آسانی به دست نیامد بلکه بر اثر جانفشانی و از خود گذشتگی جوانان قهرمان تبریز از جمله حسین خان باغبان میسر شد. کسروی در مورد این نبرد و نقش حسین خان می‌نویسد:

" تا امروز جنگی به این سختی روی نداده است، سراسر شهر تکان خورده دسته دسته مردم از خانه‌ها بیرون ریخته نمی‌دانند چه باید کرد بسیاری از ایشان شهر را از دست رفته می‌دانند و در جستجوی چاره می‌باشند که باری خود و خاندانشان را رها گردانند... کردن از پل گذشته کاروانسراها و خانه‌های آنجا را سنگر گرفتند و قورخانه خود را آورده در کاروانسرا جا دادند. این شکست بس بیمناک بود و اگر کردن به یک تاخت بی باکانه دیگری برخاستند به نزدیکی امیرخیز رسیدندی.

و آن هنگام بودی که ستارخان میان دو آتش‌فتاده جز گریز چاره نیافتی ... در این میان پیکار بس خونینی در خود امیرخیز پیش می‌رفت . ستارخان با همراهان خود میانه آتش‌دست و پا زده با دشمن که از هر سوی پیش آمده بود جنگ بس سختی می‌کردند ... در این هنگام گرفتاری ستارخان سپاه ماکورا فراموش نکرده پروای آنان نیز می‌داشت و چون مجاهدان پس‌نشسته و کردان از پل به این سو گذشته‌اند دسته‌هایی را از شهر پی هم به آنجا فرستادند. در آن هنگام که مجاهدان رشته را از دست داده و نومیدانه به باغ‌ها پس کشیده بودند و تنها ملا اباذر سردر برابر کردان ایستادگی می‌کرد ناگهان مشهد محمد علی خان و حسین خان و دیگران هر یکی با دسته‌ای از سواره و پیاده پی هم رسیدند و به مجاهدان که دل خود را باخته بودند، دل داده و با خود به رزمگاه باز گردانیدند و باغ‌ها را سنگر گرفته از هر سو گلوله بر سر کردان بارانیدند دوباره بازار ستیز گرم گردید ... کردان که کسانی از ایشان به خاک افتاده و دیگران از هر سو خود را میانه آتش می‌دیدند ایستادگی نتوانسته روی بر تافتند " ۳

اکراد ماکو که در هجوم نخست، از دست فرزندان غیرتمند تبریز به سختی شکست خورده و رو به فرار گذاشته بودند و عزو خان فرمانده این اردوی جرار مثل مار زخم خورده به خود می‌پیچید به دستور دربار برای جبران مافات دوباره با تعداد کثیری از مردان جنگجویانه سوی تبریز برگشته و آماده حمله می‌شود . در این هنگام تبریز از چهار طرف در محاصره نیروهای دولتی قرار می‌گیرد و شهر در وحشت عجیبی فرو می‌رود. طاهرزاده بهزاد که خود در آن جنگ شرکت داشته وضع وحشت آور شهر را چنین توصیف می‌کند :

" تبریزیان در سیزدهم ماه رمضان ۱۳۲۶ تیره‌ترین و خطرناک‌ترین روزها را می‌گذراندند . شهر تبریز از هر طرف محاصره شده و مجاهدین در سنگرها مشغول دفاع هستند و پیرمردها هم شب و روز در پشت بام‌ها اذان می‌گویند. اضطراب و وحشت بر افکار مردم مستولی شده و هیچ کس وضع ۲۴ ساعت دیگر را پیش‌بینی نمی‌تواند بکند. خطر منحصر به یک طبقه و گروه نیست .. تجربیات گذشته به مردم یاد داده است که اگر مهاجمین دست یابند به هیچ فردی از افراد ترحم نخواهد کرد ... روحیات مردم به ویژه طبقه تجار و کسبه سخت متزلزل است

وقتی که دونفر به هم می رسند چند ثانیه بدون حرف به هم دیگر نگاه می کنند با این نگاهها مثل اینست که درد دل کرده و شدت خطر را به هم دیگر تلقین می کنند . به طور کلی اوضاع تبریز شبیه افرادی است که در وسط آتش سوزی مانده و بدون داشتن راه فرار و امید به نجات به شعله های آتش تماشا بکند. آری امروزه از کلیه جهات تبریز را محاصره کرده و مثل گرگان گرسنه و راهزنان خونخوار منتظر فرصت هستند که به جان و مال سکنه تبریز دست یابند . به طوری که شایع است اردوی ماکو قبلا وسایل حمل و نقل اشیای غارتی مردم تبریز را هم آورده اند. بنا بر این اهالی تبریز حق داشتند که از اوضاع سخت نگران باشند ولی در عین حال همان وحشت و نگرانی مردم را به هم دیگر نزدیک کرده بود . وحدت نظری که در میان کلیه صنوف و طبقات موجود است کمتر نظیره داشته است .

این اوضاع دلخراش به شدت احساسات فداکاری مردم را افزوده است . مجاهدین وقتی که از کوچه و بازار عبور می کنند پیر و جوان ، مرد و زن به این جا با نظر محبت و ادای کلمات دعا خیره خیره نگاه می کنند. با ایما و اشاره به این ها حالی می کنند که حفظ جان و مال و ناموس اهالی بسته به میزان فداکاری و رشادت شماست همان محبت و افکار عمومی یک نیروی خارق العاده و یک قوت قلب غیر قابل تصور به مجاهدین بخشیده است این ها هم با نگاههای متقابل با زبان ایما به آن ها پاسخ می دهند که ما تا جان در بدن داریم نمی گذاریم قدم های متجاوز سواران دولتی به حریم شما برسد .

به طور خلاصه مردم خورد و خواب ندارند اکثر اوقات زن و مرد از جاهای بلند با چشم های نگران به اطراف تبریز نگاه می کنند تا ببینند آیا هجوم شروع شده است یا نه . بارها شنیده می شود که مردم در خواب دچار کابوس شده و باناله و فریاد از خواب بیدار می شوند مجاهدین و کلیه افراد تبریز با عجله و شدت مشغول سنگر ساختن هستند (۴)

ولی مردم به پا خاسته تبریز در برابر این دشواری ها خود را باختند و در مقابل آن همه نیروهای خونخوار ایستادگی کرده و دشمنان آزادی را درس فراموش نشدنی دادند . در کسب این پیروزیها مجاهدین زیادی سهم بودند از جمله خود ستارخان سردار ملی که نقش درجه اول

را داشت ولی قهرمان داستان ما حسین خان باغبان نیز با جانفشانی تهور کم نظیری در اضمحلال اردوی ماکو نقش مهمی را بازی کرد. حسین خان که دوروز پیش از شهادتش در این پیکار شرکت کرده بود فرماندهی مجاهدین را برعهده داشته و با چنان سرعت عمل و چابکی دشمن را شکست داده و پیروزی را نصیب آزادیخواهان نموده که توان گفت این نبرد یکی از شاهکارهای وی بوده است. کسروی در تاریخ مشروطه چگونگی کارزار و نقش حسین خان را این چنین بیان کرده است :

" گفتیم سپاهیان ماکو خود را بر سر پل آجی رسانیده در آنجا استوار نشستند و هر زمان دلیرانه جنگ آغاز می کردند. اینان دشمنان هراس انگیزی می بودند و چون راه جلفا را گرفته به کاروانیان راه نمی دادند در شهر قند و چای و نفت و دیگر کالاهای روسی نایاب شده بود. آنگاه آزادیخواهان از قفقاز و گرجستان که به یاری تبریز می شتافتند و یا تفنگ و فشنگ می آوردند اینان جلورامی - گرفتند. پس از همه این ها روسیان بسته شدن راه جلفا را دستاویز گرفته در این هنگام باریک پیاپی ایراد می گرفتند. از هر باره بایستی به چاره این دشمن پرداخت و چون دسته ای از ایشان در خانه های روسی جا گرفته بودند بایستی کاری کرد که به آن خانه ها نیز زیانی نرسد. کاری به این سختی، مجاهدان آن را به آسانی انجام دادند.

شب آدینه چهل تن از ایشان با دستور سردار از راه گامیساوان روانه گردیده اسب های خود را در آن آبادی گذارده و از رود آجی گذشته به روی پشته های آن ور سنگر گرفتند. از این سوی چون روز شد دویست تن از جنگجویان قره آغاج، چرنداب و لیلوا همراه سرکردگان خود از مشهدی محمد صادق خان، حسن آقا قفقازی، حاجی خان پسر علی مسیو و مدد علی خان و دیگران به فرماندهی حسین خان باغبان به آهنگ جنگ به سر پل آجی تاختند.

بنه و لشکرگاه سپاه ماکو در آن خاتون می بود. ولی دسته های از ایشان پیش آمده و در آن سوی رود سنگر می داشتند. نیز دسته ای از یک تازان پل را گذشته در این سو کاروانسرا و خانه های روسی را پناهگاه خود کرده بودند. دو ساعت از روز گذشته ناگهان جنگ آغاز شد مجاهدان بستر جوی ها و سبزه زارها را سنگر گرفته جنگ کنان پیش می رفتند. کردان پاسخ داده جلوگیری می کردند. توپ ها نیز آمد و شد

می کرد . آن دسته که درخانه های روسی جامی داشتند دلیرانه می جنگیدند و چون مجاهدان پرهیز می کردند که توپ به آن ها ببندند این خود دلیری ایشان را افزونتر می گردانید . این یکی از خسون ریزترین پیکارهاست . مجاهدان اگرچه دویست یا سیصد تن در برابر هزار تن بیشتر می بودند با آن جنگ آزمودگی که داشتند و جانفشانی که می نمودند هر یکی از ایشان برابر چند تن به شمار می رفت هفت ساعت هنگامه برپا بود . هنگامه ای که هر کس دیده هرگز فراموش نخواهد کرد . گردان دلیری و ایستادگی بی اندازه نمودند . ولی مجاهدان چیرگی کرده ایشان را از جا کنند . آن دسته که درخانه های روسی جا می داشتند با همه استواری جای خود و با آن که توپ به ایشان بسته نمی شد سی و هفت تن از پا افتادند تنها چهار تن توانستند گریخته نیمه جانی بدر بردند . چون اینان از میان بر خاستند دسته های آن ور رود ایستادگی نتوانسته آنان نیز هر کس توانست سوار اسب شده رو به گریز آورد . در این میان از لشکرگاه آن خاتون توپ انداخته می شد ولی دیری نکشید که گریختگان به آنجا رسیدند و از ترس و لرزی که اینان می داشتند سراسر لشکرگاه را ترس فراگرفت و یک ساعت نکشید که از آنجا نیز رخت بر بستند .

در این گیر و دار سردار خود را به رزمگاه رسانیده از مژده

فیروزی شادمان گردید و مجاهدان را نواخته به حسین خان که این فیروزی نتیجه دلیری و مردانگی او می بود او می بود مهربانی بسیار نمود و چون ایشان می خواستند از دنبال گردان بروند جلوگیری کرد . امروز حسین خان جانفشانی بی اندازه نمود و تو گفتمی می دانست که آخرین جنگ فیروزانه اوست دلیری و مردانگی دریغ نمی گفت . اینست همه او را دوست می داشتند و پیاپی نام " حسین خان " به زبان ها می رفت " (۵)

" بهم خوردن این اردو فوق العاده مایه تکدر و پریشانی خاطر عین الدوله گردید و ملتفت شد که از اول قافیه را باخته و خود را به مهلکه انداخته است " (۶)

پس از مرور چگونگی این کارزار مهیب که چنان با آمدن اردوی ما کو آن چنان وحشت و اضطراب بر سراسر شهر مستولی شد که خیلی ها شهر را از دست رفته می پنداشتند چرا که تبریز از چهار طرف مثل نگین

انگشتی در محاصره دولتیان قرار داشت محلات دوه چی ، سرخاب ، شش - گلان و باغمیشه در دست اوباش میرهاشم دوه چی بود .

عین الدوله همراه سپهدار تنکابنی در باغ صاحب دیوان نشسته جغدوار سایه شوم خود را از سوی شرق بر سر شهر انداخته بود . سالار ارفع نیز که یکی دیگر از عمال خونخوار استبداد بود از طرف غرب یعنی محله قراملک شهر را در تنگنا قرار داده بود . اردوی ماکو نیز از شمال شرقی شهر می خواست بایک یورش برق آسا کار شهر را یکسره کرده و آزادخواهان را نابود کند . در این موقعیت دشوار و شرایط کاملاً نا امید کننده بود که دیدیم مجاهدین جان برکف نه تنها خود را نباختند ، بلکه با یک دل و جرئتی کم نظیر دشمنان قسم خورده آزادی را شکست داده و شهر را از سقوط حتمی نجات دادند . در این پیروزی درخشان نقش حسین خان باغبان اساسی بود . او با هوش و درایت و شجاعت و تهور قابل تحسین سرنوشت آن پیکار را نیز به نفع مشروطه خواهان تغییر داد . حاج محمد باقر ویجویه ای می نویسد :

" در این گیرو دار ، جناب سردار سوار شده خودش را به آن عرصه بلا رسانیده و به مجاهدین شیردل مرحمت ها فرمودند . علی الخصوص به حسین خان که در همه جنگ ها پیشرو و زحمتکش زیاد و جان نثار حقیقی در راه ملت و سرکرده بزرگ مجاهدین است مرحمت مخصوص فرمودند (۷)

جنگ قرا ملک

قرا ملک یکی از محلات تبریز است که در غرب این شهر واقع شده و با این که امروزه اغلب کارخانجات صنعتی از جمله کارخانه ماشین سازی در نزدیکی این کوی ساخته شده اند و مابین این کوی و دیگر نقاط شهر ساختمانهای زیادی بنا شده لکن باز هم تقریباً دور از مرکز شهر است ، در آن روزگار نیز کثرت مزارع و باغ ها فاصله میان شهر و قرا ملک را بیشتر می کرد .

ساکنان این محله از دیرباز به کشاورزی اشتغال دارند و بنا به روایتی ماجرای اصلی و کرم که یکی از داستان های عشقی مردم آذر - بایجان است در این نقطه از شهر تبریز اتفاق افتاده است .

در نهضت مشروطه اهالی این کوی به تبعیت از میرهاشم دوه چی با مشروطه خواهان مخالفت می کردند و پس از تشکیل انجمن اسلامی اهالی قرا ملک ۸ نفر از جوانان مسلح خود را جهت حفاظت آنجا ، به محله

دوہچی فرستادند و با این عمل همکاری خود را با مستبدین و مخالفتشان را با آزادیخواهان اعلام داشتند . چنان که نایب علی اهرابی بسراز فرار از دست مجاهدین می خواست به قراملک رفته و به آنان بیبونسد ولی در کوچه باغ گرفتار شده به قتل رسید .

قراملک علاوه براین که دشمن مشروطه خواهان به شمار می رفت مستبد - ین به آسانی می توانستند از موقعیتش بر علیه آزادیخواهان استفاده کرده و از سردرود به آنجا تفنگدار فرستاده و مجاهدین را از پشت سر شهید کنند .

رہبران انقلاب این موقعیت خطرناک قراملک را به ویژه پس از جنگ اول با اردوی ماکو دریافتند و به این نتیجه رسیدند که اگر دیر بجنبند ممکن است بھ زودی دشمن ، نیروہائی بھ قرا ملک فرستاده و محلات حکم آباد ، عمو زین الدین و گامیشاوان را گرفته و مستقیماً محله امیر خیز را با خطر بزرگی مواجه سازد . ستارخان سردار ملی تصمیم گرفت تا دیر نشده این خطر را از مسیر انقلاب دور کند . بدین منظور نخست چندتن از ریش سفیدان آنجا را خواست و بھ آنان اتمام حجت کرد و با این کہ سران اہالی قراملک در ظاہر اظهار ارادت کردہ قول مساعد دادند ولی خلاف گفتہ شان عمل کردند عاقبت سردار ملی بھ این نتیجہ رسید کہ حل این مشکل جز از راه نبرد میسر نیست و آن ہم بھ دست گردی گردن فراز کہ یارای جان ستانی داشته باشد و این ویژگی را مثل ہمیشہ در وجود حسین خان باغبان محسوم دیدہ و اورا خواست و نقشہ اش را باوی در میان گذاشت و تاکید کرد کہ بابد این مانع بزرگ از پیش پای انقلاب برداشته شود . حسین خان نیز کہ ہموارہ در آرزوی انجام این نوع ماوریت های خطیر بود کمر ہمت بر میان بست و روز سہ شنبہ ۲۴ شہریور ماہ ۱۲۸۷ شمسی با عده ای مجاہد (در حدود ۴۰۰ الی ۵۰۰ نفر) عازم قرا ملک شد و مرحوم حاج اسماعیل امیر خیزی دنبالہ داستان را چنین بیان می کند : " چہار ساعت بھ غروب مانده جنگ در نہایت شدت از طرفین آغاز شد و تا حوالی غروب امتداد داشت ، مردم قرا ملک سخت مقاومت ورزیدند . حملات و مجاہدت مجاہدین سی اثر ماند ، زیرا اطراف قرا ملک ہمہ جا بھ واسطہ باغ های پُر درخت محصور بود . مجاہدین نمی توانستند وارد باغ ها شوند با وجود این دست از کوشش بر نمی داشتند و روز چہار شنبہ ۲۵ شہریور نیز

جنگ برپای بود. روز پنجشنبه هشت نفر از ریش سفیدان قراملک نزد ستارخان آمده از گذشته اظهار ندامت نمودند. وعهد کردند که دیگر با ملیون مخالفت نکنند. هر چند ستارخان می دانست که ایشان در سر عهد خود پایدار نخواهند بود. ولی نظر به مقتضای وقت، مسئول ایشان را اجابت کرد و جنگ با مردم قراملک عجلتا نهایت یافت و چند نفر از مجاهدین در این جنگ کشته شدند که یکی از آنان شاطر محمدحسین برادر مشهد محمد صادق خان (چرندابی) بود که جوان رشید و هنرمندی بود از مردم قراملک معلوم نشد که چند نفر کشته شد " (۸)

احمد کسروی که خود در آن روزگار در تبریز بود و در مرحله حکم آباد سکونت داشت و در اغلب این رویدادها ناظر بود خاطرات خود را از قهرمان داستان ما چنین بیان می کند :

" در این سه روز جنگ با قراملک چون بیشتر مجاهدان از حکما و ار می گذشتند من به تماشا می ایستادم و از این که آنان را می دیدم دلیر و مردانه دسته دسته آمده می گذشتند گاهی شاد می شدم که از ایران از میان بازاریان و بزرگان چنین مردان شیردلی برمی خیزد و گاهی غمگین می گردیدم که این شیردل ها در راه برادر کشی به کار می رود. به یاد می دارم روز دوم بر سر کوچه ایستاده بودم حسین خان با دسته ای پیاده رسید از رخسار مردانه آن جوان واز سنگینی و استواری او شادمان گردیدم و افسوس که همان یک بار بود که او را دیدم. حسین خان پیش از نه فشنگ در کمر بند خود نمی داشت، یکی از یارانش گفت: خان با نه فشنگ به جنگ می روی؟ پاسخ داد: مگر من پیش از نه تن خواهم کشت " (۹)

(۱) احمد کسروی - تاریخ مشروطه - ایران - ص ۷۴۹

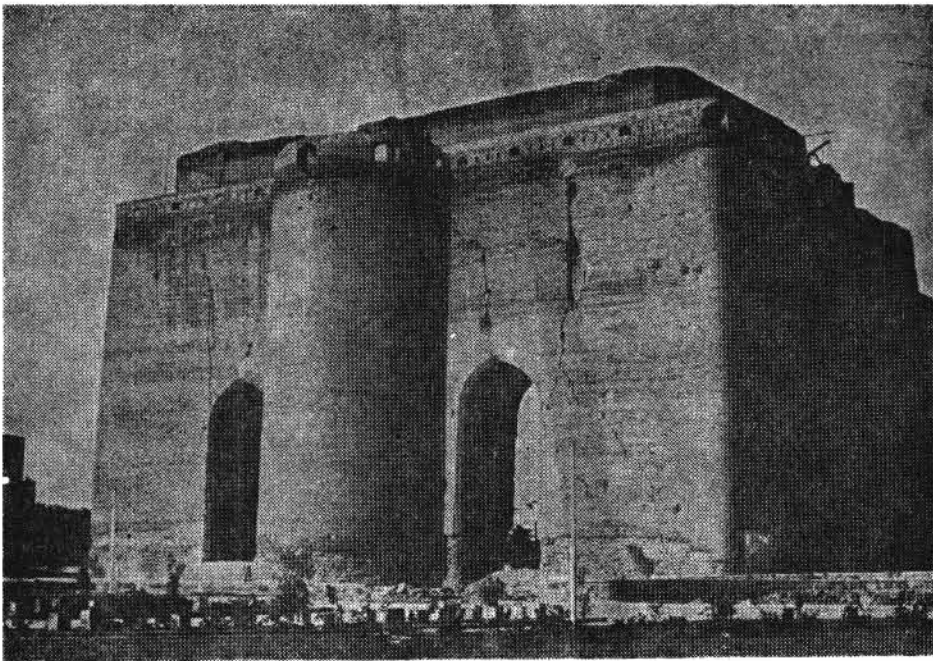
(۲) طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت - ص ۲۸۳

(۳) کسروی - پیشین - ص ۷۵۲ (۴) طاهرزاده بهزاد - پیشین - ص ۲۸۶

(۵) کسروی - پیشین - ص ۷۸۲ (۶) حاج اسماعیل امیرخیزی - قیام آذربایجان و ستارخان - ص ۲۴۲

(۷) حاج محمد باقر ویجویه ای - بلوای تبریز - ص ۱۷۷

(۸) حاج اسماعیل امیرخیزی - پیشین - ص ۲۱۰ (۹) کسروی - پیشین

تک آلاها اگیل ، ارکیم ، آی ارکیم
قارشیندا گؤر اگیلر کیم، آی ارکیم

مغرور دایان ، آلمین آچیق ، اوزون آغ
اوندان باشقا ، سن بیر کسه اگیلمه

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

9th Year No. 64-3
Aug, Sep, Nov 1987

Add.: Vali-Asr. Ave. Bidi Str.
No. 17 Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

تحت نظر هیئت تحویریه

صاحب امتیاز: دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان ولیعصر کوچه بیدی پلاک ۱۷

تلفن: ۶۴۰۵۱۱۷

لیتوگرافی: امیر

چاپخانه کاویان - میدان بهارستان